

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**2008 KÜRESEL KRİZİN
TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE
ETKİSİ**

**Hazırlayan
BİRGÜL CEYLAN EROĞLU**

**Danışman
YRD. DOÇ. DR. İLKAY DİLBER**

MANİSA

2012

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

2008 KÜRESEL KRİZİN
TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE
ETKİSİ

Hazırlayan
BİRGÜL CEYLAN EROĞLU

Danışman
YRD. DOÇ. DR. İLKAY DİLBER

MANİSA

2012

ÖZET

Finansal krizlerin küresel ekonomiler için önemli bir yeri bulunmaktadır. Yaşanan küresel krizler ulusal ekonomiler için ciddi sonuçlar yaratmaktadır. Ayrıca küreselleşmenin etkisi ile uluslararası finans piyasaları bütünleşmekte ve bununla beraber kriz diğer ülkelere daha kolay yayılmaktadır. 2007 yılının ortalarında ABD konut piyasasında başlayan sorunlar giderek büyümüş ve gelişmiş ekonomilerden gelişmekte olan ülkelere sıçrayarak küresel bir boyut kazanmıştır. Krizin nedenlerini, likidite bolluğu ve bunun sonucunda verilen özensiz krediler, aşırı menkul kıymetleştirme, saydamlık eksikliği, derecelendirme kuruluşlarının etkinliğindeki yetersizlik ve düzenleyici ve denetleyici kuruluşların müdahalede gecikmesi olarak sıralayabiliriz. Küresel finansal kriz banka iflasları mali sistemdeki sağlamlaştırılmalar ve devletleştirmelerden sonra reel sektöre de yansımıştır. Bu çalışmada, finansal krizin doğasını anlamaya çalışılmış, altında yatan sebepler belirlenmiş, nasıl küresel hale dönüşüp, bütün ekonomik dengeleri altüst ettiği gösterilmeye çalışılmıştır. Krizin Türk ve dünya ekonomisi üzerinde yarattığı tahribatlar belirtilmiş, özellikle Türk bankacılık sektörünün bu krizden nasıl etkilendiği üzerinde durulmuş, krizden çıkış için alınan ve alınması gereken tedbirleri tesbit etmiştir. Dünya’da ve Türkiye’de yapılmış çalışmalar olanaklar ölçüsünde incelendikten sonra, 2002-2012/3 yılları arasında Türkiye’de yurtiçi kredi hacmi, TCMB’nın bankalara verdiği kredi miktarı, para miktarı ve kredi faiz oranı arasındaki ilişki Vektör Otoregresif (VAR) Model uygulanarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular yurtiçi kredi hacminden kredi ve para miktarına; kredi faiz oranından yurtiçi kredi hacmine doğru bir nedenselliğin olduğu yönündedir. Yurtiçi kredi hacmini uzun dönemde kendisinden daha çok etkileyen değişken kredi faiz oranıdır. Bu da, krizin uzun dönemde daha etkin olduğunun göstergesidir.

ABSTRACT

Financial crisis has an essential place for global economies. The global crisis which have been faced, create serious results for national economies. Besides with the help of globalization the international finance market become integrated and however the crisis spread to other countries easily. In the middle of the year 2007, the problems which had became visible in American real estate market, grew larger and spreading from developed economies to the developing economies, the crisis had become global. The results of the crisis can be counted as, liquidity abundance, and therefore inelobarate credits, over securitization, lack of transparency, the ineffectiveness of ratings bureau, and the delay of interference of the regulatory body and supervisory agencies. The global crisis after consolidations, bankruptcies, and socialization have reflected to the real economy. In this study, the nature of the financial crisis is tried to be explained, the underlying reasons are determined, and how this crisis become global and how this effected the economic balance is tried to be presented. The destruction of Turkish and World economy, which was created by the crisis, is defined, the measures that are taken and that should be taken in order to overcome the crisis, are determined. After empirical studies in Turkey and in the world are researched, the domestic credit volume between 2002-2012/3, the amount of credit and the amount of money which Central Bank of Turkey gave to the banks, and the loan rate is researched through Vector Autoregressive Model (VAR). The data show that from credit volume, to credit and money amount, from credit loans to domestic credit volume, there are many casualties. The loan rate is the factor which effect the domestic credit volume more than itself in the long term. Thus, this show that the crisis is more active in the long term.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “2008 KÜRESEL KRİZİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİ” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

25/06/2012

Adı Soyadı

Birgül Ceylan EROĞLU

T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No 433701

Yazar Adı / Soyadı BİRGÜL CEYLAN EROĞLU

Uyruğu / T.C.Kimlik No T.C. 66544270408

Telefon / Cep Telefonu 05062728997

e-Posta birgulceylan@hotmail.com

Tezin Dili Türkçe

Tezin Özgün Adı 2008 KÜRESEL KRİZİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİ

Tezin Tercümesi: THE EFFECT OF 2008 GLOBAL CRISIS ON TURKISH BANKING SECTOR

Konu Başlıkları Bankacılık
Ekonomi

Üniversite Celal Bayar Üniversitesi

Enstitü / Hastane Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bölüm İktisat Bölümü

Anabilim Dalı İktisat Anabilim Dalı

Bilim Dalı / Bölüm İktisat Teorisi Bilim Dalı

Tez Türü Yüksek Lisans

Yılı 2012

Sayfa 136

Tez Danışmanları Yrd. Doç. Dr. İLKAY DİLBER

Dizin Terimleri

Önerilen Dizin Terimleri

Yayımlama İzni Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum Ertelemesini istiyorum

a. Yukarıda başlığı yazılı olan tezinin, ilgilenenlerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimize ilgili fikri mülkiyet haklarımız saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

25.06.2012

İmza:

YAZAR

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 11.06.2012 tarih ve 11/10 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Birgül Ceylan EROĞLU'nun "2008 Küresel Ekonomik Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkisi" Konulu tezi incelenmiş ve aday 20.06.2012 tarihinde saat 11:00'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna	☒	<u>OY BİRLİĞİ</u>	☒
DÜZELTME yapılmasına	* ☐	<u>OY ÇOKLUĞU</u>	☐
RED edilmesine	** ☐	ile karar verilmiştir.	☐

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN
Yrd.Doç.Dr. İlkay DİLBER
(Danışman)

ÜYE
Prof.Dr. İbrahim EROL

ÜYE
Prof.Dr. Mustafa ÖZATEŞLER

<u>Evet</u>	<u>Hayır</u>
☐	☐
*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir	
☐	☐
Tez, mutlaka basılmalıdır	
☐	☐
Tez, mevcut haliyle basılmalıdır	
☐	☐
Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.	
☒	☐
Tez, basımı gereksizdir.	
☐	☐

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VII
TABLO LİSTESİ.....	IX
GRAFİK LİSTESİ	XII
ŞEKİL LİSTESİ.....	XIII
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

2008 KÜRESEL KRİZİNİN OLUŞUMU

TÜRKİYE VE DÜNYA EKONOMİSİNE YANSIMALARI

1.1.EKONOMİK KRİZ KAVRAMI	3
1.2. EKONOMİK KRİZLERİN BULAŞICILIĞI	4
1.3. EKONOMİK KRİZİN NEDENLERİ.....	5
1.4. EKONOMİK KRİZLERE KARŞI ALINABİLECEK ÖNLEMLER	7
1.5. KRİZLERİN KAPSAMI.....	7
1.5.1. Ulusal Ekonomik Kriz.....	7
1.5.2. Bölgesel Ekonomik Kriz	8
1.5.3. Küresel Ekonomik Kriz.....	8
1.6. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN ORTAYA ÇIKIŞI	8
1.7. KÜRESEL MALİ KRİZİN DÜNYA FİNANS PİYASALARINA ETKİSİ.....	18
1.7.1. Konut Fiyatlarındaki Düşüş.....	18
1.7.2 Büyüme Oranları	21
1.7.3. Cari Açık	23
1.7.4. İşsizlik Oranları	25

1.7.5. Enflasyonist Etki	29
1.8. ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE BAZI FİNANSAL KURULUŞ İFLASLARI.....	29
1.9. DÜNYA'DA KRİZE KARŞI ALINAN TEDBİRLER	30
1.10. 2008 KÜRESEL KRİZİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ.....	33
1.10.1. Büyüme	34
1.10.2. Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesi	39
1.10.3. Döviz Kuru Hareketleri	43
1.10.3.1. Cari Açığın Oluşturduğu Baskı.....	46
1.10.3.2. Hedge Fonların Portföy Düzenlemesi.....	46
1.10.3.3. Doların Avro Karşısında Güç Kazanması	47
1.10.4. Cari Açık	48
1.10.5. Kamu Maliyesi	49
1.10.6. İşsizlik Oranları	51
1.10.7. Dış Kredide Azalma	55
1.11. TÜRKİYE'DE KRİZ YÖNETİMİNDE YAPILAN YANLIŞLAR.....	56
1.12. TÜRKİYE'DE KRİZE KARŞI ALINAN ÖNLEMLER.....	56

II. BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNE GENEL BİR BAKIŞ

2.1.TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ	59
2.1.1. Banka, Şube ve Personel Yapısındaki Gelişmeler	59
2.1.2. Seçilmiş Göstergelerde Sektörün Görünümü	63
2.1.2.1. Büyüme.....	63
2.1.2.2. Karlılık.....	63
2.1.2.3. Sermaye Yeterliliği.....	64
2.1.2.4. Takipteki Alacaklar.....	64
2.1.2.5. Aktiflerin Yapısı	65

2.1.2.6. Pasiflerin Yapısı.....	69
2.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEMEL SORUNLARI.....	70
2.2.1. Özkaynak Yetersizliği	70
2.2.2. Oligopolistik Yapı, Rekabet Yetersizliği	71
2.2.3. Denetimin Yetersizliği ve Etkin Olmaması.....	72
2.2.4. Devlet Kaynaklı Sorunlar	72
2.2.5. Ekonomik İstikrarsızlık	73
2.2.6. Grup veya Holding Bankacılığı.....	74
2.2.7. Teknolojideki Hızlı Gelişmeler	74
2.3. BANKALARIN KARŞILAŞTIĞI RİSKLER	75
2.3.1. Sermaye Yetersizliği Riski.....	75
2.3.2. Faiz Riski.....	75
2.3.3. Kur Riski	76
2.3.4. Kredi Riski	77
2.3.5. Likidite Riski.....	78
2.3.6. Piyasa Riski	78
2.3.7. Operasyonel Risk (Faaliyet Riski)	79
2.4. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN RİSK DEĞERLENDİRMESİ.....	79

III. BÖLÜM

2008 KÜRESEL KRİZİN BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİNİN ANALİZİ

3.1. KÜRESEL KRİZİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE ETKİSİNİ İNCELEYEN ÇALIŞMALAR	82
3.2. KÜRESEL KRİZİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE ETKİSİNİN VEKTÖR OTOREGRESİF MODEL (VAR) YARDIMIYLA İNCELENMESİ.....	89
3.2.1. Uygulamanın Amacı, Kapsamı ve Önemi.....	89
3.2.2. Uygulamada Kullanılan Yöntem ve Model.....	90

3.2.2.1. Birim Kök Test İstatistikleri	90
3.2.2.2. Vektör Otoregresif (VAR) Model.....	92
3.2.2.3. VAR Granger Nedensellik Testi.....	93
3.2.2.4. Varyans Ayrıştırma Analizi	94
3.2.2.5. Etki-Tepki (Impulse-Response) Analizi	94
3.2.3. Uygulamada Kullanılan Veriler Tanımı.....	96
3.2.4. Uygulama Sonuçları	109
3.2.4.1. Birim Kök Test İstatistikleri	109
3.2.4.2. Vektör Otoregresif (VAR) Model.....	109
3.2.4.3. VAR Granger Nedensellik Testi.....	111
3.2.4.4. Varyans Ayrıştırma Analizi	112
3.2.4.5. Etki-Tepki (Impulse-Response) Analizi	113
SONUÇ	115
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	118

KISALTMALAR LİSTESİ

- \$:** Amerikan Doları
- AB:** Avrupa Birliği
- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
- ADF:** Augmented Dickey-Fuller Birim Kök testi
- AIC:** Akaike Information Criterion – Akaike Bilgi Kriteri
- AIG:** American International Group
- ARDL:** Autoregressive Distributed Lag Model - Gecikmesi Dağıtılmış Oto regresif Model
- AŞ:** Anonim Şirket
- BDDK:** Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
- BIS:** Bank for International Settlements -Uluslararası Ödemeler Bankası
- ECB:** European Central Bank - Avrupa Merkez Bankası
- EKK:** En Küçük Kareler Yöntemi – Least Squares Method
- EMP:** Exchange Market Pressure Index – Döviz Piyasası Baskı Endeksi
- EVDS:** Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
- FBE:** Financial Pressure Index – Finansal Baskı Endeksi
- FED:** Federal Reserve Bank – Amerika Merkez Bankası
- FPE:** Final Prediction Error - Son Kestirim Hatası
- FV:** Finansal Varlıklar
- GSYİH:** Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
- HBOS:** Heritage Financial Group
- HKT:** Kısıtlanmamış Modelin Hata Kareler Toplamı
- HKTS:** Kısıtlanmış Modelin Hata Kareler Toplamı
- HQ:** Hannan-Quinn Information Criterion - Hannan-Quinn Bilgi Kriteri
- IIF:** Uluslararası Finans Enstitüsü
- IMF:** Uluslararası Para Fonu – International Monetary Fund
- ING:** International Netherlands Group (Uluslararası Hollanda Grubu)
- İSO:** İstanbul Sanayi Odası
- KGB:** Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti - Devlet Emniyet Komitesi
- KOBİ:** Küçük ve Orta Boy İşletme

KOSGEB: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

KPSS: Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin Birim Kök Testi

LIBOR: London Interbank Overnight Rate – Londra Bankaları Gecelik Faiz Oranı

LM: Lagrange Multiplier Test – Lagrange Çarpanları Testi

OVP: Orta Vadeli program

SBE: Speculative Pressure Index - Spekülatif Baskı Endeksi

SC: Schwarz Information Criterion - Schwarz Bilgi Kriteri

SSK: Sosyal Sigortalar Kurumu

TBB: Türkiye Bankalar Birliği

TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TEB: Türkiye Ekonomi Bankası

TL: Türk Lirası

TMSF: Tasarruf Sigorta Mevduat Fonu

TP: Türk Parası

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UBS: Union Bank of Switzerland

ÜFE: Üretici Fiyat Endeksi

VAR: Vektör Otoregresif Model

VIX: Volatility Index - Oynaklık Endeksi

YP: Yabancı Para

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Mortgage Kredi Krizinin Likidite Krizine Dönüşüm Süreci	14
Tablo 2. 2011 Yılında En Fazla Cari Açık Veren 10 Ülke	25
Tablo 3. Geçen Yılın Aynı Dönemine Göre Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin İşsizlik Oranlarının Yüzde Değişimleri (2008 Yılı).....	26
Tablo 4. Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki İşsizlik Oranlarının Yüzde Değişimi (2009 Yılı).....	27
Tablo 5. Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre İstihdamın Yüzdelerik Değişim (2008 Yılı).....	27
Tablo 6. Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Geçen Yılın Aynı Dönemine Göre İstihdamın Yüzdelerik Değişim Tahminleri (2009 Yılı).....	28
Tablo 7. Ülkelerin Krize Karşı Aldıkları Önlemler Kategorileri	31
Tablo 8. Kriz Karşısında Alınan Finansal Önlemler.....	32
Tablo 9. Kamu Maliyesine Yönelik Alınan Tedbirler	33
Tablo 10. Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla Sonuçları (2009-2011)	37
Tablo 11. Aylık Sanayi Üretim Endeksi Bir Önceki Yılın Aynı Aynaya Göre Yüzde Değişim Oranları (2005=100)	39
Tablo 12. Dış Ticaret, Cari İşlemler Dengesi, Reel Döviz Kuru, Dış Borç (Milyar Dolar), 1980-2001	41
Tablo 13. Dış Ticaret ve Ekonomik Göstergeler (2002-2011/1)	42
Tablo 14. Yurtdışından Net Sermaye Girişi-Milyar Dolar ve Sene Sonu ABD Doları Satış Fiyatı,* 2000-2008	45
Tablo 15. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri.....	49
Tablo 16. Merkezi Yönetim Bütçesi 2009-2010 (Milyon TL)	50
Tablo 17. Türkiye’de Krize Karşı Alınan Önlemler	57
Tablo 18. Sektörün Şube Sayısının Banka Grupları Bazında Dağılımı (Adet).....	60
Tablo 19. Türkiye’deki Bankalarda Yıllık Büyüme	63
Tablo 20. Öz Kaynak Karlılığı.....	64
Tablo 21. Bankaların Sermaye Yeterliliği	64
Tablo 22. Takipteki Krediler/Toplam Krediler	65
Tablo 23. Toplam Aktifler (Aralık 2008)	66
Tablo 24. Seçilmiş Bilanço Kalemleri	67

Tablo 25. Aktiflerin Gelişimi ve Yapısı.....	68
Tablo 26. Kredilerin Dağılımı (Milyon TL)	68
Tablo 27. Pasiflerin Gelişimi ve Yapısı	70
Tablo 28. Bankacılık Sektörünün Risk Değerlendirmesi (2011).....	80
Tablo 29. Çalışmada Kullanılan Veriler	97
Tablo 30.FBE'nin Hesaplanmasında Kullanılan Veriler	102
Tablo 31. Birim Kök Test İstatistikleri	109
Tablo 32. VAR Gecikme Uzunluğu Seçme Kriteri	110
Tablo 33. AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri	110
Tablo 34. VAR Granger Nedensellik Testi Sonuçları	112
Tablo 35. Yurtiçi Kredi Hacmi Değişkeninin Varyans Ayrıştırma Analizi Sonuçları .	113
Tablo 36. Yurtiçi Kredi Hacmi Değişkeninin Etki-Tepki Analizi Sonuçları.....	114

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. ABD Konut-Fiyat (Case - Schiller) Endeksi	19
Grafik 2. VIX Endeksi 1990-2008	20
Grafik 3. TED Spread 1990-2009	21
Grafik 4. Dünya’da GSYH Büyüme Oranları (2000-2009).....	22
Grafik 5. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde GSYİH Büyüme Oranları (2000-2012).....	23
Grafik 6. Türkiye ve Dünya’da Cari Açığın Gelişimi (2002-2009).....	24
Grafik 7. İşsizlik Oranlarının Yıllık Gelişimi (2002-2009)	26
Grafik 8. Enflasyon Oranları (2002-2009).....	29
Grafik 9. Türkiye’nin Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla Gelişimi (2005-2008)	35
Grafik 10. GSYİH ve İstihdam Artışları 2001-2008 (%).....	38
Grafik 11. 2007 ve 2008 Yıllarında Ortalama Dolar Kuru	44
Grafik 12. Euro - Dolar Paritesi	47
Grafik 13. Cari Açığın Gelişimi (2007-2008).....	48
Grafik 14. Türkiye’de Aylar İtibariyle İşsizlik Oranının Gelişimi	51
Grafik 15. Büyüme, İşsizlik Oranları, Reel Faiz (2003-2014).....	52
Grafik 16. Dünyadaki İşsizlik Oranları 2009 (%).....	53
Grafik 17. İşgücü Göstergeleri (2006-2010).....	54
Grafik 18. İşgücü Göstergeleri (2010-2011).....	55
Grafik 19. Personel ve Şube Sayısı Gelişimi (2008-2009/6)	59
Grafik 20. Personel ve Şube Sayısının Gelişimi (2007/12-2009/12).....	61
Grafik 21. Personel ve Şube Sayısının Gelişimi (3'er Aylık)	62
Grafik 22. Toplam Aktifler ve GSYİH'ya Oranı	66
Grafik 23. AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri	111

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Sermaye Akımları	4
Şekil 2. Ekonomik Krizin Nedenleri	6
Şekil 3. Subprime Mortgage Krizinin Diyagramı	11

GİRİŞ

Küreselleşmeye bağılı olarak ülkeler arasındaki sınırların kalkmasıyla birlikte, herhangi bir ülkede ortaya çıkan ekonomik kriz kolaylıkla diğere ülkeleri de etkileyebilmektedir. Ülkelerin üretim yapısı, büyüme oranları, fiyat istikrarı, istihdam yapısı, ödemeler dengesi gibi değışkenler küresel krizden etkilenecek ülkelerin ekonomik başarılarını düşürmektedir.

ABD’de 2007 yazında meydana gelen finansal piyasalardaki sorunlar Eylül 2008’de küresel bir krize dönüşmüştür. Kredi piyasalarında işlemler durmuş, borsalar çökmüş ve birçok firmanın ödeme güçlüğüne düşmesi tüm uluslararası finans piyasalarını tehdit eder hale gelmiştir. Finansal kriz gelişmiş ülkelerde başlamış olmakla birlikte Kasım 2008 ortalarından itibaren gelişmekte olan ülkeleri de etkilemeye başlamıştır. Birçok gelişmekte olan ülke borsalarında ciddi değer kayıpları olmuş, ülke paraları değer yitirmiş, aynı zamanda bu ülkelere olan yabancı sermaye akımları ve banka borçlanmaları önemli oranda düşmüştür. Düzenleme otoriteleri ve merkez bankaları hızlı kredi büyümesi ve aktif fiyatlarında oluşan balonun neden olduğu sistemik riskleri görememiş ya da gerekli önlemleri yeterli oranda ele alamamıştır. Uluslararası piyasalarda yaşanan gelişmeler karşısında finansal sisteme olan güveninin tekrar artırılması için ABD ve Avrupa’da merkez bankaları ve hükümetleri tarafından çok sayıda önlem alınmış ve trilyon dolarları bulan kurtarma paketleri açıklanmıştır.

Bu çalışmada ise kriz ve ekonomik kriz kavramları ele alınarak giriş yapılmış ve küresel krizin oluşum süreci ile krizi tetikleyen unsurlar üzerinde durulmuştur. Daha sonra ise uluslararası piyasalarda yaşanan bu gelişmelerin Türkiye ve Dünya ekonomilerine etkileri makro ekonomik göstergelerle incelenmiştir. Ayrıca ülkelerin krize karşı aldıkları önlemler değerlendirilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, Türk bankacılık sektörünün genel yapısı belirtilerek yaşanan bu olumsuz gelişmelerin Türk Bankacılık Sektörü’ne etkisi değerlendirilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, 2002-2012/3 yılları arasında Türkiye’de yurtiçi kredi hacmi, TCMB’nın bankalara verdiği kredi miktarı, para miktarı ve kredi faiz oranı arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu amaçla ekonometrik yöntem olarak zaman serisi çözümlemesi kullanılmıştır. Aynı zamanda uygulamalı çalışmalar üzerinde durulmaktadır. Diğere yandan uygulamada

kullanılan ekonometrik yöntem ve model ile veri seti tanıtılmaktadır. Son olarak ekonometrik analizlerden elde edilen bulgular yorumlanmaktadır. Çalışma değerlendirme ile son bulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

2008 KÜRESEL KRİZİNİN OLUŞUMU, TÜRKİYE VE DÜNYA EKONOMİSİNE YANSIMALARI

Küresel kriz 2007 yılının ikinci yarısından itibaren ABD mali sektöründen başlayarak derinleşmiş ve 2008 yılının sonbahar aylarında banka kurtarma operasyonlarıyla doruğa çıkmıştır. Bu tarihten sonra şiddetini arttırarak tüm dünyaya yayılmış ve giderek bir üretim krizine dönüşmüştür. Çalışmanın bu bölümünde 2008 küresel krizin ortaya çıkış süreci, dünya finans piyasalarına ve Türkiye ekonomisine etkileri araştırılmıştır.

1.1. EKONOMİK KRİZ KAVRAMI

Kriz, etimolojik kökeni Yunanca “*krisis*” kelimesine dayalı olan kriz kelimesi, özellikle tıp biliminde çok yaygın bir kullanıma sahiptir ve genel olarak “*aniden ortaya çıkan bir hastalık belirtisi*” ya da “*bir hastalığın çok ileri bir safhaya ulaşması*” anlamlarına gelmektedir. Kriz, sosyal bilimler alanında çoğu kez “*buhran*” ve “*bunalım*” kelimeleri ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

Herhangi bir durumu kriz olarak adlandırabilmek için krizin temel unsurları ya da özelliklerinin bilinmesinde yarar vardır:¹

- ❖ Kriz, önceden bilinmeyen ya da öngörülemeyen bazı gelişmelerin makro düzeyde devlet; mikro düzeyde ise firmaları ciddi olarak etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarmasıdır. Sadece ani ve beklenmedik bir anda ortaya çıkan olumsuz gelişmeleri kriz olarak adlandırmak doğrudur. Yoksa normal süreç içerisinde ortaya çıkan her sorun kriz demek değildir. Kriz, bu açıdan beklenmedik biçimde ortaya çıkan “ciddi bir sorun” olarak düşünülmelidir. Olağan gelişmeler ve sorunlar “kriz” değildir.
- ❖ Krizin en önemli özelliği önceden tahmin edilemeyen ya da bilinmeyen bir anda ortaya çıkmasıdır.
- ❖ Krizin bir diğer önemli özelliği, kişiler ve organizasyonlar için hem bir tehlike ve tehdit oluşturması, hem de yeni fırsatlar yaratmasıdır. Bu anlamda kriz,

---

¹ AKTAN, C., Can, Hüseyin ŞEN, "Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri", **Yeni Türkiye Dergisi**, 2002/1, ss.1-2, Erişim: <http://www.canaktan.org/yonetim/kriz-yonetim/genel-olarak.htm>.

genellikle düşünüldüğü gibi tamamen “negatif” karakter taşıyan bir kavram değildir.

- ❖ Krizler, kısa ya da uzun süreli olabilirler. Krizlerin organizasyonlar üzerindeki etkisinin kısa ya da uzun sürmesi, organizasyonun krize karşı koyabilecek tedbirleri zamanında almasına ve uygulamasına bağlıdır.
- ❖ Nihayet, krizlerin bir diğer özelliği bir bulaşıcı hastalık gibi yayılma etkisi göstermesidir. Herhangi bir organizasyonda ortaya çıkan bir kriz diğer sektörleri de etkisi altına alabilir. Ya da bir organizasyonda yaşanan krizler, bu organizasyonla ilişki içerisinde olan diğer organizasyonları da krize sokabilir.

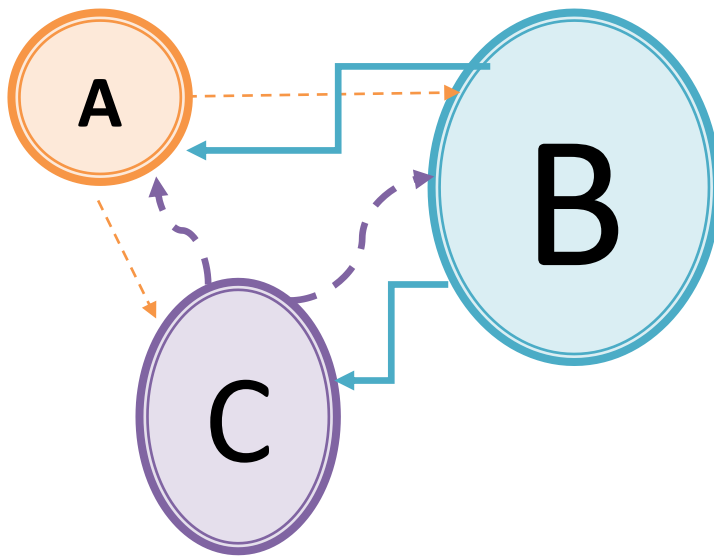
Ekonomik kriz genel olarak; piyasada bulunan mallarda, hizmetlerde, bu mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan üretim faktörleri ile farklı piyasalarda oluşan fiyatlarda meydana gelen ekonomik faaliyetlere göre normal olmayan aşırı dalgalanmaları ifade eder.

Diğer bir ifadeyle ekonomik kriz, ekonomide aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların makro açıdan ülke ekonomisini, mikro açıdan ise firmaları ciddi anlamda sarsacak sonuçlar ortaya çıkarmasıdır.

1.2. EKONOMİK KRİZLERİN BULAŞICILIĞI

Sermaye hareketlerinin serbest bırakıldığı küresel sistemde krizlerin küreselleşmesi çok daha kolay ve hızlı oluyor. Bir başka ifadeyle krizler bulaşıcı hale geldi.

Şekil 1. Sermaye Akımları

Şekil 1'deki üç ülkede de sermaye hareketlerinin serbest olduğunu düşünelim. Bu durumda her 3 ülkedeki girişimciler ya da yatırımcılar kendi ülkelerinde olduğu gibi ötekilerde de sermaye yatırımı yapabilecek demektir. Üç ülkede de pek çok girişimci ve birbirinden farklı pek çok yatırım alanı olduğunu düşünürsek, sermaye akımlarının yalnızca faizin en yüksek olduğu ülkeye gitmek yerine her yere gitmesinin doğal olduğunu düşünmemiz gerekir. Çünkü bazı ülkelerde bazı alanlardaki getiriler faizden yüksek olabilir. Bunun en tipik örneği gelişme yolundaki ülkelerde yavaş yavaş zenginleşmeye paralel olarak ortaya çıkan yeni tüketim alışkanlıklarıdır. Örneğin Türk kahvesi dünyaca ünlü bir kahve olduğu ve Türkiye'de kahvehaneler bulunduğu halde Amerikan ya da İtalyan markalarıyla kahve evleri açılmış ve bunlar son derece büyük bir taleple karşılanmıştır. Bluejean'ın mucidi Amerikalılar olduğu halde bir Türk markası ABD'de ciddi sayılabilecek bir Pazar payı elde etmeyi başarmıştır. Ya da İtalyan moda devleri Türkiye'de üretim yapıp başka ülkelerde satmak için fabrikalarını Türkiye'de kurmak için sermaye getirmektedirler. Sermaye hareketlerinin akışkanlığı kriz bulaşıcılığını birlikte getirmektedir. Örneğin A ülkesinin girişimcisi C ülkesinde yatırım yapmak için B ülkesindeki bir bankadan kredi almış olsun. Ve yine diyelim C ülkesinde yaptığı yatırım o ülkede çıkan bir krizle zarara dönüşmüş ve bu girişimciyi iflasın eşiğine getirmiş olsun. Bu durumda girişimci B ülkesindeki bankadan aldığı krediyi ödeyemeyince krizi C ülkesinden B ülkesine bulaştırmış olmaktadır.²

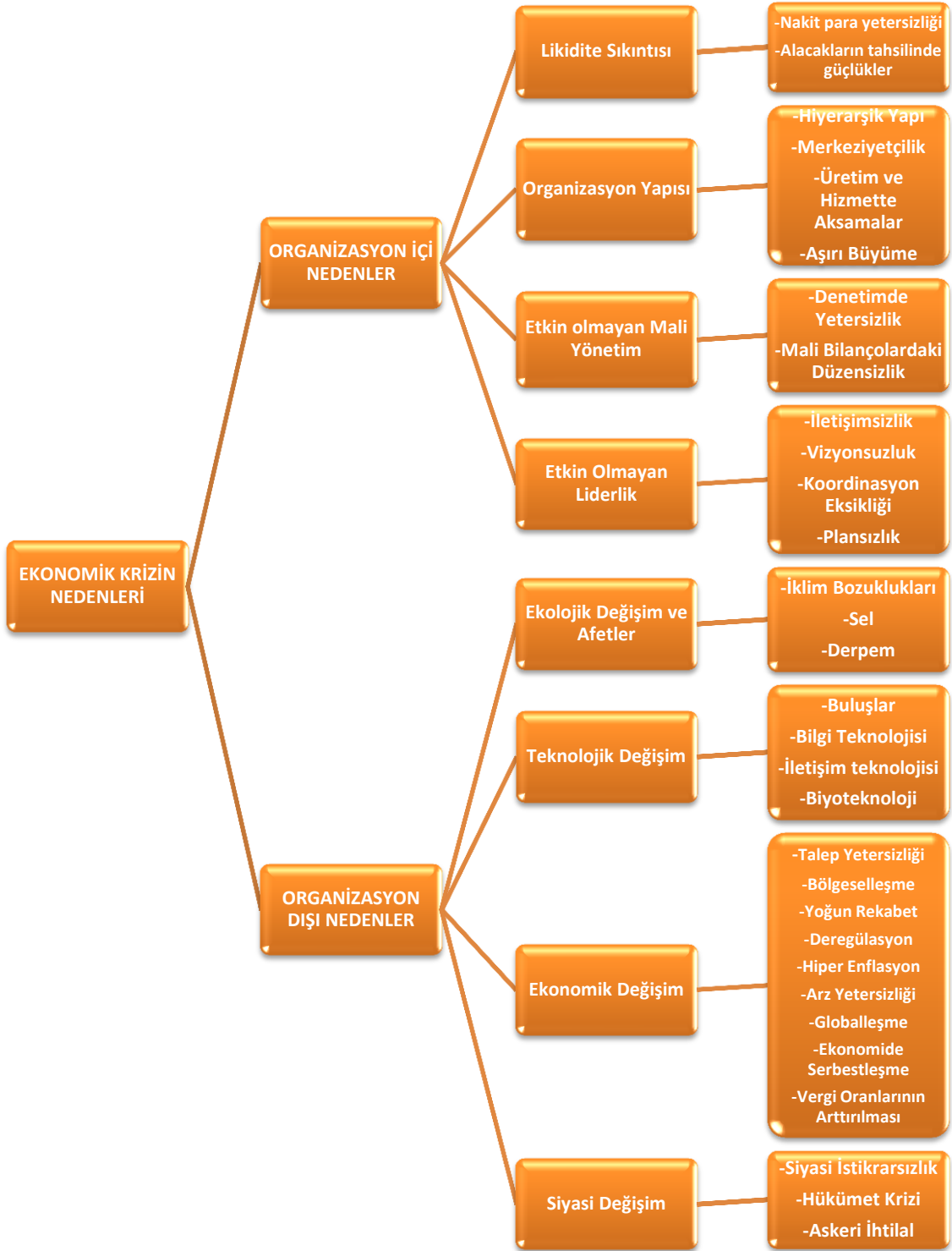
1.3. EKONOMİK KRİZİN NEDENLERİ

Ekonomik krizler çok değişik şekillerde ortaya çıkabilir. Üretimde hızlı bir daralma, fiyatlarda ani düşme, iflaslar, işsizlik oranında ani artış, ücretlerde gerileme, borsada çöküş, banka krizleri vs. ekonomik krizlerin başlıca örnekleridir.

---

² EĞİLMEZ, Mahfi, **Küresel Finans Krizi**, Remzi Kitabevi, 7. Basım, Mart 2011, ss.54-55.

Şekil 2. Ekonomik Krizin Nedenleri

Kaynak: AKTAN, C., Can; Hüseyin ŞEN, "Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri", **Yeni Türkiye Dergisi**, 2002/1, s.7, Erişim: <http://www.canaktan.org/yonetim/kriz-yonetim/genel-olarak.htm>.

1.4. EKONOMİK KRİZLERE KARŞI ALINABİLECEK ÖNLEMLER

Finansal krizlere karşı alınabilecek önlemlerden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:³

- ❖ Döviz kurunda istikrarın sağlanmasına ilişkin önlemler
  - İşlemlerin vergilendirilmesi
  - Kurların sabitleştirilmesi veya kur limitlerinin belirlenmesi
  - Katlı döviz kuru uygulanması (Sermaye piyasası işlemleri için ayrı, reel piyasalar için ayrı kur uygulanması)
  - Uluslararası bankacılık denetiminin artırılması, sermaye kaçışının engellenmesi
  - TradingHalts uygulamaları (Kriz ortamında finansal işlem piyasalarının kapatılması)
  - TargetZone sistemi (Uluslararası işbirliği ile gerçek olmayan kur değişikliklerinin önlenmesi)
- ❖ Finansal sistemin güçlendirilmesine yönelik önlemler
- ❖ Merkez Bankası'nın finansal sistemi yakından takip etmesi
- ❖ Kurumsal eşgüdüm (Mali otorite ile parasal otorite arasında koordinasyonun sağlanması)
- ❖ Ulusal ve uluslararası finans sisteminin şeffaflık düzeyinin artırılması
- ❖ IMF'nin rolünün yeniden dizaynı (IMF'nin ulusal ekonomik politikalarının etkinliği ve kalitesinin geliştirilmesi ve finansal piyasaların gelişimini gözetleyerek politika tedbirleri önermesi)

1.5. KRİZLERİN KAPSAMI

1.5.1. Ulusal Ekonomik Kriz

Krizin çıktığı ülke görece olarak küçük bir ekonomiye ve dünya ticaretinde küçük bir paya sahipse kriz o ülkeyle ve yakın ekonomik ilişkide bulunduğu ülkelerle sınırlı kalabiliyor. Buna bir örnek olarak 2001 Türkiye krizini verebiliriz. Türkiye'deki bankacılık krizi Rusya ile Türkiye'ye komşu Ortadoğu ülkelerinde bazı etkiler yaratmış, ondan öteye bir sıçraması olmamıştır.⁴

³ ÇİNKO, Levent, "Finansal Kriz Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme", s.331-333.

⁴ EĞİLMEZ, Mahfi, **Küresel Finans Krizi**, Remzi Kitabevi, 7. Basım, Mart 2011, s.52.

1.5.2. Bölgesel Ekonomik Kriz

Bazen bir ekonomide başlayan kriz ilişkili öteki ekonomilere de sıçrayarak bir bölgesel kriz halini alabiliyor. Buna bir örnek olarak 1997 Asya krizini verebiliriz. Bu kriz de Tayland'da başlayan krizin Singapur ve Hong Kong gibi bölgenin güçlü ekonomilerine de sıçramış olmasının altında yatan başlıca neden, yatırımcıların o bölgeyi ayrı ayrı devletler olarak değil bir bütün olarak görmesinden kaynaklanmıştır. Sonuçta kriz bütün bölgeye ve bütün işlemlere yayılmış, hatta küreselleşme eğilimi göstermiştir.

1.5.3. Küresel Ekonomik Kriz

Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve kapitalizmin küreselleşmesiyle birlikte özellikle büyük ekonomilerde çıkan ekonomik krizler küresel alana kolaylıkla ve hızla yayılır olmuştur. Yani dünyanın artık neredeyse onda dokuzu piyasa ekonomisi sistemi içinde ve sermaye hareketlerini serbest bırakmış konumda olduğu için krizin yayılması çok daha büyük bir olasılık haline gelmiştir. Buna örnek olarak 2007 yılında ABD'de mortgage kredileri krizi olarak başlayan ve benzer nedenlerle İngiltere'ye sıçrayan ekonomik kriz 2008 yılının ikinci çeyreğinde küresel bir krize dönüşmüştür.⁵

1.6. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN ORTAYA ÇIKIŞI

Ekonomik krizlerin tahmin edilmesi neredeyse imkânsızdır. Herhangi bir şekilde tahmin edilmesi durumunda bile boyutunun ve süresinin belirlenmesi imkân dâhilinde gözükmemektedir. Buna son yaşanan krizi örnek vererek açıklayabiliriz. 2007 yılında ABD'li iktisatçıların takip eden yıldan itibaren ABD ekonomisinde ve dolayısıyla dünya ekonomisinde bir resesyonun yaşanacağı noktasında görüşleri vardı. Ancak hiç birisi krizin bu kadar derin ve neredeyse tüm dünya ülkelerini etkileyeceğine dair bir öngörülerini olmamıştır. Krizin diğer bir belirsizliği de boyutudur. Önce ABD'de finans piyasalarında özellikle mortgage piyasasında ortaya çıkan kriz, daha sonra diğer mali piyasaları ve bankalarla diğer sermaye piyasası araçlarını etkilemiş, esas kriz burada yaşanmıştır. Bu kriz, ekonominin diğer sektörlerini de etkileyince, dış ticarete daralma, ekonomik küçülme, yüksek borç ve bütçe açığı gibi diğer makroekonomik istikrarsızlıklara yol açarak ekonominin bütününe sarmış ve finansal kriz ekonomik

---

⁵ EĞİLMEZ, Mahfi, **Küresel Finans Krizi**, Remzi Kitabevi, 7. Basım, Mart 2011, s.53.

krize dönüşmüştür. Bugün ise ekonomik krizin borç krizine dönüştüğüne şahit olmaktayız.⁶

2000’li yıllara girildiğinde ABD ekonomisi bozulma sürecine girmiştir. Ekonomik göstergeler reel tedbirlerin alınması gerektiğinin işaretlerini vermeye başlamıştır. ABD; ekonomisini iyileştirebilmek, reel sektörü rahatlatmak için faizleri indirme yolunu tercih etmiştir. Faizlerin indirilmesiyle kullanılan kredi miktarı çok büyüdü, piyasalar da nakit para artmasıyla, yapay bir rahatlama olmuştur. Yaşanan suni rahatlama aslında felaket sonun başlangıcıdır. Nakit para bolluğundan en çok konut ve emlak piyasası etkilenecek hareketlendi. Talep artmasıyla emlak fiyatları yükselmeye, değerinin üzerine çıkmaya başlamıştır. İştahları kabaran açık göz ABD vatandaşları; konut kredisi kullanarak emlak ve gayrimenkul aldılar. Kısa bir süre sonra aldıkları emlak ve gayrimenkulleri yüksek fiyatlara satarak bankalara olan kredilerini kapattılar. Bu şekilde risk almadan kazanmanın tadına ve rehabetine kapıldılar. ABD’de ekonomik balon şişmeye başlamıştır. Emlak ve konut fiyatları olması gerekenden 3 – 5 kat artmış hızla yükselmektedir. En önemlisi şişirilmiş bu fiyatlarda alıcı müşteri vardı ve kredi bulabiliyorlardı. Bankalar; daha fazla kredi kullanılabilmek için daha çok kaynağa ihtiyaç duydular. ABD finans sektörü daha fazla kaynak yaratabilmek için mevcut sahip oldukları kredi alacaklarını satarak yeni kaynaklar yarattılar. 2006 – 2007 yıllarında ABD finans sektöründe risk daha da artmaktadır.⁷ Yaklaşan tehlike kontrol edilebilirlikten çıkmıştır. Hedge fonlar 2 trilyon dolara yükselmiştir. Yapılan en büyük hata, bankaların yüksek risk taşıyan kredi alacaklarını iyi kontrol edememesidir.⁸

“Subprime Kredi Mekanizması” olarak adlandırılan bu sistem temel olarak mortgage sistemine benzer şekilde ancak, gerçekten kredibilitesi yüksek, dolayısıyla geri ödenebilirliğinde sorun yaşanmayacak bireylerin finanse edilmesi yerine,

---

⁶ GÜNGÖR, Kamil, **Küresel Kriz, Mali Kural ve Türkiye**, Nobel Yayın Dağıtım, 1. Basım, Nisan 2011, s.24.

⁷ 2007 yılının ilk ayında bu kredilerin yüzde 14,3’ü geri dönmedi.

⁸KANBUROĞLU, Ahmet, “Küresel Krizin Oluşumu, Etkileri, İnşaat Sektörüne Yansımaları ve Laminat Parke Sektörünün Alması Gereken Tedbirler,

Erişim:http://www.parkeci.net/haber_detay.asp?haberID=175.

kredibilitesi daha düşük yani daha düşük gelir grubuna giren bireylerin ev sahibi olmasını sağlamak üzere kurgulanmış bir kredi sistemidir.⁹

Bu durumun finansal piyasalara yansması sonucu dalganın şiddeti arttı ve dünya bu krizden etkilendi. Değişken faizli subprime mortgage¹⁰ müşterilerinin ödemeleri gereken taksit tutarlarının giderek artmasına yol açarken, artan faizler ve azalan taleple 2006 yılının ikinci yarısından itibaren konut fiyatlarındaki yükselme eğiliminin tersine dönmesi de müşterilerin konutlarını satarak kredi borçlarını kapatma şanslarını sınırlamış ve kredi borçlarını ödeyemeyenlerin sayısında artış yaşanmaya başlamıştır.¹¹

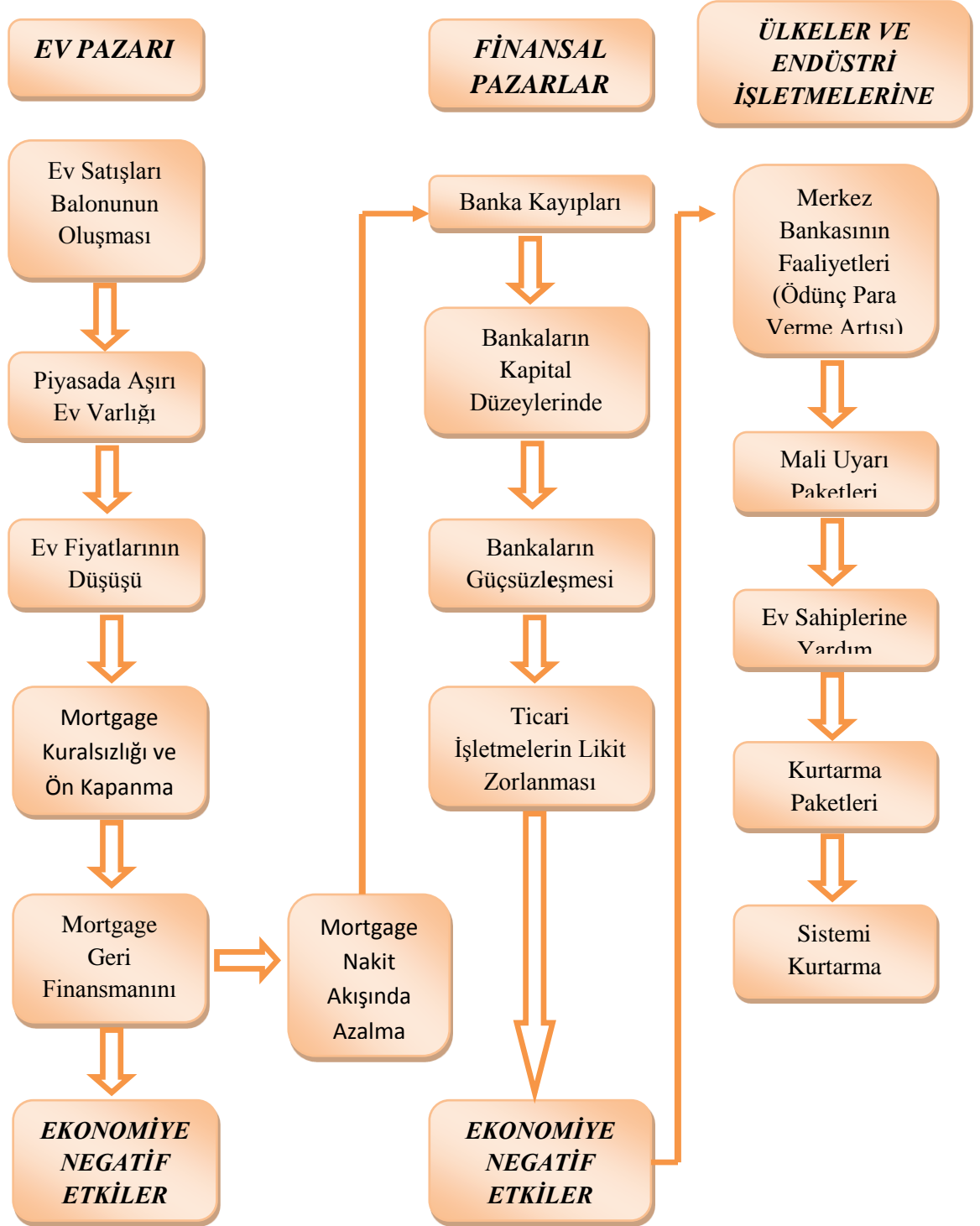
---

⁹ PEKKAYA, Semra, “Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar ve Alternatif Modeller”, **Yeni Yüzyılda Bankacılık – Küresel Riskler ve Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar**, Bankacılık Araştırma Merkezi Küresel Riskler ve Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar Sempozyumu, Derin yayınları, Yayın No: 142, Haziran 2009, s.90.

¹⁰Sub-prime eşik altı anlamına gelmektedir. Sub-prime mortgage kredileri ise ödeme gücü düşük olan kişilere sağlanan mortgage kredileri anlamına gelmektedir.

¹¹ DANACI M. Cem, Mehtap CEYHAN, “Küresel Finansal Krizin Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelere Etkileri ve Krizden Çıkış Politikaları”, s.1389, Erişim: <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/80.pdf>.

Şekil 3. Subprime Mortgage Krizinin Diyagramı

Kaynak: BACNİ, Zeynep, "Global Mali Kriz Sürecinde Kriz Yönetimi ve Yeniden Yapılandırmalar" Yüksek Lisans Tezi, 2010, s.10.

Şekil 3’de ABD ipotek piyasasında ortaya çıkan bu krizin çevrimini göstermektedir. Bu şekle göre ipotek piyasası, finansal piyasalara, finansal piyasalar da genel olarak ekonominin reel sektörlerine bağlıdır. Ayrıca finansal sektörün, bir alanda çıkan negatif etkileri diğer ülkelere ve işletmelere nasıl yaydığı da bu şekilden takip edilebilir.¹²

Yani, kredi krizinden kasıt, mortgage piyasasına ilişkin sorunlardır. Mortgage sektörü üç yıl önce sorun yaratmaya başladı. ABD’de bazı finansal kuruluşlar 5 yıl önce, kredibilitesi zayıf olan kişilere de mortgage kredisi vererek, geri dönüşü riskli bir mali yapıya girdiler. Faizlerin düşük olması nedeniyle özellikle orta ve alt gelirdeki kişiler değişken faizli kredileri kullandılar. Fakat ABD Merkez Bankası’nın faiz oranlarını arttırması ile konut sektörü durgunluğa girdi. Kredi alanlar kredilerini düzenli ödeyemez hale geldiler.

Riskin bir kurumdan diğerine aktarılmasının kolaylaşmasını sağlayan menkul kıymetleştirme de krizi tetikleyen bir unsur olmuştur. Mortgage kredisi veren banka kredilerin geri ödemelerini menkul kıymetleştirerek kısmen veya tamamen bir yatırım bankasına veya bir mortgage kuruluşuna satmaktadır. Bu mekanizma kriz durumunda mali sistemi kırılgan bir hale getirmektedir. Çünkü banka tarafından yapılan menkul kıymetleştirme, kredi geri ödemelerinde yaşanan sorunlardan dolayı, hem krediyi veren bankaların hem de menkul kıymeti satın alan diğer finansal kuruluşların zarar etmelerine neden olmaktadır.¹³

Konut piyasasında yaşanan bu sıkıntılar; dolayısıyla mortgage kredileri veren bankaları da zor duruma düşürmüştür. Bu domino etkisi ile yatırım bankalarına da sıçramıştır. Mortgage veren bankalar söz konusu kredileri yatırım bankalarından sağladıkları fonlarla finanse etmişlerdir. Bunun yanı sıra piyasalardan gelen peş peşe iflas ve sıkıntı haberleri de finansal sisteme olan güvenin kaybolmasına neden oldu.¹⁴

---

¹²BACNİ, Zeynep, “Global Mali Kriz Sürecinde Kriz Yönetimi ve Yeniden Yapılandırmalar”, **Yüksek Lisans Tezi**,2010, s.9.

¹³ AY Hakkı M; Nazan ŞAHBAZ, “ Küresel Krizin Türkiye’de Vergi Gelirlerine Yansımaları”, s.1292, Erişim: <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/74.pdf>.

¹⁴ YILMAZ, Derya; Filiz GAYGUSUZ, “2008 Krizinin Yeni Global Ekonomik Yapı Üzerine Etkileri”, s.5, Erişim: <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma39.pdf>.

Bankaların ellerinde satıŖa sunulmuŖ çok miktarda konut birikmiŖ ve bu sayı her geçen gün artmaktadır. Hacizli emlak ve gayrimenkullerin satılamaması, emlak değerlerini daha da dŖrmüŖtü. Gayrimenkul sektöründe yaŖanan durgunluğa birde bankaların konut satıŖ ilanları eklenince, konut fiyatlarının üç kat değer yitirmesine neden olmuŖtur. Aslında emlak ve gayrimenkul sektöründe ŖiŖirilen fiyatlar olması gereken değer aralığına inmiŖtir. ŖiŖirilen yapay balon patlamıŖtır. Gayrimenkul almak için kredi kullananlar, aldıkları gayrimenkul yatırımından para kazanmayı uman ABD’li yatırımcılar, kredi borcunun altından kalkamadılar.

Kredilerin geri dönüşümü zora girince yatırım bankaları ve ABD mortgage piyasası için da zorlu günler baŖladı. Kriz, mortgage krizi olarak baŖlasa bile “likidite krizine” dönüştü.¹⁵ Varlık toplam değerleri yüzlerce milyar dolar eden, asla yıkılmaz sanılan dev bankalar iflasın eŖięine gelmiŖtir. Bu bankaların nakit varlıkları, kullandırılmıŖ batac kredileri kurtarmaya yetmiyordur.¹⁶

---

¹⁵ “Küresel Mali Kriz Üzerine Bir AraŖtırma”, EriŖim: <http://emrecirak.blogcu.com/kuresel-mali-kriz-uzerine-bir-arastirma/5167862>.

¹⁶KANBUROęLU, Ahmet, “Küresel Krizin OluŖumu, Etkileri, İnŖaat Sektörüne Yansımaları ve Laminat Parke Sektörünün Alması Gereken Tedbirler, EriŖim: http://www.parkeci.net/haber_detay.asp?haberID=175.

Tablo 1. Mortgage Kredi Krizinin Likidite Krizine Dönüşüm Süreci

TEMMUZ 2007	AĞUSTOS 2007	EYLÜL 2007	2007/C4 ve Sonrası
Subprime/Kredi Krizi	Likidite Krizi	Kredi ve Likidite Krizi Devam Ediyor	
*Piyasalar subprime kredi ödemelerinin yapılmamasıyla şoka girdi. *Subprime kredilerine dayalı finansal ürünler tekrar değerlendirildi *Yüksek profili olan yatırımcılar zarar kaydetti. *Yatırımcılar riskten kaçınmaya başladı. *Kredi riskleri yeniden fiyatlandı. *Yatırımcılar nakit varlıklarını sattı.	*İlk kredi sorunları sonuçlarını göstermeye başladı. *Risk iştahı azaldı. *Yatırımcılar varlığa dayalı finansman bonusu almakta isteksiz davrandı. *Kısa vadeli finansman talepleri oluştu. *Bankalar talepleri karşılamak için nakit tutmaya başladı. *3 aylık LIBOR oranları yükseldi. *Borçlanma maliyetleri etkilendi.	*Likidite açığı devam etti *Bankalar hala kısa vadeli borçlanmaya devam etti ve dönem faizlerini yükseltti. *Yeni kredi kullanıcıları için koşullar sıkılaştırıldı. *ECB, FED ve BOE gecikmeli olarak acil likidite sağladı. *FED Faizleri %0,5 puan indirdi.	*Yüksek dönem faizleri. *Spekülatif davranışlar kredi kullananları olumsuz etkiledi. *Tüketiciden kaynaklanan riskler azaldı. *Merkez bankası yardımlarını tahmin etmek kolaylaştı.

Kaynak: BDDK, ABD Mortgage Krizi, **Çalışma Tebliği**, Sayı:3, 2008, s.1.

Söz konusu olaylara bakıldığında görülmektedir ki; krizin en tipik özelliği kredi patlaması ve varlık fiyatlarının (özellikle konut fiyatlarının) şişkinliğidir. Bu durum konut piyasasında büyük fiyat şoklarının olasılığının artmasına neden olmuştur. Neticede varlık fiyatlarının (konut fiyatlarının) düşmesine neden olan şoklar likiditenin önemli derecede azalmasıyla sonuçlandı.¹⁷

Sönmez'e (2009) göre ise bütün bunlar, konut inşaat birimlerine yönelik spekülasyonu teşvik etti ve konut fiyatlarını çift basamaklı oranlara tırmandırdı. Bu da spekülasyonu daha da arttırdı ve konut fiyatlarındaki artış konut sahiplerinin kendilerinin daha zengin hissetmelerine yol açtı. "Sonuç: Ekonomiyi son yıllarda ayakta tutan bir tüketim patlaması oldu".¹⁸

¹⁷YILMAZ, Derya; Filiz GAYĞUSUZ, "2008 Krizinin Yeni Global Ekonomik Yapı Üzerine Etkileri", s.5.

¹⁸ SÖNMEZ, Mustafa, **100 Soruda Küresel Kriz ve Türkiye**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Roubini (2008), 1997-2006 döneminde konut sektöründe hızlı büyüme sonucunda oluşan balon ve reel konut fiyatlarının yüzde 100 artmasının arkasında yatan sebepler olarak şunları sıralamaktadır:¹⁹

- ❖ 2001 sonrası dönemde FED faizlerinin düşük olması (gevşek para politikası)
- ❖ Küresel tasarruf fazlası nedeniyle uzun vadeli faizlerin düşük kalması
- ❖ Geleneksel olarak ABD’de uygulanan konut destekleme politikaları ve bu sektörde görülen kolaylaştırıcı vergi uygulamaları
- ❖ Eşik altı krediler dışında da gözlemediğimiz, denetleme ve düzenleme eksikliğinin borç vermeyi kolaylaştırması
- ❖ Finansal yenilikler/menkul kıymetleştirme nedeniyle ortaya çıkan aşırı borç verme faaliyetleri ve düşük kredi standartları
- ❖ Konut fiyatlarının artmaya devam edeceğine dair oluşan yanlış beklenti.

Tarı, Erarslan, Bayraktar (2011), Küresel Krizin nedenlerini şöyle sıralamışlardır:²⁰

- ❖ Fed’in 2000-2004 döneminde politika faizlerini azaltması sonucunda mortgage kredilerine yönelik talebin artması (Politika faizlerindeki düşüşler, bankların Fed’den daha uygun koşullarda borçlanmasına ve bu da piyasa faiz oranlarının azalmasına yol açmıştır. Böylece bankaların sunduğu düşük faizli mortgage kredileri cazip hale gelmiştir. Politika faizlerinin artması aynı zamanda tüketim harcamalarının giderek artmasına ve enflasyon oranlarının hızlanmasına yol açmıştır.)

Fed iki temel şeyi yapmak üzere kurulmuştur: Faiz oranlarını yönetmek ve gerekli olduğunda bankalara nakit temin etmek. Faiz oranlarını bankalardan hazine bonusu satın alıp, bu şekilde onların rezervlerini yükselterek veya bankalara hazine bonusu satıp rezervlerini azaltarak yönetir. İhtiyaç duyduklarında belirli bankalara doğrudan kredi vererek nakit temin eder. Ve kriz

---

¹⁹ ROUBINI, Nouriel, “ABD Ekonomisinde Yaşanan Gelişmeler, Bu Gelişmelerin Global Piyasalar ile Türkiye’ye Yansımaları”, 2008, Erişim:<http://finans.ekibi.net/forum/abd-ekonomisinde-yasanan-gelismeler-bu-gelismelerin-global-piyasalar-t-738.html>.

²⁰ TARI, Recep; Cemil ERARSLAN; Yüksel BAYRAKTAR, “Küresel Ekonomik Kriz ve Belirleyicileri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Küresel Ekonomik ve Finansal Kriz**, Nobel Yayın, 1. Baskı, Nisan 2011, ss.14-23.

başladığından beri bu araçları saldırganca kullanmıştı. Para politikasının normal araçlarından olan, bankaların birbirlerine rezervlerinden ödünç verdiği günlük borçlanma (over-night) faizini, krizin arifesindeki yüzde 5,25 oranından, bu ana kadar yüzde 1'e indirerek Federal fonların faizini düşürmüştü. Doğrudan kredilerin ölçülerinden biri olan "Mevduat kuruluşlarının Federal Reserve'den aldığı toplam krediler" kriz öncesinde sifıra yakınken, 400 milyarın üzerine çıkmıştı.²¹

- ❖ Konut fiyatları düşerken enflasyon oranlarının yükselmesi
- ❖ Finansal Kurumların kredi standartlarını gözetmeksizin mortgage kredilerini kullandırmaları (Mortgage kredilerinin önemli bir kısmı düşük gelirli kimselere verilen ve bu nedenle yüksek riskli olarak kabul edilen "sub-prime mortgage kredileri" niteliği taşımaktadır.)
- ❖ Mortgage fonlarının yaygın bir şekilde menkul kıymetleştirilmesi(Başlangıçta mortgage fonların ikincil piyasalarda alım-satımı yoluyla yüksek karlılık elde eden bankalar, kaynaklarının önemli bir kısmını buraya aktarmışlardır. Ancak bir süre sonra bankaların mortgage fonlarının bu şekilde yaygın biçimde menkul kıymetleştirilmesi, fonların gerçek değerinin tam olarak bilinmemesine ve asimetric enformasyon problemine yol açmıştır. Bu da birçok mortgage fonunun gerçek değerinin üzerinde işlem görmesine ve söz konusu fonların balon etkisi yoluyla genişlemesine neden olmuştur.)
- ❖ Kredi derecelendirme (rating) kuruluşlarının menkul kıymetlere yanlış notlar vermeleri
- ❖ Finansal piyasalarda artan rekabet ortamının bankaları riskli yatırımlara yöneltmesi

Aslan'a (2009) göre ise, ulusal finansal sistemde oluşan aşırı likidite, konut balonu, düşük risk algısı, düzenleme otoritelerinin kompleks finansal ürünleri anlayamamaları, finansal inovasyonun sonuçları küresel ekonomide düşük enflasyon yüksek büyüme olgusunun kalıcı olduğuna dair yanlış inanış, derecelendirme şirketinin ve risk yönetim birimlerinin geriden takip eden modelleri, piyasaların ve piyasa

---

²¹ KRUGMAN, Paul, **Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü ve Küresel Kriz**, Literatür Yayınları, 6. Basım, Şubat 2010, s.159.

ekonomisinin ne koşulda etkin çalışacağına dair genel bir varsayım, tüm bunlar küresel krizin hem nedenlerinin oluşmasında hem de hızlı bir şekilde yayılmasında etkili oldu.²²

Okumuş (2010) krizin uzun süreli etkili olmasını beş nedene bağlamaktadır. Bunlar:²³

- ❖ Dünyada milyonlarca insan işsiz kaldı ve uzun süre daha kalmaya devam edecek. Ayrıca işini muhafaza edenler de oluşan risk nedeniyle yarınlarını güvence altında görmemekte ve tasarruflarını artırmaya çalışmaktalar. Bu insanların birçoğu akım gelirlerini kaybetmedilerse de, servet tarafında(gayrimenkul, özel sektör tahvilleri ve hisse senedi vb.) kayba uğradılar. Her iki unsur da talep ve üretim üzerinde uzun süre baskı yapacaktır.
- ❖ Önümüzdeki yıllar özellikle finans sektörünün yoğun olarak regülasyona tabi olduğu dönem olacaktır. Off-shore yatırımlara, yapılandırılmış ürünlere, sigorta şirketlerine, bankalara, yatırım kuruluşlarına ve rating kuruluşlarına sıkı kurallar getirilecek ve denetimler yapılacaktır. Ayrıca kurumsal yönetim ilkelerine uyum aranacaktır. Bu nedenle paranın dolaşım hızı eskisi kadar yüksek olmayacaktır.
- ❖ Bankalar her ne kadar devletlerden yüksek tutarlı sermaye ve/veya kredi niteliğinde kaynak kullanarak bilançolarını düzeltse de bu kaynak ancak kaybedilen sermayenin yerine geçecektir. Ayrıca, devleti banka dışına çıkarmak için, bizzat banka yönetici ve ortakları devletten alınan kaynakların bir an önce ödenmesini isteyecektir. Yeni kredi Yaratma imkânları oldukça kısıtlı olacaktır.
- ❖ Ülkeler kamu harcamaları ve likiditeyi artırarak krizle mücadele etmekte. Bu harcamaların tüketim, üretim ve büyüme üzerinde olumlu etkileri var. Ancak önümüzdeki yıllarda kamu harcamaları ve likidite bu kadar yüklü olmayacaktır. Bozulan kamu dengeleri vergiler yoluyla onarılmaya çalışılacaktır.

---

²²ASLAN, Süleyman (2008), “Türk Finans ve Bankacılık Sisteminde Küresel Dalgalanma Karşısında Risklerin Yönetimi”, **Yeni Yüzyılda Bankacılık – Küresel Riskler ve Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar**, Bankacılık Araştırma Merkezi Küresel Riskler ve Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar Sempozyumu, Derin yayınları, Yayın No: 142, Haziran 2009, ss.125-126.

²³ OKUMUŞ, Sinan, **Global Kriz ve Türkiye Ekonomisi**, Siyasal Yayın, Ankara, Ekim 2010, ss.50-51.

- ❖ Krizlerin ülkeler ve şirketler üzerinde ne kadar hasar bıraktığı tam olarak bilinmemektedir. Global Krizden ağır yara alan bazı gelişmekte olan ülkelerin önümüzdeki dönemde borç ödemelerinde IMF'ye rağmen problem yaşanabilir.

Kısacası, temel olarak krizin nedenlerini şöyle sıralayabiliriz.²⁴

- ❖ Mortgage kredilerinin yapısının bozulması,
- ❖ Faiz yapısının uyumsuzlaşması,
- ❖ Konut fiyatlarındaki balon artışlar,
- ❖ Menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklık,
- ❖ Kredi türev piyasalarının genişlemesi,
- ❖ Kredi derecelendirme sürecindeki sorunlar.

Özsoylu, Ünlükapan ve Gedik (2010) ise mortgage kredileri ile

- ❖ Konut sektöründe şişirilen aşırı talep,
- ❖ Talebi karşılayamayan arz sonucu konut fiyatlarının yükselmesi,
- ❖ Uzun süre düşük tutulan faizlerin yükselmesi,
- ❖ Konut kredilerinin geri ödenmemesi,
- ❖ Kredilerin geri ödenmesi için satışa çıkarılan konutların değerinin çok altında alıcı bulmaları ABD'de krizi tetiklemiş, ancak asıl önemlisi;
- ❖ Menkul kıymetleştirme aşamasında riskli-risksiz ayrımı yapılmadan tahvil ihraç edilmiş ve sorunun tüm dünyaya yayıldığını belirtmişlerdir.²⁵

1.7. KÜRESEL MALİ KRİZİN DÜNYA FİNANS PİYASALARINA ETKİSİ

1.7.1. Konut Fiyatlarındaki Düşüş

Konut fiyatlarındaki yükselişler küresel finansal krizin nedenlerinden birisi iken konut fiyatlarının düşmesi bu krizin sonuçları arasında yer almaktadır. Konut kredilerinin bir kısmının geri dönmemesi sonucu konut piyasası yukarıda belirttiğimiz

---

²⁴ “Küresel Ekonomik Kriz: Nedenleri, Ülkemizdeki etkileri, Yaşananlar ve Bugünkü Durum”,

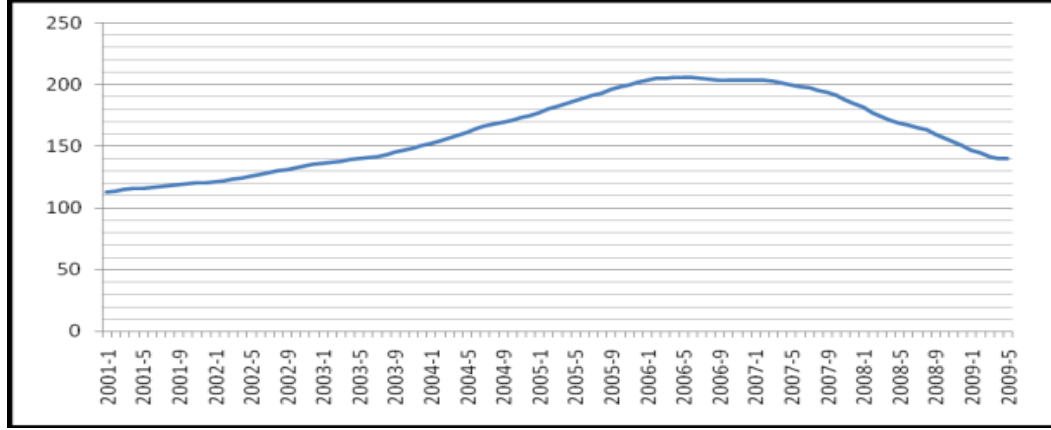
Erişim:<http://epsikoloji.com/forum/showthread.php?5838-K%FCresel-Ekonomik-Kriz->

Nedenleri%DClkemizdeki-etkileri-Ya%FEananlar-ve-Bug%FCnki-durum.

²⁵ ÖZSOYLU, A. Fazıl; İlter ÜNLÜKAPAN; Melek GEDİK, **Küresel Kriz ve Türkiye**, Karahan Yayınları, 1. Baskı, Mart 2010, s.48.

kısır döngüye girmiş ve ABD’de 2007 yılının başından itibaren konut fiyatlarında önemli düşüşler yaşanmıştır. Aşağıdaki grafikte S&P/Case-Shiller Endeksi’ne göre konut fiyatlarının gelişimi görülmektedir.²⁶

Grafik 1. ABD Konut-Fiyat (Case-Schiller) Endeksi

Kaynak: YILMAZ, Derya; Filiz GAYGUSUZ, “2008 Krizinin Yeni Global Ekonomik Yapı Üzerine Etkileri”, s.5, Erişim: <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma39.pdf>.

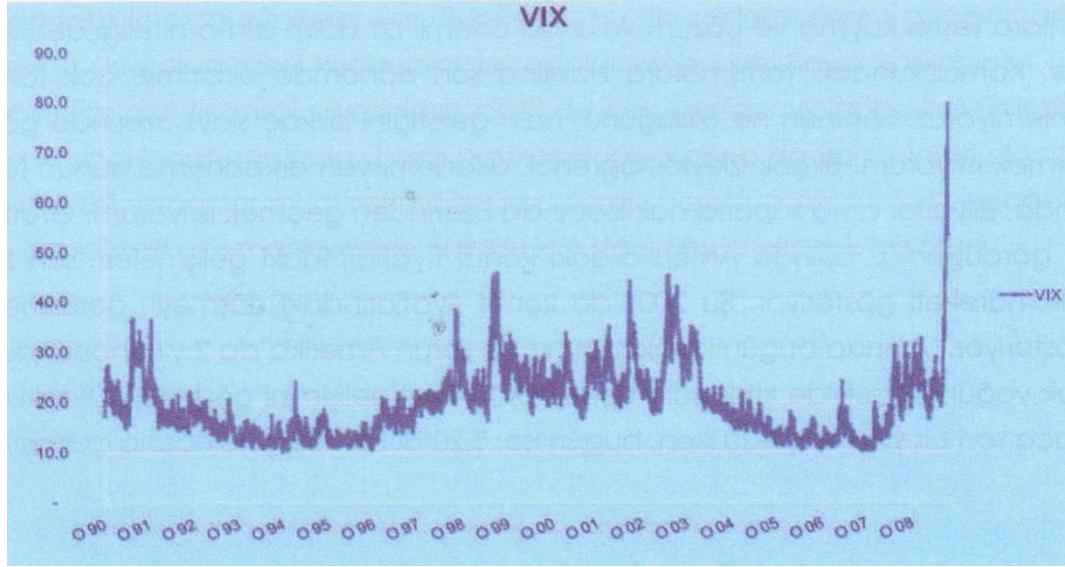
Grafik 1’de Case-Schiller ev fiyatları endeksi yer almaktadır. 2006 Nisan ayında tavan yapan endeks, bu dönemde yaşanan çalkantıdan sonra düşmeye başlamıştır. 2009 yılında ise altı sene öncesi seviyesine inmiştir.

Ev fiyatlarının yıllık kira gelirlerine oranı normal zamanlarda 9 ile 11 arasında dalgalanırken, bu oran 2006 yılı sonu itibariyle emlak piyasasındaki balonun varlığını gösterir şekilde 14,5 seviyesine çıkmıştır. 20 metropoliten bölgedeki ev fiyatları, 2008’in temmuz ayında 2007’nin temmuz ayına göre %16 azalmış, 7,5 milyon konut kredisi sahibinin evlerinin değeri bu evleri almak için aldıkları kredilerden düşük seviyelere inmiştir. Eylül 2008’de konut kredisi borçlarını ödeyemeyenlerin oranı geçen senenin aynı ayına göre %71 artmıştır.²⁷

²⁶ ALANTAR, Doğan, “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, s.5.

²⁷ ÖZKAN, Gökhan, **Küresel Finansal Kriz, Uluslararası Finans Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Uluslararası Güç Dengesine Etkileri**, Dora Yayıncılık, 1. Baskı, Nisan 2009, ss.45-46.

Grafik 2. VIX Endeksi 1990-2008

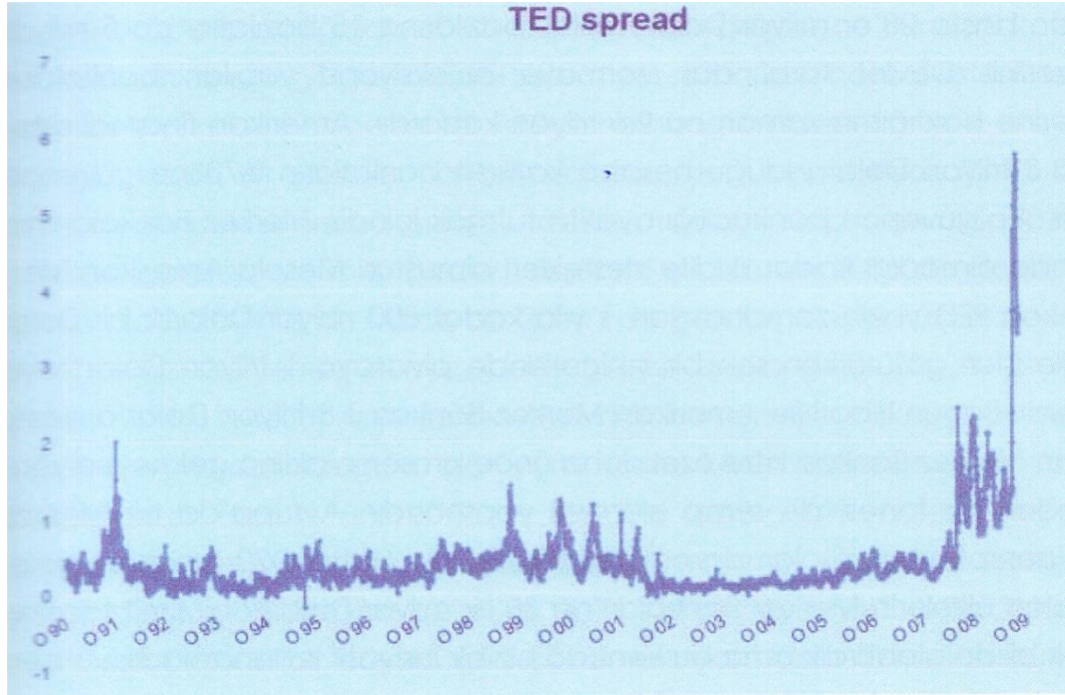

Kaynak: GÜRSES, Uğur, “Küresel Dalgalanma Karşısında Dünya Bankacılık Sistemi”, **Yeni Yüzyılda Bankacılık – Küresel Riskler ve Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar**, Bankacılık Araştırma Merkezi Küresel Riskler ve Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar Sempozyumu, Derin yayınları, Yayın No: 142, Haziran 2009, s.22.

Bu krizin ne kadar derin olduğunun bir başka göstergesi de dalgalanmayı gösteren VIX endeksi, son 20 yılın en yüksek dalgalanmasını gösteriyor (Grafik 2). VIX, kabaca S&P-500 endeksinin önümüzdeki 3 aylık dönemdeki beklenen dalgalanmasıdır. Son 18 yıla baktığımızda kabaca %30’lar seviyesinde zaman zaman %40’lara çıkan bu dalgalanma 2008’in sonlarına doğru %80’lere kadar ulaşmıştır.²⁸

²⁸GÜRSES, Uğur, “Küresel Dalgalanma Karşısında Dünya Bankacılık Sistemi”, **Yeni Yüzyılda Bankacılık – Küresel Riskler ve Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar**, Bankacılık Araştırma Merkezi Küresel Riskler ve Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar Sempozyumu, Derin yayınları, Yayın No: 142, Haziran 2009, s.22.

Grafik 3. TED Spread 1990-2009

Kaynak: GÜRSES, Uğur, “Küresel Dalgalanma Karşısında Dünya Bankacılık Sistemi”, **Yeni Yüzyılda Bankacılık – Küresel Riskler ve Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar**, Bankacılık Araştırma Merkezi Küresel Riskler ve Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar Sempozyumu, Derin yayınları, Yayın No: 142, Haziran 2009, s.23.

TED Spread dediğimiz, 3 aylık hazine bonosu ile 3 aylık bankalar arası mevduat faizi arasındaki kısa vadeli fark. Buradaki fark da kabaca 60, 70 baz puan seviyesinde giderken son dönemlerde 5-6 puana kadar çıktı. Yani Libor’u 1,5-2 diye düşünürseniz bu %6’lık fark, Libor’un %7,5’e çıkması demek. Libor’un %12’lere kadar çıktığını da gördük. Bankacılık piyasasındaki krizin ne kadar büyük olduğunu gösteriyor.²⁹

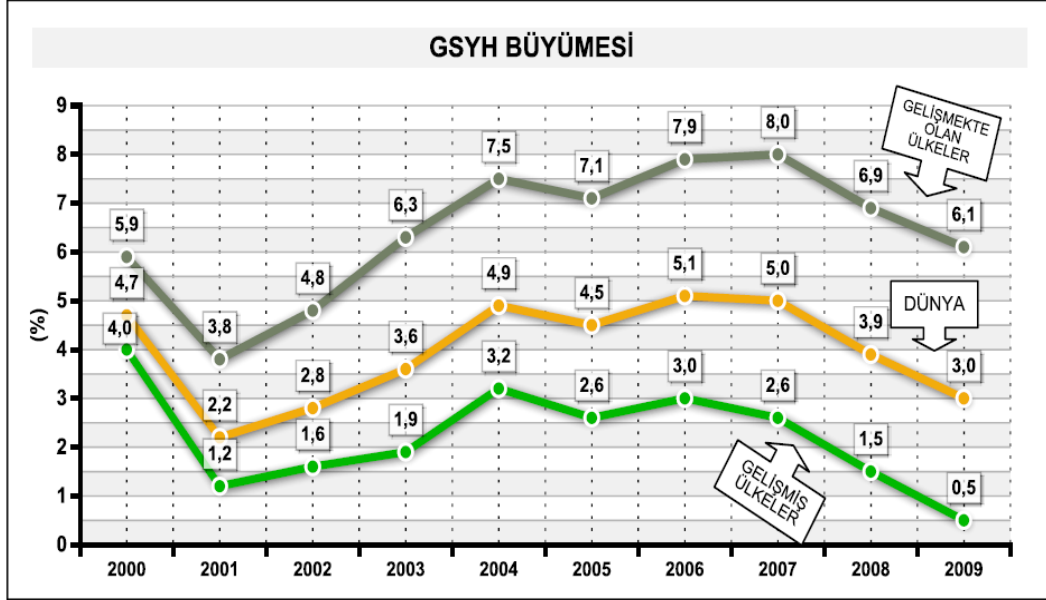
1.7.2 Büyüme Oranları

Finansal krizin reel ekonomiye yansımaları nedeniyle hem ABD ve Avrupa gibi gelişmiş dünyada hem de gelişmekte olan ülkelerde büyüme oranlarında azalışlar

²⁹ GÜRSES, Uğur, “Küresel Dalgalanma Karşısında Dünya Bankacılık Sistemi”, **Yeni Yüzyılda Bankacılık – Küresel Riskler ve Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar**, Bankacılık Araştırma Merkezi Küresel Riskler ve Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar Sempozyumu, Derin yayınları, Yayın No: 142, Haziran 2009, s.23.

görülmüştür. Aşağıdaki Grafik 4'te 2007 yılından sonra hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde büyüme oranlarındaki düşüş eğilimi görülmektedir.³⁰

Grafik 4. Dünya'da GSYH Büyüme Oranları (2000-2009)

Kaynak: ALANTAR, Doğan, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye’nin Makroekonomik Göstergelerine Etkisi”, **Bütçe Dünyası**, Cilt 3, Sayı 31, 2009, s.6,

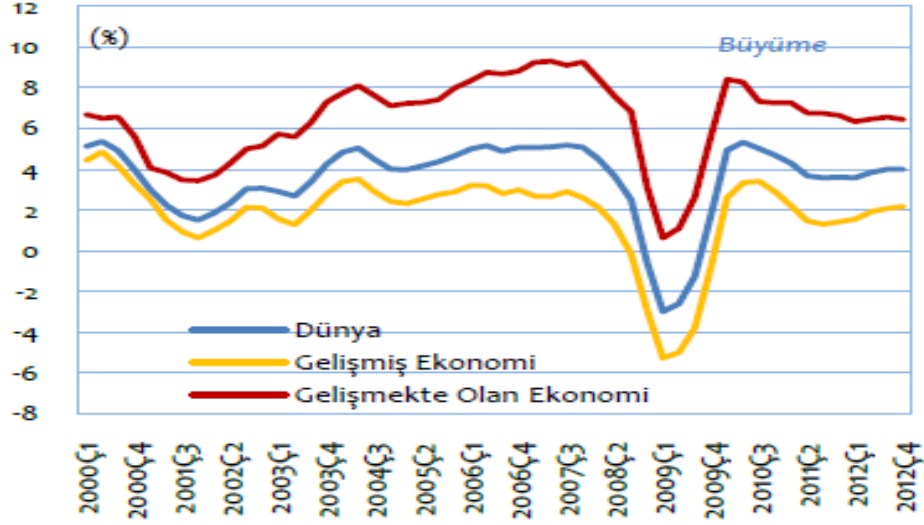
Erişim:http://www.debud.org/Html/dergi/31/d_alantar.pdf.

Küresel ekonomi, krizin ardından tekrar, yeni ve zor bir döneme girmiştir. Küresel kriz sonrasında sağlanan görece toparlanma eğiliminin yerini, daha zayıf büyüme ve risklerin arttığı bir görünüm almıştır. Nitekim 2011 yılının ilk çeyreğinde %4,3 oranında gerçekleşen küresel hâsıla artış hızı, ikinci çeyrekte %3,7’ye gerilemiştir. Ayrıca takip eden dönemdeki gelişmeler, 2011 ve 2012 yılına ilişkin büyüme tahminlerinin aşağıya doğru revize edilmesine neden olmuştur. IMF, 2010 yılında %5,1 olarak gerçekleşen küresel büyümenin 2011 ve 2012 yıllarında %4’e gerileyeceğini tahmin etmektedir. Büyüme hızındaki bu gerilemede başta ABD ve Euro Alanı olmak üzere gelişmiş ekonomilerdeki zayıf ekonomik performans belirleyici olmaktadır.³¹

³⁰ ALANTAR, Doğan, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye’nin Makroekonomik Göstergelerine Etkisi”, **Bütçe Dünyası**, Cilt 3, Sayı 31, 2009, s.5, Erişim: http://www.debud.org/Html/dergi/31/d_alantar.pdf.

³¹BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu**, Eylül 2011, s.1.

Grafik 5. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde GSYİH Büyüme Oranları (2000-2012)

Kaynak: BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu**, Eylül 2011, s.1.

Küresel ekonomik görünümdeki bozulmanın gelişmekte olan ekonomilerin büyüme tahminlerini de olumsuz etkilediği görülmektedir. 2011 yılında gelişmiş ekonomiler büyüme oranının %1,6 düzeyinde kalacağı, gelişmekte olan ekonomilerdeki hâsıla artışının ise, %6,4 olacağı öngörülmektedir.³²

1.7.3. Cari Açık

Aşağıdaki grafikte ülkemizde cari açığın gayri safi yurt içi hâsılaya oranı 2002 den bu yana sürekli olarak artmaktadır. Ülkemizin cari açık vermesi dış ticaretteki yüksek açıktan kaynaklanmıştır. Bu da enerji ithalatı gereksinimi ve gelişen ekonominin ara malı ihtiyacı gibi yapısal nedenlere dayanmaktadır. Bu nedenler aslında Türkiye'nin büyümesini sürdürmek için dış finansmana duyduğu ihtiyacı da göstermektedir. Başka bir deyişle Türkiye'nin büyümeye devam edebilmesi için enerji ve ara malı ithalatının dış kaynakla finanse edilebilmesi gerekmektedir.³³

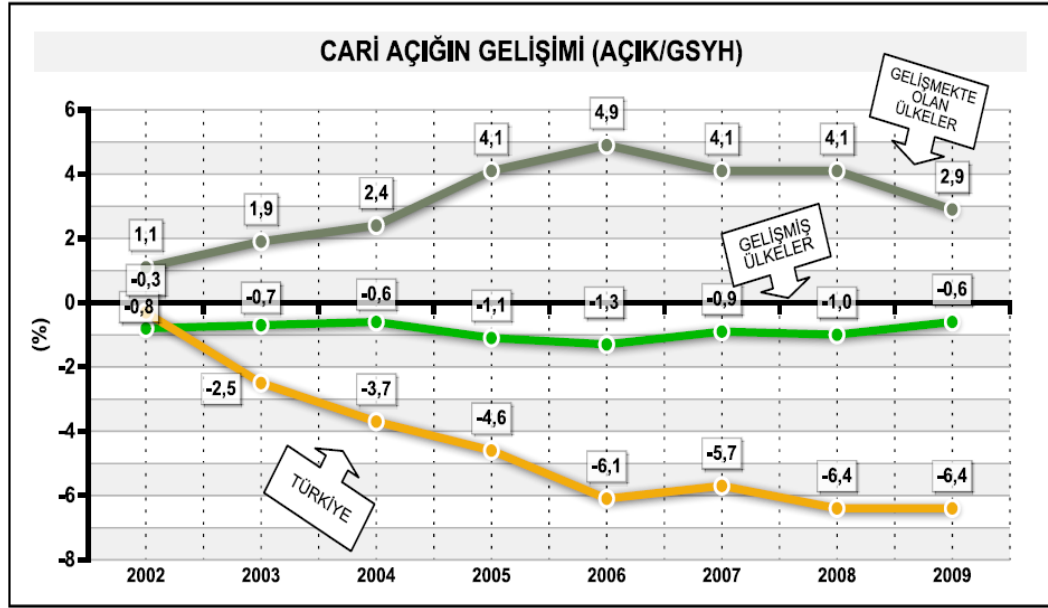
³² BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu**, Eylül 2011, s.1.

³³ ALANTAR, Doğan, "Küresel Finansal Kriz ve Türkiye'nin Makroekonomik Göstergelerine Etkisi", **Bütçe Dünyası**, Cilt 3, Sayı 31, 2009, ss.10-11,

Erişim: http://www.debud.org/Html/dergi/31/d_alantar.pdf.

Grafik 6. Türkiye ve Dünya’da Cari Açığın Gelişimi (2002-2009)

Kaynak: ALANTAR, Doğan, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye’nin Makroekonomik Göstergelerine Etkisi”, **Bütçe Dünyası**, Cilt 3, Sayı 31, 2009, s.11,
Erişim:http://www.debud.org/Html/dergi/31/d_alantar.pdf.

Uluslararası Ödemeler Bankası’na (BIS) göre; 1999’dan 2007’nin ortalarına kadar -Asya krizinin bitiminden şimdiki krizin başlangıcına uzanan dönem- toplam ABD cari işlemler açığı 4,6 trilyon dolardı. ABD hazinesinin tahminlerine göre, 2007’nin sonuna doğru ABD’nin dış borcu dokuz yıl öncesine göre dört kat artarak, 13,4 trilyon doları bulmuştu.³⁴

Türkiye’de 2010 yılı itibariyle cari açığın GSYİH’ ya oranı %6,5 iken, Nisan 2011 verilerine göre bu oran %8’e yükselerek 64,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Merkez Bankası tarafından açıklanan yıllıklandırılmış cari açık Haziran ayı verilerine göre ise 72,5 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. İç tüketimde beklentilerin üzerinde yaşanan hızlı artış ve bunun ithalat talebine etkisi cari açığın bu düzeye ulaşmasında etkili olmuştur. Ancak, küresel kriz nedeniyle ihracatta beklenen düzelmelerin gecikmesi de bu açığı daha büyük bir sorun haline getirmiştir.³⁵

³⁴ KOZANOĞLU, Hayri, **Küresel Krizin Anatomisi**, Agora Kitaplığı, 1. Basım, Eylül 2009, s.21.

³⁵ ŞAHİN, Begüm Erdil, “Türkiye’nin Cari Açık Sorunu”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt:3, No:2, 2011, s.53.

Tablo 2. 2011 Yılında En Fazla Cari Açık Veren 10 Ülke

SIRA	ÜLKE	Cari Açık (Milyar Dolar)	Cari Açık / GSYİH
1	ABD	493,9	-3,2
2	Fransa	76,5	-2,8
3	İtalya	73,5	-3,4
4	İspanya	71,0	-4,8
5	Türkiye	64,1	-8,0
6	Brezilya	62,6	-2,6
7	Hindistan	62,5	-3,7
8	Birleşik Krallık	60,1	-2,4
9	Kanada	49,1	-2,8
10	Yunanistan	25,3	-8,2

Kaynak: ŞAHİN, Begüm Erdil, “Türkiye’nin Cari Açık Sorunu”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt:3, No:2, 2011, s.51.

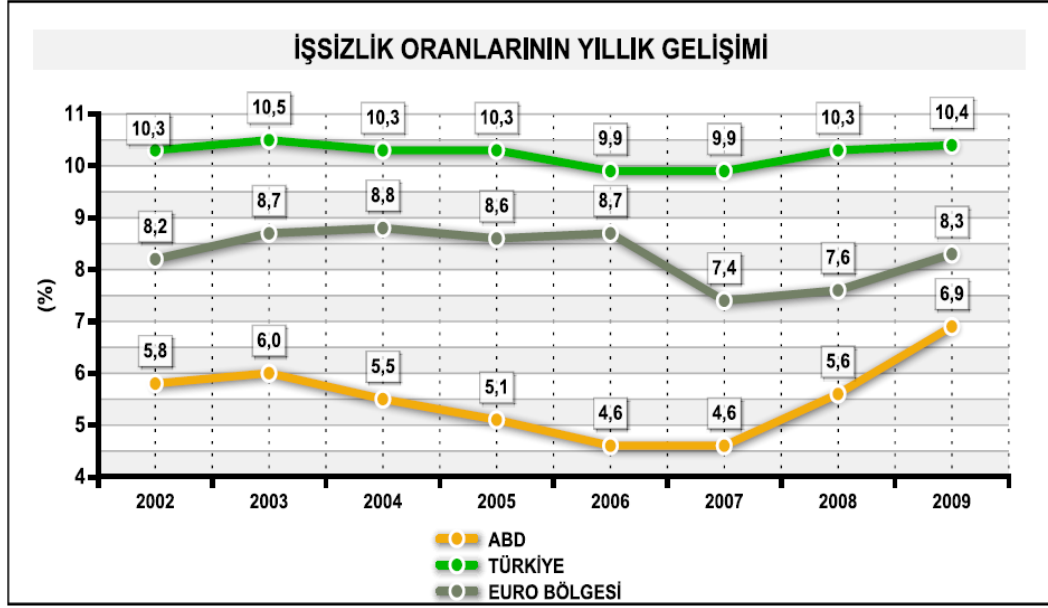
Tablo 2 incelendiğinde IMF Nisan 2011 verilerine göre, Dünyada en fazla cari açık veren ülke 493,9 milyar dolarla Amerika Birleşik Devletleri’dir. Bu ülkeyi sırasıyla 76,5 milyar dolarla Fransa, 73,5 milyar dolarla İtalya ve 71 milyar dolarla İspanya izlemektedir. Türkiye ise 64,1 milyar dolar cari açıkla 5. sırada yer almaktadır. Ülkelerin cari açığının GSYİH’ya oranı açısından dikkati çeken en önemli husus ise Yunanistan’dan sonra Türkiye’nin %8 ile ikinci sırada olmasıdır. Bu durum cari açığın sürdürülebilirliği açısından ciddi bir tehdit olarak karşımıza çıkmaktadır. Cari açık sorununu ortaya çıkaran ilk neden; iç tasarrufların yeni yatırımlar yapılmasındaki yetersizliğidir. Ekonomik büyüme için gerekli tasarruf yapılamadığı takdirde cari işlemler açığı da artmaktadır. Bu açığın artışında etkili bir başka neden ise; TL’nin aşırı değerli hale gelmesidir. Aşırı değerlenen ulusal para, ithalatın ihracattan daha fazla artmasına ve dış ticaret açığının büyümesine sebep olmaktadır.³⁶

1.7.4. İşsizlik Oranları

Küresel kriz işsizlik oranlarını da önemli ölçüde etkilemiştir. Grafik 7’de Özellikle ABD ve gelişmiş ekonomilerde yukarı yönlü trend göze çarpmaktadır. Türkiye’de ise 2006 ve 2007 yıllarında yüzde 10’ların altına düşen işsizlik oranları tekrar yüzde 10 un üzerinde seyretmeye başlamıştır.

³⁶ŞAHİN, Begüm Erdil, “Türkiye’nin Cari Açık Sorunu”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt:3, No:2, 2011, s.51.

Grafik 7. İşsizlik Oranlarının Yıllık Gelişimi (2002-2009)

Kaynak: ALANTAR, Doğan, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye’nin Makroekonomik Göstergelerine Etkisi”, *Bütçe Dünyası*, Cilt 3, Sayı 31, 2009, s.8,

Erişim:http://www.debud.org/Html/dergi/31/d_alantar.pdf.

Tablo 3. Geçen Yılın Aynı Dönemine Göre Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin İşsizlik Oranlarının Yüzde Değişimleri (2008 Yılı)

	Nisan 2008	Mayıs 2008	Haziran 2008	Temmuz 2008	Aralık 2008	Eylül 2008	Ekim 2008	Kasım 2008	Aralık 2008
Gelişmiş Ülkeler	0,1	0,2	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3	0,5	0,5
Gelişmekte Olan Ülkeler	-0,4	-0,5	-0,2	-0,3	-0,3	-0,3	0,0	0,0	0,2
Dünya	-0,3	-0,4	-0,1	-0,2	-0,2	-0,2	0,0	0,1	0,2

Kaynak: ALTUNTEPE, Nihat, “2008 Küresel Krizinin Ülkelerin İstihdam Yapısı Üzerine Etkilerinin Dinamik Bir Analizi”, 2008, s.138.

Tablo 3’de ülkelerin işsizlik oranlarının 2008 yılı Nisan ayı ile Aralık ayları arasındaki değerleri verilmiştir. Verilerin 2008 yılının Nisan ayından itibaren ele alınmasının nedeni, krizin reel sektör üzerindeki etkisinin bu dönemden itibaren hissedilir şekilde ortaya çıkmasıdır. Tabloya bakıldığında gelişmiş ülkelerde işsizlik oranlarının yılın sonlarına doğru giderek arttığı görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde 2008 yılının Nisan ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 0,1 iken, yılın sonunda yani Aralık ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 0,5 artmıştır. Aynı şekilde gelişmekte olan ülkelerde dönem başında işsizlik oranı eksi değerlerde seyrederken,

dönem sonuna gelindiğinde bu oranın artıya doğru çıktığını ve yüzde 0,2 oranında artış gösterdiği görülmektedir. Ülke ayrımı yapılmaksızın dünya genelindeki işsizlik oranına bakıldığında 2008 yılının Nisan ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre eksi yüzde 0,3 olarak gerçekleşirken, dönem sonunda bu oran yüzde 0,2 olarak gerçekleşmiştir.³⁷

Tablo 4. Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki İşsizlik Oranlarının Yüzde Değişimi (2009 Yılı)

	Ocak 2009	Şubat 2009	Mart 2009	Nisan 2009
Gelişmiş Ülkeler	1,4	1,9	2,1	2,2
Gelişmekte Olan Ülkeler	0,4	0,4	0,4	0,4
Dünya	0,6	0,7	0,7	0,7

Kaynak: ALTUNTEPE, Nihat, “2008 Küresel Krizinin Ülkelerin İstihdam Yapısı Üzerine Etkilerinin Dinamik Bir Analizi”, 2008, s. 139.

Tablo 4’ de ise 2009 yılının Ocak ayı ile Nisan ayı arasındaki bir önceki yılın aynı dönemine göre işsizlik oranında meydana gelen yüzde değişimleri vermektedir. Buna göre dünya genelinde krizin etkisinin 2009 yılı içerisinde en çok gelişmiş ülkelerdeki emek piyasasını negatif yönde etkilediği görülmektedir.

Tablo 5. Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre İstihdamın Yüzdelerle Değişim (2008 Yılı)

	Nisan 2008	Mayıs 2008	Haziran 2008	Temmuz 2008	Ağustos 2008	Eylül 2008	Ekim 2008	Kasım 2008	Aralık 2008
Gelişmiş Ülkeler	0,4	0,3	0,3	-0,3	-0,3	-0,5	-0,6	-0,7	0,1
Gelişmekte Olan Ülkeler	3,1	3,1	2,2	2,6	2,6	2,6	2,6	2,1	1,8
Dünya	2,7	2,6	1,9	2,2	2,1	2,1	2,1	1,7	1,6

Kaynak: ALTUNTEPE Nihat, “2008 Küresel Krizinin Ülkelerin İstihdam Yapısı Üzerine Etkilerinin Dinamik Bir Analizi”,2008, s. 139.

Yukarıdaki Tablo 5’de 2008 yılının Nisan ayı ile Aralık ayları arasındaki dünya geneli, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki istihdam oranları verilmektedir. Tabloya bakıldığında açık bir şekilde görüldüğü üzere, 2008 yılı içerisinde bir önceki yılın aynı

³⁷ ALTUNTEPE, Nihat, “2008 Küresel Krizinin Ülkelerin İstihdam Yapısı Üzerine Etkilerinin Dinamik Bir Analizi”, 2008, s.138-139.

dönemine kıyasla istihdamın giderek azaldığı anlaşılmaktadır. Özellikle Temmuz ve Kasım ayları arasında gelişmiş ülkelerde istihdam oranının eksi değerlere doğru ilerlediği göze çarpmaktadır. Bu gelişmeyi iki şekilde değerlendirmek mümkündür. Birincisi küresel krizin bu dönemlerde kendisini daha çok hissettirdiği, ikincisi ise gelişmiş ülkeleri bu krizin daha çok etkilediğidir. Bunun yanında elbette ki gelişmekte olan ülkelerde de istihdamda azalma ortaya çıkmış, ancak bu azalış gelişmiş ülkelerdeki kadar gerçekleşmemiştir. 2008 yılının Aralık ayı itibariyle 2007 yılının Aralık ayına göre gelişmiş ülkelerde istihdam oranı yüzde 0,1 artarken, gelişmekte olan ülkelerde bu oran yüzde 1,8 artış göstermiştir. Dünya genelinde aynı oran yüzde 1,6 olarak gerçekleşmiştir.³⁸

Tablo 6. Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Geçen Yılın Aynı Dönemine Göre İstihdamın Yüzelik Değişim Tahminleri (2009 Yılı)

	Ocak 2009	Şubat 2009	Mart 2009	Nisan 2009
Gelişmiş Ülkeler	-1,1	-1,4	-1,8	-3,7
Gelişmekte Olan Ülkeler	1,9	1,4	0,9	0,2
Dünya	1,4	0,9	0,5	-0,4

Kaynak: ALTUNTEPE, Nihat, “2008 Küresel Krizinin Ülkelerin İstihdam Yapısı Üzerine Etkilerinin Dinamik Bir Analizi”,2008, s.140.

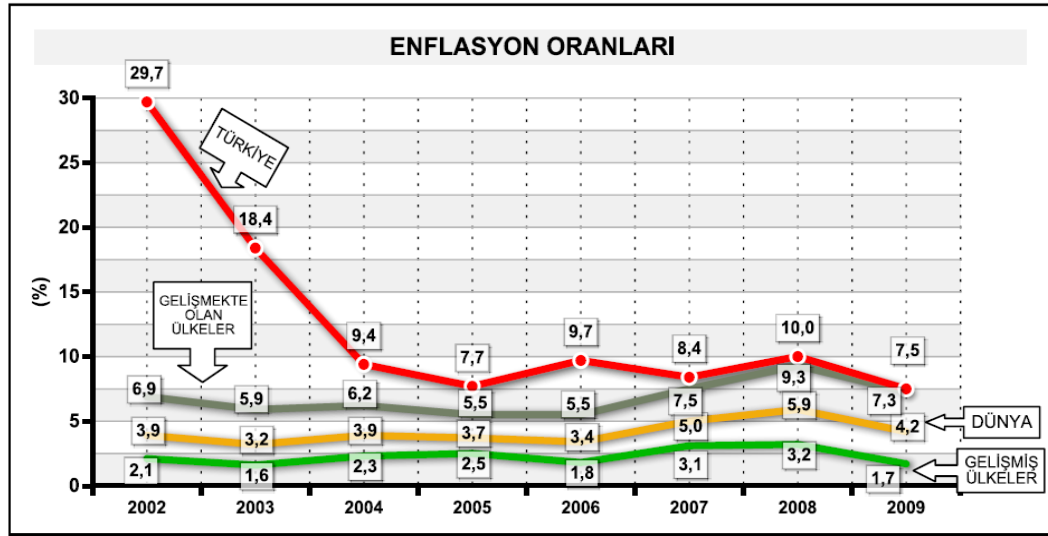
Yukarıdaki Tablo 6’ de 2009 yılı Ocak ayı ile Nisan ayları arasındaki bir önceki aynı döneme göre istihdamdaki gelişmelere yer almaktadır. Tablo incelendiğinde yine 2009 yılı içerisinde gelişmiş ülkelerde istihdam oranının giderek azaldığı ve Nisan ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre bu oran -3,7 olarak gerçekleşmiştir. Tablodan da anlaşıldığı üzere krizin etkisi yine en çok gelişmiş ülkelerde kendisini göstermiştir.

1.7.5. Enflasyonist Etki

2008 yılında tüm dünyada enflasyonist eğilimlerde artış olmuştur. Türkiye’de de diğer gelişmekte olan ülkelerle aynı yönlü olarak enflasyonda küçük bir miktar kıpırdanma olmuştur.

³⁸ALTUNTEPE, Nihat, “2008 Küresel Krizinin Ülkelerin İstihdam Yapısı Üzerine Etkilerinin Dinamik Bir Analizi”, 2008, ss.139-140.

Grafik 8. Enflasyon Oranları (2002-2009)

Kaynak: ALANTAR, Doğan, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye’nin Makroekonomik Göstergelerine Etkisi”, **Bütçe Dünyası**, Cilt 3, Sayı 31, 2009, s.7, Erişim: http://www.debud.org/Html/dergi/31/d_alantar.pdf.

Grafik 8’de görüldüğü gibi Ancak enflasyondaki artış küresel krizden ziyade 2007 ve 2008 yılında enflasyondaki yükselme sadece finansal krizden kaynaklanmamıştır. Bu dönem de petrol ve gıda fiyatlarındaki yükselmeler önemli miktarda enflasyonist etkiye yol açmıştır. Özellikle enerji talebi hızla artan gelişmekte olan ülkelerde enflasyon oranları hızla yükselmiştir.³⁹

1.8. ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE BAZI FİNANSAL KURULUŞ İFLASLARI

Uluslararası finansal piyasalarda bir yıldan uzun süredir meydana gelen gelişmeler ve birçok ülkede finans kurumlarının iflas etmesi, finansal kurumlara olan güvenin çok azalmasına neden olmuştur.

Küresel piyasalarda yaşanan gelişmeler, gelişmekte olan ülkelerin finansal piyasalarını da etkilemektedir. Bu ülkelerin finansal kuruluşlarının Amerika’daki yüksek riskli aktiflere ve bu aktiflerle ilgili menkul kıymetlere olan erişimi sınırlı olmakla birlikte, söz konusu gelişmeler bütün gelişmekte olan ülke ekonomilerini etkilemiştir. Gelişmekte olan ülkeler yatırımcıların risk alma iştahlarının azalması nedeniyle dış finansman açısından ciddi daralma yaşamaktadır.

³⁹ ALANTAR, Doğan, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye’nin Makroekonomik Göstergelerine Etkisi”, **Bütçe Dünyası**, Cilt 3, Sayı 31, 2009, s.7, Erişim: http://www.debud.org/Html/dergi/31/d_alantar.pdf.

Yüksek gelir grubundaki bankalar ve yatırım fonları geliştirmekte olan ülkelerden fonlarını çekmişler ve riskli aktif kategorisindeki bu varlıkları daha likit enstrümanlara çevirmişlerdir. Riskli aktiflerin bu satışları hisse senedi fiyatları, tahvil piyasası ve ülke paraları üzerinde dramatik etkiler yaratmış, aynı zamanda bu ülkelerde kredi koşullarının daralmasına yol açmıştır. Cari açıkları GSYİH' in yüzde 10'undan fazla olan ülkelerde sermaye girişlerinin durmasıyla iç talep ciddi ölçüde daralmıştır. Bankacılık sektöründe özel bankaların dışarıdan borçlanmaları dramatik şekilde düşmüştür. Ocak 2008-Eylül 2008 döneminde Kazakistan'da 13,2 milyar dolar, Rusya'da 6,6 milyar dolar, Güney Afrika'da 3,7 milyar dolar, Ukrayna' da 2,1 milyar dolar ve Türkiye'de 3,1 milyar dolar azalma olmuştur. Cari fazlası olan ülkeler de dâhil olmak üzere bütün ülkeler küresel piyasalarda yaşanan gelişmelerden fazlasıyla etkilenmiştir.⁴⁰

1.9. DÜNYA' DA KRİZE KARŞI ALINAN TEDBİRLER

Finansal kurumlara ve şirketlere likidite enjeksiyonları, büyük miktarlardaki kurtarma paketleri, eşanlı faiz indirimi para politikaları, mevduat garantilerinin artırılması, toksik varlıkların bilançolardan temizlenmesi, sermaye piyasalarına getirilen kısıtlamalar ve uluslararası işbirliği çerçevesinde yapılan toplantılar finansal kriz ile mücadele de başlıca politika uygulamaları olmuştur.⁴¹

---

⁴⁰COŞKUN, Y. Sevil; Zeynep BALATAN, “Küresel Mali Krizin Bankacılık Sektörüne Etkileri ve Türk Bankacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi ile Bilançoya Dayalı Mali Etkinlik Analizi”,ss.17-18.

⁴¹VARDARERİ, Azize Demet; Gülten DURSUN, “Finansal Kriz, Yansımaları ve Değişimin Zorunluluğu”, 2009, s.22.

Tablo 7. Ülkelerin Krize Karşı Aldıkları Önlemler Kategorileri

Para Politikası Araçları	<ul style="list-style-type: none"> • Faiz Oranı Değişiklikleri, • Zorunlu Karşılık Oranlarındaki Değişiklik, • Döviz Kuru Müdahalesi.
Finansal Sisteme İlişkin Kriz Önlem Araçları	<ul style="list-style-type: none"> • Mevduat Garantisinin Artırılması, Bankaların Yeniden Sermayelendirilmesi, • Likidite Enjeksiyonları, • Banka Kredi Borçlarına Devlet Garantisi Verilmesi, • Kamulaştırma/Fona Devir • Ticari Tahvillerin Alınması İçin Fon Ayrılması, • İpotekli Konut Kredisi Tahvillerinin Alınması Açığa Satışın Yasaklanması, • Toksik Varlıkların Alınması.
Uluslararası Kuruluşlar	<ul style="list-style-type: none"> • Swap Kanalı • IMF
Diğer	<ul style="list-style-type: none"> • İstihdam, • Altyapı Yatırımlarının Artırılması, • KOBİ'lere ve Düşük Gelir Gruplarındaki Hane halklarına Yapılan Yardımlar vb.

Kaynak: ERDÖNMEZ, Pelin Ataman, “Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı:68, Mart 2009, s.89.

Kriz karşısında birçok ülke önlemler almış ve farklı politikalar uygulamışlardır. Tablo 7 incelendiğinde, ülkelerde krize karşı alınan önlemlerin daha çok banka bilançolarının hem finansal hem de yapısal araçlarla yeniden yapılandırılmasına yönelik olduğu görülmektedir. Buna göre ülkeler para politikası aracı olarak faiz oranlarını ve zorunlu karşılık oranlarında değişikliğe giderken, finansal sisteme ilişkin olarak da mevduat garantisinin artırılması, Bankaların yeniden Sermayelendirilmesi, Likidite Enjeksiyonu, Banka Kredi/Borçlarına Devlet garantisi Verilmesi, Kamulaştırma/Fona Devir, Ticari tahvillerin Alınması İçin Fon Ayrılması, İpotekli Konut Kredisi tahvillerinin Alınması Açığa Satışın Yasaklanması gibi önlemlerin alındığı görülmektedir.⁴²

⁴² ALTUNTEPE, Nihat, “2008 Küresel Krizin Ülkelerin İstihdam Yapısı Üzerine Etkilerinin Dinamik Bir Analizi”, 2008, s.137.

Tablo 8. Kriz Karşısında Alınan Finansal Önlemler

	ABD	AB/ECB	Almanya	Arjantin	Avustralya	Brezilya	Çek Cum.	Çin	Endonezya	Fransa	Güney Kore	İngiltere	İsviçre	İtalya	İzlanda	Japonya	Macaristan	Meksika	Rusya	Türkiye
Likidite Desteği	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X		X	X		X	X
Faiz İndirimleri	X	X	X		X		X	X		X	X	X	X	X	X	X	X			X
Yurtiçi Piy. Likidite İmkân. İlişkin Düz	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X
Yabancı Para Swap İşlem Başlatılması ya da artırılması	X	X	X		X	X			X	X	X	X	X	X	X	X		X		
Teminat Swapları	X											X	X	X						
Banka borçlarına tam/kısmi garanti	X	X	X		X					X	X	X		X					X	
Likit olm. Varlık. Doğrudan/dolaylı şekilde alımı	X	X	X		X													X		
Sermaye Enjeksiyonu	X	X	X									X	X	X	X	X			X	
Kamulaştırma	X	X										X		X	X				X	
Açığa satışlara getirilen kısıt	X		X		X				X	X	X	X	X	X		X			X	
Mevduat güvencelerinin artırılması	X	X	X		X		X		X			X		X	X	X	X		X	X
IMF ile Stand-by Anlaşması	X														X		X			

Kaynak: TCMB, **Finansal İstikrar Raporu**, Sayı: 7, Kasım 2008,s.4.

Ülkelerin finansal krizler karşısında bu tip önlemlere gitmesinin en önemli nedeni ise, finansal krizin ülke ekonomisinin tamamını etkilemesini önlemektir. Çünkü finansal krizin ülke ekonomisini etkileme düzeyi arttıkça maliyetler de artmaktadır. Yukarıdaki Tablo 8 incelendiğinde bütün ülkelerin özellikle piyasalara likidite desteği ve faiz indirimleri gibi para piyasasını rahatlatacak önlemlere yöneldiklerini görebilmek mümkündür. Bu şekilde alınan önlemler sıkıntıya düşmesi durumunda bütün ülke ekonomisini etkileyebilecek bankacılık sektörünü rahatlatmaya yöneliktir. Fakat bu tip parasal önlemlerin toplam talebi arttırarak piyasaların resesyondan çıkmasını sağlaması mümkün olmayabilir. Bu yüzden maliye politikalarının da devreye sokulması gerekmektedir.⁴³

⁴³ SÖNMEZ, Cahit; Seyhun DOĞAN ve Diğerleri, **Güncel Ekonomik Sorunlar: Global Kriz**, Literatür Yayınları, 1. Basım, Nisan 2009, s. 135.

Tablo 9. Kamu Maliyesine Yönelik Alınan Tedbirler

	Arjantin	Avustralya	Brezilya	Kanada	Çin	Fransa	Almanya	Hindistan	Endonezya	İtalya	Japonya	Kore	Meksika	Rusya	Suudi Arabistan	İspanya	ABD	Türkiye	Güney Afrika
Harcama Yönlü Tedbirler																			
Altyapı Yatırımı	G	G		G	G	G	G	G	G		G	G	G		G	G	G		G
KOBİ'lere ve/veya çiftçilere destek				G		G					G	G	G	G				G	
Sosyal Güvenlik Programları	G	G	G	G	G	G	K	G	G	G	G	G	G	G	G	G	G	G	G
Konut İnşaat Desteği		G	G	G	G	G	K	G		G	G	G		G		G	G		G
Stratejik Endüstrilere Destek				G	G		G	G		G				G		G		G	
Diğer		G	G	G	G	G	G	G	G	G	G	G	G	G		G	G	G	
Gelir Yönlü Tedbirler																			
Kurumlar Vergisi Amortisman Teşvikleri		G	K	K			K		K	K	K	K		K			K	K	
Gelir Vergisi Muafiyetler/Kesintiler	K		G	K		G	K		K	G	K	K		K		K	K	K	
Dolaylı Vergi İndirimleri/Muafiyetler	K		G		K	K	K	G	K	G		G				K	D		G
Diğer		G								K	K	G				K		K	

Kaynak: ÖZSOYLU, A. Fazıl; İltter ÜNLÜKAPAN; Melek GEDİK, **Küresel Kriz ve Türkiye**, Karahan Yayınları, 1. Baskı, Mart 2010, s.54.

NOT: G: Geçici Önlemler

K: Kalıcı Önlemler

KD: Kendini Düzelten Önlemler

Yukarıdaki Tablo 9’da çeşitli ülkelerin krize karşı almış oldukları kamu maliyesine yönelik tedbirler özetlenmiştir. Tablodan da görüleceği gibi neredeyse bütün ülkeler sosyal güvenlik programları, konut/İNŞAAT desteği ve altyapı yatırımlarına yönelik harcama yönlü tedbirler üzerinde yoğunlaşmışlar, talebin artırılması (canlı kalması) konusunda tedbirleri hayata geçirmişlerdir. Aynı şekilde gelir yönlü tedbirlerde de vergi indirimleri, muafiyet ve teşvikler de bütün ülkelerin başvurdukları yöntemler olmuştur.⁴⁴

1.10. 2008 KÜRESEL KRİZİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Türkiye’nin yakın dönemde geçirmiş olduğu iki kriz olan 1994 ve 2001 krizleri öncelikle finans piyasalarında başlayıp en çok mali sektörü olumsuz olarak etkilemiş

⁴⁴ ÖZSOYLU, A. Fazıl; İltter ÜNLÜKAPAN; Melek GEDİK, **Küresel Kriz ve Türkiye**, Karahan Yayınları, 1. Baskı, Mart 2010, s.54.

olmasına rağmen, 2008 yılında ülkemizde etkileri görülmeye başlayan küresel kriz reel sektörü etkisi altına almıştır.

Türk özel sektörünün bu krize yüksek miktarda döviz borcuna sahip olarak girmesi ve dış piyasalarda yaşanan talep daralmasının ihracat kapasitesini olumsuz etkilemesinden dolayı, reel sektör bu krizden asıl etkilenecek kesimi oluşturmaktadır.

Türk Bankacılık sektörünün 2001 krizinden sonra yeniden yapılandırılmış ve risklere duyarlı olması küresel krize karşı daha dayanıklı olmasını sağlamıştır. Diğer taraftan, küresel likidite krizi olarak dünyada başlayan ve global resesyona dönüşen bu kriz Türkiye'yi en çok yabancı kaynak bulmak ve dış borçların finansmanı konularında zorlayacaktır. Küresel likidite krizi, risk algılamasını olumsuz etkilemiş ve borçlanma maliyetlerinin artmasına yol açmıştır. Bunlara ek olarak, büyüme oranlarında görülecek gerileme ve işsizlik oranında artış gibi faktörler de krizin ülkemizde görülecek olumsuz yansımalarından bazılarıdır.⁴⁵

Parasız (2009) ise, Küresel krizin Türk ekonomisini etkileme kanallarını şöyle sıralamıştır:⁴⁶

- ❖ Dışarıya kredi borçlarının ödenmesinde güçlük
- ❖ Yurtiçi kredilerde azalma olasılığı
- ❖ İhracat hacminde hızlı düşüş
- ❖ Özel sektör yatırımlarında erteleme
- ❖ Gayri safi yurtiçi hâsılanın artış hızında gerileme

Türkiye ekonomisi üzerinde krizin etkilerini daha iyi algılayabilmek maksadıyla temel makroekonomik parametrelerdeki gelişmeler ve krizin etkileri devam eden bölümde ele alınmıştır.

1.10.1. Büyüme

Krizin Türkiye ekonomisinin büyümesine fren yapacağı beklenmektedir. Global kriz Türkiye ekonomisini özellikle ihracat ve dış kaynak temini üzerinden etkileyecektir. Her iki etki de sonuçta büyümeyi baskılayacaktır. İhracat, Türkiye

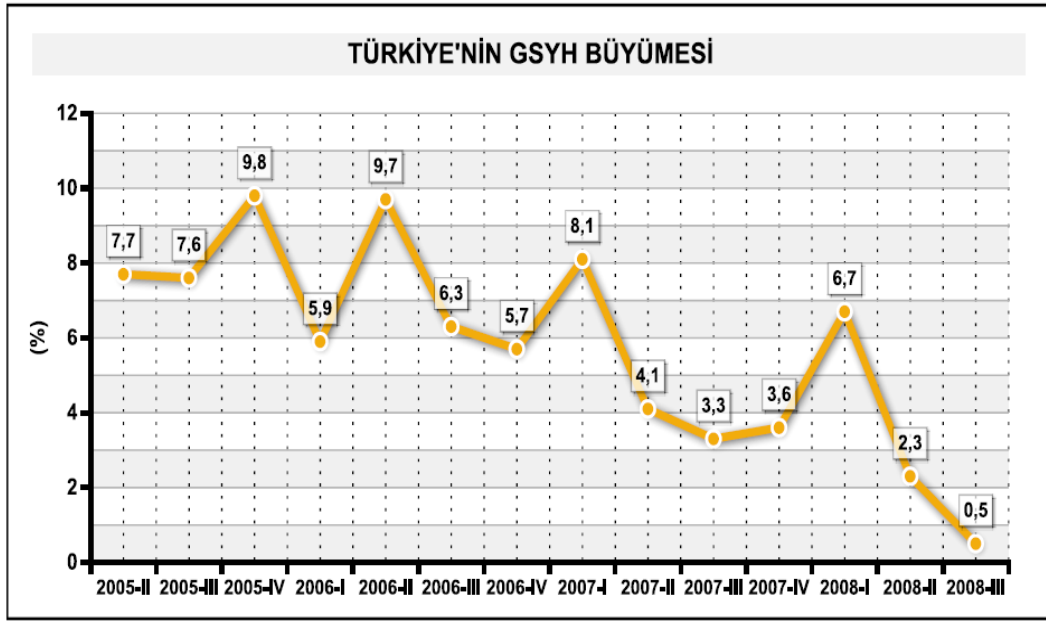
---

⁴⁵ KAYA, Hüseyin; Ali ÜNAL, "Küresel Kriz ve Türkiye", **Ekonomi ve Politika Araştırma Merkezi**, 2009, s.10-11.

⁴⁶ PARASIZ, İlker, **Finans Krizinin Güven Krizine Dönüşmesi-Küresel Kriz**, Ezgi Kitabevi, 1. Baskı, Nisan 2009, ss.145-146.

ekonomisinin büyümesi ve cari açık finansmanı açısından çok önemlidir. Cari açığı en fazla besleyen dış ticaret açığının tırmanması krize çok yüksek ve artan bir cari açıkla yakalanan Türkiye ekonomisinin zorluklarını artırabilir. Dış kaynak temini zorunluluğunun da aynı kapıya çıkan sonuçları var. Hem cari açığı çevirmek zorlaşacak hem de ekonomik faaliyetleri canlandıracak kredi kapıları kapandığından büyüme frenleyecektir.⁴⁷Aşağıdaki Grafik 9’da 2006 yılından itibaren 2008 yılı 3. Çeyreğine kadar Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla rakamlarının gelişimi yer almaktadır.

Grafik 9. Türkiye’nin Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla Gelişimi (2005-2008)

Kaynak: ALANTAR, Doğan, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye’nin Makroekonomik Göstergelerine Etkisi”, **Bütçe Dünyası**, Cilt 3, Sayı 31, 2009, s.6,

Erişim: http://www.debud.org/Html/dergi/31/d_alantar.pdf.

Grafik 9’da görüldüğü üzere küresel krizin etkisini hissettirmeye başladığı 2007’nin ikinci çeyreğinden itibaren ülkemizde de büyüme oranları düşmeye başlamıştır. 2008 yılının birinci çeyreğindeki yüzde 6,7’lik büyüme dışındaki çeyrek dönemlik büyümeler yüzde 4’ün altında kalmıştır. Ancak krize rağmen Türkiye ekonomisi yavaş da olsa büyümeye devam etmektedir.⁴⁸

⁴⁷ SELÇUK, Bora; Naci YILMAZ, “Küresel Finansal Sistemde Değişim ve Türkiye’ye Etkileri”, s.348.

⁴⁸ALANTAR, Doğan, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye’nin Makroekonomik Göstergelerine Etkisi”, **Bütçe Dünyası**, Cilt 3, Sayı 31, 2009, ss.6-7, Erişim: http://www.debud.org/Html/dergi/31/d_alantar.pdf.

2007 yılını Cumhurbaşkanlığı ve genel seçimler ile kaybeden Türkiye’de, küresel krizin etkileri 2008 yılının özellikle 2. Yarısından itibaren hissedilmeye başlanmıştır. 2008 yılı 3. çeyrekte %0,5’e gerileyen büyüme oranının bu yılın son çeyreğinde negatife dönmesi kaçınılmaz gözükmektedir. Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla’nın yaklaşık olarak dörtte birini meydana getiren toplam sanayi üretiminin takip edildiği Sanayi Üretim Endeksi, 2008 Eylül ayından bu yana negatife dönmüş ve Aralık ayında %-17,6 oranında sanayi üretiminde daralmaya işaret etmiştir.⁴⁹

TÜİK tarafından açıklanan milli gelir istatistiklerine göre, küresel krizin olumsuz etkileri doğrultusunda 2008 yılı son çeyreği ve 2009 yılı ilk üç çeyreğinde değişen oranlarda küçülen GSYİH, 2009 yılı son çeyreğinden itibaren dört çeyrektir büyümektedir. 2010 yılı ilk çeyreğinde %12, ikinci çeyrekte %10,3 ile yüksek oranlı artışlar gösteren GSYİH, üçüncü çeyrekte hız keserek %5,2 oranında büyümüştür. 2010 yılı ilk dokuz ayındaki artış oranı ise %8,9’dur.⁵⁰

---

⁴⁹ KAYA, Hüseyin; Ali ÜNAL, “Küresel Kriz ve Türkiye”, **Ekonomi ve Politika Araştırma Merkezi**, 2009, ss.10-11.

⁵⁰ ISO, **Ekonomi Bülteni**, Mart 2011, s.2,

Erişim: <http://www.iso.org.tr/tr/documents/arastirma/ekonomibulteni.pdf>.

Tablo 10. Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla Sonuçları (2009-2011)

	Cari Fiyatlarla GSYİH (Milyon TL)	Gelişme Hızı (%)	Cari Fiyatlarla GSYİH (Milyon Dolar)	Gelişme Hızı (%)	Sabit Fiyatlarla GSYİH (Milyon TL)	Gelişme Hızı (%)
2009 I*	207.926	-3,6	125.955	-30,0	20.843	-14,7
2009 II*	228.572	-4,5	145.460	-23,0	23.267	-7,8
2009 III*	261.710	-0,3	173.946	-19,7	27.233	-2,8
2009 IV*	254.350	9,1	171.343	9,4	25.660	5,9
2009 Yıllık*	952.559	0,2	616.703	-16,9	97.003	-4,8
2010 I*	241.578	16,2	160.173	27,1	23.335	12,0
2010 II*	267.528	17,0	174.074	19,7	25.669	10,3
2010 III*	297.701	13,8	196.856	13,2	28.661	5,2
2010 IV	298.294	17,3	204.766	19,5	28.015	9,2
2010 Yıllık	1105.101	16,0	735.828	19,3	105.680	8,9
2011 I*	288.390	19,2	182.841	14,0	26.112	11,6
2011 II	318.404	19,2	203.626	17,1	27.910	8,8

* İlgili dönemlerde güncelleme yapılmıştır.

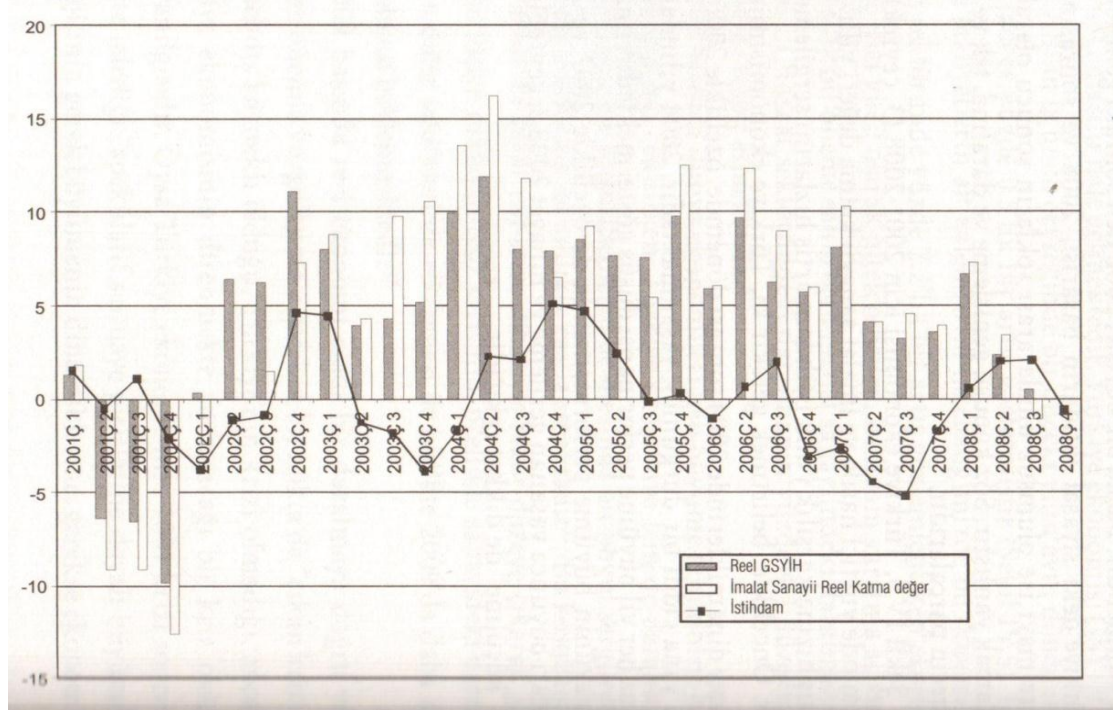
Kaynak: KARAGÖL, Erdal Tanas, “Cari Açık Artışları Gölgesinde Küresel Ekonomik Kriz ve Türkiye Ekonomisi”, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırma Vakfı**, Sayı: 45, Kasım 2011, s.17.

Tablo 10 incelendiğinde TÜİK tarafından 31.03.2010 tarihinde açıklanan rakamlara göre Türkiye ekonomisi 2009 yılının son çeyreğinde %5,9 oranında büyüyerek üst üste dört çeyrek dönem küçülerek girdiği resesyondan⁵¹ çıkmıştır. Türkiye ekonomisi, art arda dört çeyrek dönem küçülerek, içine düştüğü ciddi bir resesyon sürecini geride bırakmıştır. Özellikle hala bazı ekonomistlerin belirttiği üzere küresel krizin çift dipli olma ihtimalinin söz konusu olması ve yaşanan küçülmelerin tam olarak telafi edilememesi sebebiyle; 2009’un son çeyreğinde gerçekleşen büyüme, krizin etkilerinin tamamen ortadan kalktığı gibi bir anlam taşımamaktadır. Ancak son durum, açıklanan veriler ışığında resesyon sürecinin kırıldığını ve büyüme açısından nispeten olumlu sonuçlara ulaşıldığını göstermektedir.⁵²

⁵¹ Resesyon, ekonomide yaşanan durgunluk olarak ifade edilir. Literatürde farklı bakış açıları söz konusu olsa da, genel kanı iki çeyrek dönem art arda küçülen ekonomilerin, resesyona girmiş olarak kabul edilmesi yönündedir.

⁵² Hazine Kontrolleri Derneği, “Türkiye Ekonomisi Temel Makro Ekonomik Göstergeler, Türkiye Ekonomisi Resesyondan Çıkış Yolunda”, Nisan 2010, s.1.

Grafik 10. GSYİH ve İstihdam Artışları 2001-2008 (%)

Kaynak: Bağımsız Sosyal Bilimciler, **Türkiye’de ve Dünya’da Ekonomik Bunalım 2008-2009**, Yordam Kitap, 3. Baskı, Mart 2011, s.98.

Yukarıdaki Grafik 10’da Türkiye ekonomisi için 2001-2008 (3. Çeyrek) döneminde yurtiçi hasıla ve imalat sanayi katma değeri yıllık reel artış hızına karşılık yıllık istihdam artış hızlarını sergilemektedir. 2004 yılından bu yana her yıl büyüme performansı düşüş göstermektedir; imalat sanayisinin büyüme performansında da özellikle 2007 ve 2008 yılları boyunca yaşanan gerileme ve nihayet 2008 3. Çeyreğindeki “küçülme” de dikkat çekicidir. Önemli olan diğer bir nokta da 2001 sonrası dönemde ekonomide büyüme performansı ile istihdam yaratma kapasitesi arasındaki bağın kopmasıdır. Bu dönemde ekonominin “istihdam yaratamayan büyüme” özelliğinden ekonomik büyümenin temposunun yavaşlayıp, işsizliğin hızla arttığı “azalan büyüme – artan işsizlik” özelliğine geçiş sergilemeye başladığı görülmektedir.⁵³

Türkiye ekonomisi, küresel kriz sonrasında gelişmiş ekonomilerden olumlu ayrılarak, bu ekonomilere kıyasla güçlü büyüme performansı sergilemektedir. 2010 yılında %9,2, 2011 yılının ilk çeyreğinde %11,6 ve ikinci çeyreğinde ise %8,8’lik

⁵³Bağımsız Sosyal Bilimciler, **Türkiye’de ve Dünya’da Ekonomik Bunalım 2008-2009**, Yordam Kitap, 3. Baskı, Mart 2011, ss.97-99.

GSYH büyümesi görülmüştür. 2012-2014 dönemini kapsayan Orta Vadeli Program(OVP)'da, 2011 yılının tümü için %7,5'lik bir büyüme öngörülmektedir.⁵⁴

Tablo 11'de TÜİK tarafından yayımlanan 2005=100 bazlı aylık sanayi üretim endeksi sonuçlarına göre, Ocak 2011 ayında bir önceki yılın aynı ayına göre sanayi üretimi %19,2, imalat sanayi üretimi %20,5 oranında artış göstermiştir. Bu artışların, Ocak 2010 ayında sanayi üretiminde %12,8, imalat sanayi üretiminde %15,2 olarak gerçekleşen artışların üzerine gerçekleşmesi oldukça olumlu bir gelişmedir. Yine Aralık 2010 ayında başlayan yüksek oranlı artışların, Ocak 2011 ayında da devam etmesi diğer olumlu bir gelişme olarak dikkat çekmektedir.⁵⁵

Tablo 11. Aylık Sanayi Üretim Endeksi Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre Yüzde Değişim Oranları (2005=100)

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık Ort.
2012	1,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2011	19,2	14,0	10,6	8,9	8,2	7,0	7,0	3,8	12,1	7,5	8,5	3,7	8,9
2010	12,8	17,16	21,4	16,9	14,9	10,0	8,8	10,8	10,4	9,9	9,4	16,7	13,1
2009	-21,5	-24,0	-21,5	-18,8	-17,1	-9,9	-8,9	-6,5	-9,6	6,2	-3,0	23,9	-9,9

Kaynak: TÜİK

1.10.2. Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesi

Küresel krizi Türkiye açısından diğer krizlerden farklı kılan ihraç ettiğimiz mallara olan dış talebin bıçak gibi kesilmesidir. Küresel düzeyde ekonomilerin küçülmesi, küresel gelir düzeyinin düşmesi anlamına geliyor. Gelir düzeyi düşünce de talep düşüyor. Bu düşüşten özellikle yatırım malları daha çok etkileniyor. Ama yarı dayanıklı ve dayanıksız mallara olan talep de azalıyor. Bu durumda ihracat düşüyor. Beraberinde ihracata dayalı üretim yapan sektörlerde üretim de baş aşağıya gidiyor.⁵⁶

⁵⁴ BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu**, Eylül 2011, s. 10.

⁵⁵ ISO, **Ekonomi Bülteni**, Mart 2011, s.3-4,

Erişim: <http://www.iso.org.tr/documents/arastirma/ekonomibulteni.pdf>.

⁵⁶ÖZATAY, Fatih, **Finansal Krizler ve Türkiye**, Doğan Egmont Yayıncılık, 3. Baskı, Nisan 2011, s.144.

Türkiye’de önemli ekonomik konulardan birisi, yıllardır değişmeyen dış ticaret dengesizliğidir. Türkiye özellikle 1950 yılından beri, dış dünyadan aldığı, hep sattığından daha fazla olan, yani dış ticareti açık veren bir ülke oldu. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere dış ticaret açığı, özellikle 2001 yılındaki krizden sonra geçilen Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile birlikte hızla bir artış trendi gösteriyor ve 2002 yılında 6 milyar dolar açık veren dış ticaret, 2008 yılında 70 milyar dolara ulaşıyor. Dikkat çeken bir diğer görüntü ise kriz ve peşi sıra gelen kur ayarlamaları, yani devalüasyonların/değer kayıplarının yaşandığı yıllarda (1994-2001-2008) dış ticaret açığında gözle görülen bir düşüş yaşanması. Reel Döviz Kuru Endeksi ve Dış Ticaret Dengesine birlikte baktığımızda, kriz öncesi yıllarda (1993,2000) dış ticaret açığımızda artış yaşandığı, kriz arkasından gelen devalüasyon ile dış ticaret açığının dengeye oturduğu açıkça görülüyor.⁵⁷

---

⁵⁷ SOYSAL, Bartu, **Türkiye’de Bitmeyen Ekonomik Kriz – Belgeleriyle Üretimden Finans Oyunlarına Geçiş**, Kaynak Yayınları, 1. Basım, Ekim 2009, ss.48-49.

Tablo 12. Dış Ticaret, Cari İşlemler Dengesi, Reel Döviz Kuru, Dış Borç (Milyar Dolar), 1980-2001

Yıl	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi*	Cari İşlemler Dengesi	Reel Döviz Kuru**	Dış Borç	İç Borç
1980	2.9	-7.5	-4.6	-3.4	146	16.2	0.8
1983	5.9	-8.9	-3.0	-1.9	128	18.4	11.3
1986	7.6	-10.7	-3.0	-1.5	101	32.1	13.9
1989	11.6	-15.8	-4.2	938	99	43.9	18.1
1992	14.7	-22.8	-8.190	-974	110	58.6	22.7
1993	15.3	-29.4	-14.1	-6.4	123	70.5	24.7
1994	18.1	-23.3	-5.2	2.6	92	68.7	20.8
1995	21.6	-35.7	-14.1	-2.3	100	75.9	22.3
1998	27.0	-45.9	-18.9	2.0	119	96.4	37.1
1999	26.6	-40.7	-14.1	-925	123	103.1	42.4
2000	27.8	-54.5	-26.7	-9.9	136	118.6	54.2
2001	31.3	-41.4	-10.1	3.8	112	113.6	84.9
2002	36.1	-51.6	-15.5	-626	125	129.5	77.7
2003	47.3	-69.3	-22.0	-7.5	136	144.1	123.4
2004	63.2	-97.6	-34.4	-14.4	144	160.9	148.5
2005	73.5	-116.8	-43.3	-22.1	160	169.5	170.1
2006	85.5	-139.6	-54.1	-32.1	160	207.3	162.0
2007	107.3	-170.3	-62.7	-38.3	176	249.0	203.6
2008	132.0	-201.0	-69.0	-41.6	180	290.7***	166.8***

Kaynak: SOYSAL, Bartu, **Türkiye’de Bitmeyen Ekonomik Kriz – Belgeleriyle Üretimden Finans Oyunlarına Geçiş**, Kaynak Yayınları, 1. Basım, Ekim 2009, s.48-49.

*Dış Ticaret Geniş Ekonomik Kategorileri Sınıflamasına Göre.

**TÜFE Bazlı reel efektif kur endeksi yıllık ortalaması (1995=100).

***Üçüncü çeyrek sonu itibarıyla.

Tablo 12 incelendiğinde 1980 sonrası Türkiye’nin dış borcundaki değişmelere baktığımızda, 1980 yılında 16 milyar dolar borç, 1989 yılında 44 milyar dolara, 1998 yılında ise 96 milyar dolara ulaşmış. 1999 yılında yine yaklaşık 96 milyar olan dış borç, 2007’ye geldiğinde 247 milyara ulaşıyor. Periyotlar halinde incelendiğinde, 1989-1998 yılları arasında, yani dokuz yıllık ilk periyotta 44 milyar dolardan 96 milyar dolara çıkan, yani 1,2 misli artan dış borç; ikinci periyotta yani 1999-2008 yılları arasında 103 milyar dolardan 300 milyar dolara çıkıyor, yani üç misli artıyor.⁵⁸

⁵⁸ SOYSAL, Bartu, **Türkiye’de Bitmeyen Ekonomik Kriz–Belgeleriyle Üretimden Finans Oyunlarına Geçiş**, Kaynak Yayınları, 1. Basım, Ekim 2009, s.61.

TÜİK' in açıkladığı 2008 Aralık ayı dış ticaret istatistikleri küresel krizin ihracatımız üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koymaktadır. Bu gerçekleştirmelere göre 2008 yılı Aralık ayında; geçen yılın aynı ayına göre ihracat %21 azalarak 7,6 Milyar Dolar, ithalat %30 azalarak 11,2 Milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Yine aynı dönemde AB ülkelerine yapılan ihracatın %39,4 azalma gösterdiği tespit edilmiştir. Diğer taraftan 2007 Aralık ayında %60,3 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2008 Aralık ayında %68,2'e yükselmiştir. Bu verilere göre, ithalatımızın ihracatımızdan daha hızlı oranda geriliyor olması dış ticaret açığının azalmasına ve ihracatın ithalatı karşılama oranının yükselmesini sağlamakta olduğu görülmektedir. Türkiye'nin ihracatında yaşanan gerileme, doğrudan ihracata yönelik üretim yapan sektörlerde işten çıkarmaların yaşanması sürecini de beraberinde getirmiştir.⁵⁹

Tablo 13. Dış Ticaret ve Ekonomik Göstergeler (2002-2011/1)

Yıllar	Dış Ticaret – Yıllık (Milyon \$)				İhracat / İthalat	Kapasite Kullanım Oranı	GSYİH (%)
	İhracat	İthalat	Denge	Hacim			
2002	36.059	51.554	-15.495	87.613	69,9	75,4	6,2
2003	47.253	69.340	-22.087	116.593	68,1	78,4	5,3
2004	63.167	97.540	-34.373	160.707	64,8	81,7	9,4
2005	73.476	116.774	-43.298	190.251	62,9	80,7	8,4
2006	85.535	139.576	-54.041	225.111	61,3	81,7	6,9
2007	107.272	170.063	-62.791	277.334	63,1	81,7	4,7
2008	132.027	201.964	-69.936	333.991	65,4	64,7	0,7
2009	102.143	140.928	-38.786	243.071	72,5	69,7	-4,8
2010	113.883	185.544	-71.661	299.428	61,4	75,6	8,9
2011(1)	77.472	140.517	-63.045	217.989	55,1	76,1 (2)	11,0 (3) 8,8(4)

Kaynak: KARAGÖL, Erdal Tanas, “Cari Açık Artışları Gölgesinde Küresel Ekonomik Kriz ve Türkiye Ekonomisi”, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırma Vakfı**, Sayı: 45, Kasım 2011, s.18.

(1) 2010,2011 Ocak-Temmuz

(2) 2010, 2011 Ağustos ayı rakamı. (2005 Ocak ayından itibaren 2003=100 Temel Yıllı Üretici Fiyatları Genel İndeksi (ÜFE) olarak hesaplanmaktadır.)

(3) 2010, 2011 Ağustos ayı rakamı. (2010 Ocak ayından itibaren İkilili Sektörlere Göre Kapasite Kullanım Oranı Merkez Bankası tarafından hesaplanmaktadır.)

(4) 2011 (Q1)

(5) 2011 (Q2)

⁵⁹ KAYA Hüseyin, Ali ÜNAL, “Küresel Kriz ve Türkiye”, **Ekonomi ve Politika Araştırma Merkezi**, 2009, ss.12-13.

TÜİK tarafından yayımlanan dış ticaret istatistiklerine göre Ocak 2011 ayında ihracat %22,1, ithalat %44,3 oranında artarken, dış ticaret açığı %89,4 gibi oldukça yüksek oranlı bir artış göstermiştir. Dış ticaret açığında görülen bu yüksek oranlı artış, cari işlemler açığının da hızla büyümesine neden olmaktadır. Ocak 2011’de ihracatın ithalatı karşılama oranı %67’den %56,7’ye gerilemiştir.⁶⁰

Türkiye’de son yıllarda ekonomik büyümeye paralel olarak ihracat ve ithalat artışları da oldukça yüksek olmuştur. Ancak ithalattaki büyüme, ihracattaki büyümenin üzerinde gerçekleştiği için dış ticaret ve cari işlemler açığı rekor düzeylere yükselmiştir. Türkiye için cari işlemler açığı/GSYİH oranı 2006’da -%5,9 iken, 2007 ve 2008’de -%5,7 olmuştur. 2009’da ithalat düşüş hızı, ihracat düşüş hızının altında kalınca oran %2,3’e gerilemiştir.⁶¹

Bununla beraber, Ekim 2011’de yayımlanan Orta Vadeli Program (OVP) ile cari açığın giderilmesi için çeşitli tedbir ve uygulamaların süratli bir şekilde devreye sokulması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda gelir, harcama ve borç stoku büyüklükleri gözetilerek, özel sektör öncülüğünde bir büyüme sürecinin desteklenmesi, rekabet gücü ve istihdam oranının artırılması ile cari açık vererek büyümenin önüne geçilmesi ön görülmektedir. İthalat ve ihracat dengesinin sağlanması amacıyla, ithalatı kısıtlamak için vergi oranlarının artırılması ve ithal edilen malların yurtiçinde üretilmesi doğrultusunda çalışmaların yapılacağı vurgulanan hususlardır. OVP’ ye göre 2011 yılı sonu itibariyle cari açığın GSYİH’ya oranının yüzde 9,4’e, 2012 yılında yüzde 8’e, 2013 yılında yüzde 7,5’e ve 2014 yılında ise yüzde 7’ye ulaşması öngörülmektedir. Yaşanmakta olan küresel kriz ve durgunluk ortamının arttığı bu dönemde orta vadeli programın yayımlanması uzun vadede tahmin ve beklentilerin şekillenmesi açısından büyük önem arz etmektedir.⁶²

1.10.3. Döviz Kuru Hareketleri

Finansal krizin ülkemizde kendisini en çok hissettirdiği konulardan birisi döviz kuru hareketleri olmuştur. Grafik 11’ de görüldüğü üzere Eylül 2008’e kadar yatay bir

⁶⁰ İSO, **Ekonomi Bülteni**, Mart 2011, s.6,

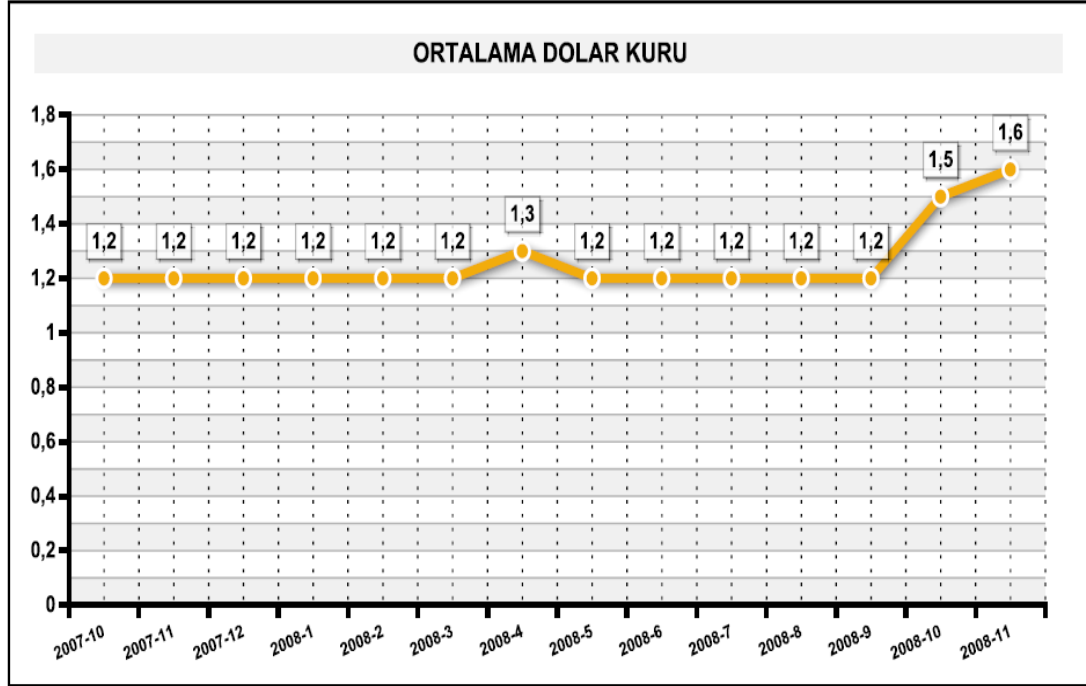
Erişim: <http://www.iso.org.tr/tr/documents/arastirma/ekonomibulteni.pdf>.

⁶¹ İSO, **AB Ülkeleri ve Aday Ülkelerin Temel Ekonomik Göstergeleri**, 2010, s.20.

⁶² KARAGÖL, Erdal Tanas, “Cari Açık Artışları Gölgesinde Küresel Ekonomik Kriz ve Türkiye Ekonomisi”, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırma Vakfı**, Sayı: 45, Kasım 2011, s.19.

seyir izleyen dolar kuru bu aydan sonra yükselmeye başlamıştır. Bilindiği üzere 2001 krizinde dolardaki yükseliş büyük ölçüde yurtiçi portföy değişimlerinden kaynaklanmıştı. Yani yerli yatırımcılar ellerindeki TL'yi Dolara çevirmişlerdi. Son küresel krizde ise farklı nedenler söz konusudur. Bu nedenleri üç başlık altında inceleyebiliriz:⁶³

Grafik 11. 2007 ve 2008 Yıllarında Ortalama Dolar Kuru

Kaynak: ALANTAR, Doğan, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye’nin Makroekonomik Göstergelerine Etkisi”, **Bütçe Dünyası**, Cilt 3, Sayı 31, 2009, s.9,

Erişim:http://www.debud.org/Html/dergi/31/d_alantar.pdf.

Aşağıdaki Tablo 14’de, söz konusu yıllar içinde ülkemizde hisse senedi, yatırım, ortaklıklar vb. için giren toplam uluslararası sermaye miktarını (net hata noksan kalemi dahil edilmemiştir.) ve Amerikan dolarının TL karşısındaki değeri görülebilir.

⁶³ ALANTAR, Doğan, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye’nin Makroekonomik Göstergelerine Etkisi”, **Bütçe Dünyası**, Cilt 3, Sayı 31, 2009, s.9,

Erişim: http://www.debud.org/Html/dergi/31/d_alantar.pdf.

Tablo 14. Yurtdışından Net Sermaye Girişi-Milyar Dolar ve Sene Sonu ABD Doları Satış Fiyatı,* 2000-2008

YIL	Net Sermaye Girişi	Amerikan Doları Yıl Sonu	Amerikan Doları Yıllık (%) Değişimi	12 Ay Vadeli Ağırlıklandırılmış Banka Mevduat Faiz Oranları (%)
2000	9.584	676.017	%24	%45.64
2001	-14.557	1.45	%114	%62.50
2002	1.191	1.64	%13.5	%48.19
2003	7.192	1.40	-%14.6	%28.59
2004	17.730	1.35	-%3.8	%22.06
2005	43.502	1.35	%0.0	%20.38
2006	42.689	1.42	%5.0	%23.72
2007	48.583	1.17	-%18	%21.03
2008	36.915	1.52	%30	%25.68

Kaynak: SOYSAL, Bartu, **Türkiye’de Bitmeyen Ekonomik Kriz – Belgeleriyle Üretimden Finans Oyunlarına Geçiş**, Kaynak Yayınları, 1. Basım, Ekim 2009, s.58.

*TCMB Amerikan Doları Efektif Satış Değeri 2000-2001 yılları arası yuvarlanmıştır.

Tablo 14’den görüldüğü üzere, endeks değeri yükseldikçe ülkeye giren para miktarı artmakta, endeks değeri geriledikçe ülkeye giren para miktarı yavaşlamakta. Örneğin, endeks değerinin görece olarak düşük olduğu 2002 yılında, diğer yıllara oranla daha az para girişi olmuş. Para çıkışı ise, sadece kriz yılı olan 2001’de yaşanmış. Dış ticaret açığından kaynaklanan cari açığı finanse etmenin bir yolu da ülkeye giren sıcak paradır. Bir diğer deyişle, dış ticaret açığını doğuran aşırı değerli TL, aynı zamanda ülkeye sıcak para girmesini teşvik ettiği gibi, giren sıcak paranın da büyük karlar elde etmesine olanak sağlıyor. Tablonun 4. ve 5. Sütunu ise, doların Türkiye’deki değer değişimi ile aynı yıllar için 12 ay vadeli banka mevduatlarına ödenen faiz oranını gösteriyor. Görüleceği üzere, kriz yılları olan 2001 ve 2008 hariç, doların bir önceki yıla göre değeri hemen hemen değişmiyor, hatta geri gidiyorken, banka mevduatlarından kazanılan faiz oranı yüzde 25-30 arasında seyrediyor. Bu yurtdışından dolar borçlanmanın ne kadar karlı olduğunu gösteren diğer bir örnek.⁶⁴

⁶⁴ SOYSAL, Bartu, **Türkiye’de Bitmeyen Ekonomik Kriz – Belgeleriyle Üretimden Finans Oyunlarına Geçiş**, Kaynak Yayınları, 1. Basım, Ekim 2009, ss.58-59.

1.10.3.1. Cari Açığın Oluşturduğu Baskı

Ülkemiz uzun yıllardır cari işlemler açığı vermektedir. Yani dışarıdan aldığımız mal ve hizmetin döviz cinsinden değeri sattığımızdan daha fazladır. Bu açık yurtdışından gelen portföy yatırımlarıyla⁶⁵ finanse edilmektedir; yani ithalatçıların dolar talebi ihracatçıların getirdikleri döviz yanında yurtdışı portföy yatırımcılarının döviz arzı ile karşılanmaktadır. Dövizdeki yükselişe kadar yurtdışı net portföy yatırımları ithalat için gerekli döviz talebini karşılayacak miktardaydı. Ancak yurtdışı portföy yatırımcıları kriz nedeniyle likidite sıkıntısına düştüler. Bir kısmı eskisi kadar döviz getirememeye başladı. Bir kısmı da mevcut portföyünü azalttı. Dolayısıyla ithalat nedeniyle talep edilen döviz için mevcut fiyat düzeyinde arzın düşük kalması fiyatları yükseltti. Merkez Bankası da dalgalı döviz kuru politikası nedeniyle sürece ciddi bir müdahalede bulunmayınca kur daha yüksek bir fiyatta yeni dengesine ulaşmış oldu. Dalgalı kur politikasının bir gereği olarak Merkez Bankası'nın döviz piyasasına müdahalede bulunmaması 2001 yılına benzer bir sonucun ortaya çıkmamasında en belirleyici noktalardan birisi olarak görülebilir. Hatırlanacağı üzere Merkez Bankası 2001'de kurları sabit tutmak için dolar satarak piyasaya müdahale etmişti. Bu politika kurların yükselişine engel olamadığı gibi döviz rezervlerinin de nispeten ucuza kaybedilmesiyle sonuçlanmıştı. Son küresel krizde Dolar kurunun yükselmesi yeni alıcıların cesaretini kırmış ve kurun 1,5 TL'nin üzerinde yeni bir denge ve istikrar noktası yakalamasını sağlamıştır. Bu yeni denge önceki kur rakamına kıyasla ihracatın teşviki ithalatın pahalılaşması anlamına gelmektedir. Önümüzdeki süreçte bu dinamiklere dayalı olarak cari açığın azalacağı ve kur üzerindeki baskısının hafifleyeceği öngörülebilir.⁶⁶

1.10.3.2. Hedge Fonların Portföy Düzenlemesi

Türkiye'de döviz kurundaki yükselişin sebeplerinden birisi olarak hedge fon zararları gösterilmektedir. Mortgage piyasasındaki yatırımları ve batan bankalardaki hisseleri nedeniyle zarara uğrayan hedge fonlar gelişmiş ülkelerdeki portföylerini

---

⁶⁵ Portföy yatırımları, yatırımcıların faiz veya kâr payı sağlamak amacıyla bono, tahvil, hisse senedi gibi kıymetli evrakları toplamalarıdır. Devlet tahvillerinin alımı portföy yatırımlarına bir örnektir.

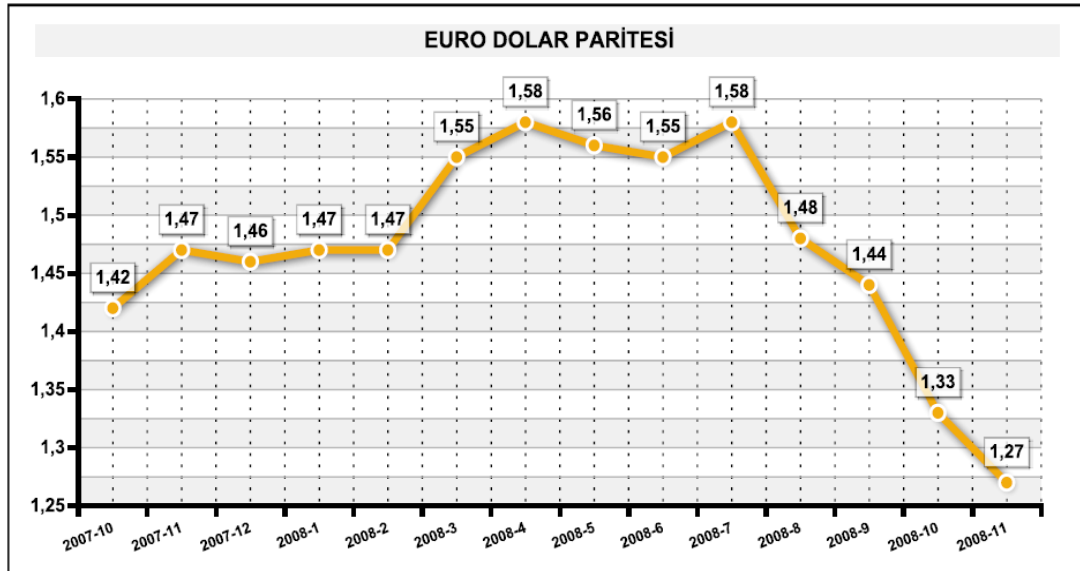
⁶⁶ ALANTAR, Doğan, "Küresel Finansal Kriz ve Türkiye'nin Makroekonomik Göstergelerine Etkisi", **Bütçe Dünyası**, Cilt 3, Sayı 31, 2009, s.9-10, Erişim: http://www.debud.org/Html/dergi/31/d_alantar.pdf.

çekerek likit pozisyona geçmeye çalışmaktadırlar. Bu etki, kurlardaki yukarı yönlü hareketin sebeplerinden birisi olarak değerlendirilebilir.

1.10.3.3. Doların Avro Karşısında Güç Kazanması

Avrupa bankalarının uzun vadeli Dolar yatırımlarını finanse etmek için dolar talebinde bulunması ve ABD'deki likidite sıkışıklığı ortamında finansal kesimin Dolar talep etmesi Doları Avroya karşı güçlendirmiştir. Dolar bu parite etkisi nedeniyle ülkemizde de güç bulmuştur. Euro-Dolar paritesinde Temmuz ayında başlayan aşağı yönlü hareket Grafik 12'de de açık biçimde görülmektedir. Parite 1,58 den 1,27 ye kadar düşmüştür.

Grafik 12. Euro - Dolar Paritesi

Kaynak: ALANTAR, Doğan, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye’nin Makroekonomik Göstergelerine Etkisi”, **Bütçe Dünyası**, Cilt 3, Sayı 31, 2009, s.10.

Erişim:http://www.debud.org/Html/dergi/31/d_alantar.pdf.

2008 yılında küresel piyasalarda yaşanan dalgalanmalar nedeniyle kurlarda önemli artışlar gerçekleşmiştir. 2009 yılı sonunda ise dolar kuru 1,5057 TL ile 2008 yılı kurunun altında kalırken, Euro kuru 2,1603 TL ile 2008 yılı kurunun üzerinde gerçekleşmiştir. 2010 yılında ise genel olarak kurlarda nispi bir düşüş söz konusu olmakla birlikte, aylar itibarıyla inişli çıkışlı bir eğilim söz konusudur. 2010 yılı sonuna doğru kurlarda bir hareketlenme görülmektedir. Bu hareketlilik 2011 yılı ilk aylarında

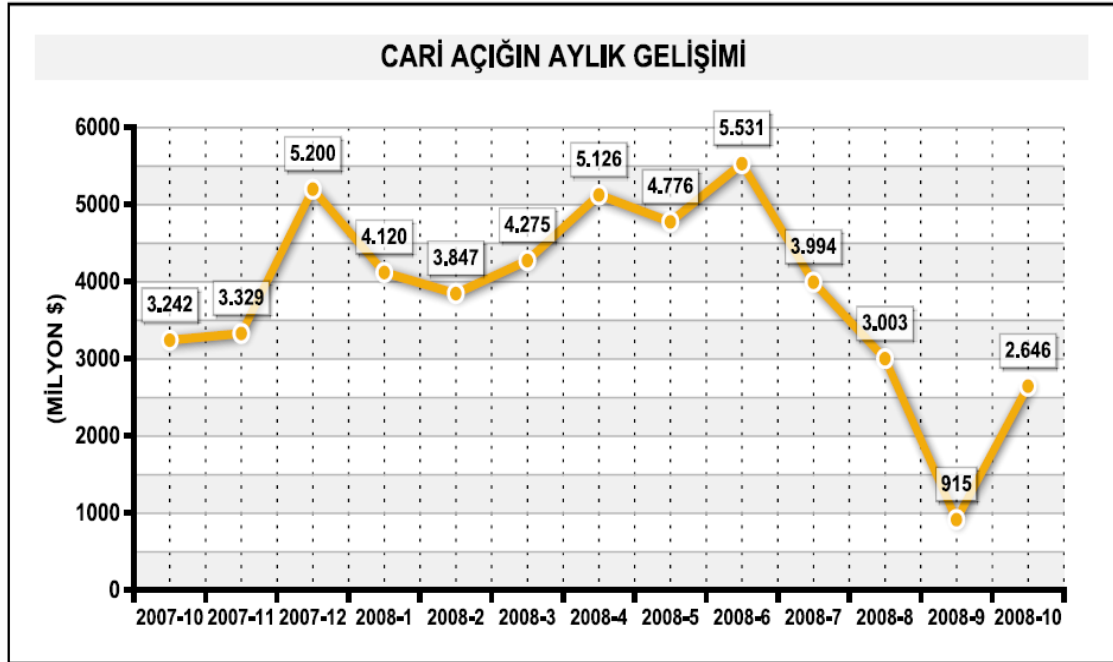

da devam etmektedir. 21 Mart 2011 tarihli geçici verilere göre dolar alış kuru 1,5757TL, Euro alış kuru 2,2229 TL olmuştur.⁶⁷

1.10.4. Cari Açık

Aşağıdaki grafikten açıkça anlaşıldığı üzere küresel finansal krizin ülkemizde cari açık üzerindeki etkisi olumlu olmuştur. 2008 ortalarına kadar aylık olarak 4 milyar doların üzerinde seyreden cari açık Temmuz ayından itibaren hızla düşmeye başlamıştır. Eylül ayında ise 1 milyar Dolar'ın altına düşmüştür. Tabii ki cari açıktaki azalma önemli ölçüde büyüme oranındaki azalma pahasına gerçekleşmiştir.⁶⁸

Grafik 13. Cari Açığın Gelişimi (2007-2008)

Kaynak: ALANTAR, Doğan, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye’nin Makroekonomik Göstergelerine Etkisi”, **Bütçe Dünyası**, Cilt 3, Sayı 31, 2009, s.11,

Erişim: http://www.debud.org/html/dergi/31/d_alantar.pdf.

Eylül 2011’de ihracat bir önceki yılın aynı dönemine göre %21,1 artmıştır. Ancak aynı dönemde, yavaşlayan iç talebe rağmen, başta enerji fiyatlarının etkisiyle ithalat, %35,6’lık bir artış kaydetmiştir. Bu gelişmeyle, Ocak-Eylül 2011 döneminde ihracatın ithalatı karşılama oranı %54,8’e kadar inmiştir. Birikimli olarak bakıldığında,

⁶⁷ ISO, **Ekonomi Bülteni**, Mart 2011, ss.10-11,

Erişim: <http://www.iso.org.tr/documents/arastirma/ekonomibulteni.pdf>.

⁶⁸ ALANTAR, Doğan, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye’nin Makroekonomik Göstergelerine Etkisi”, **Bütçe Dünyası**, Cilt 3, Sayı 31, 2009, s.11, Erişim: http://www.debud.org/html/dergi/31/d_alantar.pdf.

Eylül 2011 itibarıyla son 12 aylık dönemde söz konusu karşılama oranı %50,9 seviyesindedir. Yapısal sorunlar ve küresel enerji fiyatları gelişmeleri, dış ticaret dengesinde kısa vadede hızlı bir iyileşmeyi güçleştirmektedir. Cari açık yılın son çeyreğinde yavaşlama eğiliminde olmakla, birlikte yüksek seviyesini koruduğu görülmektedir. Ocak-Eylül 2011 döneminde, cari açık bir önceki yıla göre %101 artarak 60,6 milyar dolar düzeyinde gerçekleşirken, 70 milyar dolara ulaşan dış ticaret açığı söz konusu gelişmede en etkili bileşen olmuştur. Aynı dönemde, doğrudan yatırımlar, portföy yatırımları ve faizlerden oluşan diğer yatırımlarda net çıkış 6,2 milyar dolar olmuştur.⁶⁹

1.10.5. Kamu Maliyesi

Mali disiplinsizlik ve dolayısıyla yüksek bütçe açıkları yakın bir döneme kadar Türkiye ekonomisinin en belirgin özelliklerinden birisi olmasına rağmen, özellikle son 5 yılda uygulanan sıkı maliye politikası, bu krizde ülke ekonomisinin halen ayakta kalmasına sağlayan en önemli faktörlerden bir tanesidir. Bütçe gerçekleştirmelerine ilişkin en son veri olan 2008 yılı Aralık ayı rakamlarına göre; 2008 yılına ilişkin yılsonu gelir hedefinin %101,5'lik oran ile üzerine çıktığı görülmesine rağmen, 2008 yılı sonu için hedeflenen faiz dışı fazla hedefinin ise %88,4 oranında gerçekleştiği görülmektedir. Bir önceki ay olan 2008 Kasım ayı verilerine göre ise Aralık ayında krizin etkisiyle gelirler kısmında ciddi miktarda azalma ve harcamalarda artış yaşanmakta olduğu, kısaca bütçe dengesinin bozulmaya başladığı görülmektedir.⁷⁰

Tablo 15. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri

Milyar YTL	2007	2008	2008 Bütçe	Gerçekleşme/
	Ocak-Aralık	Ocak-Aralık	Hedefi	Hedef %
Gelirler	190,3	208,8	204,6	101,5
Harcamalar	204	225,9	222,6	102,1
Bütçe Dengesi	-13,7	-17	-18	94,8
Faiz Dışı Denge	35	33,5	38	88,4

Kaynak: KAYA, Hüseyin; Ali ÜNAL. “Küresel Kriz ve Türkiye”, **Ekonomi ve Politika Araştırma Merkezi**, 2009, s.16.

⁶⁹ BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu**, Eylül 2011, s.11.

⁷⁰ KAYA, Hüseyin; Ali ÜNAL. “Küresel Kriz ve Türkiye”, **Ekonomi ve Politika Araştırma Merkezi**, 2009, s.16.

Tablo 16 incelendiğinde kamu kesimi gelirlerinin ve harcamalarının en önemli bölümünü oluşturan merkezi yönetim bütçe açığının GSYH'ya oranı yüzde 5,5'ten yüzde 4,5'e gerilemiştir. Merkezi yönetim bütçe gelirleri yüzde 10, harcamalar yüzde 7 oranında artmıştır. Faiz harcamaları ve faiz dışı harcamalar yüzde 7 oranında büyümüştür. Bütçe açığı cari fiyatlarla yüzde 5 daralırken, faiz dışı fazla 6,6 milyar TL'ye yükselmiştir. Bütçe gelirlerinin ve harcamalarının GSYH'ya oranı sırasıyla yüzde 21 ve yüzde 26 düzeyinde gerçekleşmiştir. Faiz giderlerinin GSYH'ya oranı 0,5 puan azalarak yüzde 5,1 düzeyine gerilemiştir. Bütçe harcamaları içinde en yüksek pay yüzde 51 ile cari harcamalara aittir. Yatırım harcamalarının payı 2009'a göre 1 puan azalarak yüzde 8'e gerilemiştir. Personel ve faiz harcamalarının payları ise sırasıyla yüzde 21 ve yüzde 20 olmuştur.⁷¹

Tablo 16. Merkezi Yönetim Bütçesi 2009-2010 (Milyon TL)

	2009	Yüzde Pay	2010*	Yüzde Pay	Yüzde Değ.	GSYH'ya oran 2010 (Yüzde)
Bütçe Gelirleri	215.458	100	236.794	100	10	21,4
-Vergi Gelirleri	172.440	80	193.324	82	12	17,5
-Vergi Dışı Gelirler	43.018	20	43.470	18	1	3,9
Bütçe Harcamaları	268.219	100	286.981	100	7	26,0
-Faiz Harcamaları	53.201	20	56.750	20	7	5,1
-Faiz Dışı	215.018	80	230.231	80	7	20,9
-Personel	55.947	21	60.349	21	8	5,5
-Cari	134.680	50	147.529	51	10	13,4
-Yatırım	24.391	9	22.353	8	-8	2,0
Bütçe Dengesi	-52.761		-50.187		-5	-4,5
Faiz Dışı Denge	440		6.563		1.392	0,6

Kaynak:TBB, **Bankalarımız 2010**,Yayın No:216, s.12.

Krizi hala derinden hisseden ve yeterince yapısal önlemler alamayan bazı Avrupa ülkelerinin aksine, Türkiye'nin kamu maliyesindeki sıkı duruşu Ekim 2011 itibarıyla da değişmemiştir. Ocak-Ekim 2011 döneminde bütçe açığı bir önceki döneme göre %93 azalarak 1,7 milyar TL düzeyinde gerçekleşirken, faiz dışı fazla %95 artarak

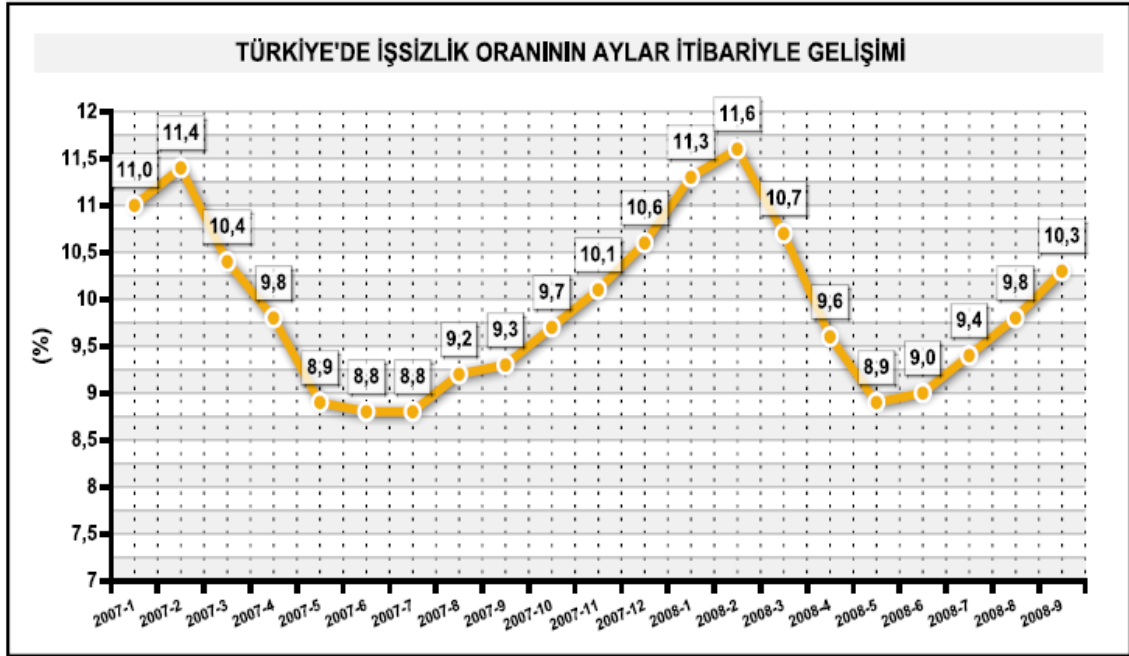
⁷¹TBB, **Bankalarımız 2010**, Yayın No:216, ss.11-12.

35,8 milyar TL olmuştur. Aynı dönemde bütçe giderlerindeki %6,7 oranındaki artış, bütçe gelirlerindeki %17,8'lik artışa göre sınırlı kalmıştır. Bu dönemde, vergi gelirleri %24,4 artarken, söz konusu artışta en belirleyici kalem %29 ile gelir ve kurumlar vergisi olmuştur.⁷²

1.10.6. İşsizlik Oranları

Küresel kriz tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de işsizlik oranlarını olumsuz etkilemiştir. Ancak bu etki, ABD’de çok dramatik bir biçimde kendini gösterirken Türkiye’de sınırlı kalmıştır.

Grafik 14. Türkiye’de Aylar İtibariyle İşsizlik Oranının Gelişimi

Kaynak: ALANTAR, Doğan, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye’nin Makroekonomik Göstergelerine Etkisi”, **Bütçe Dünyası**, Cilt 3, Sayı 31, 2009, s.8,

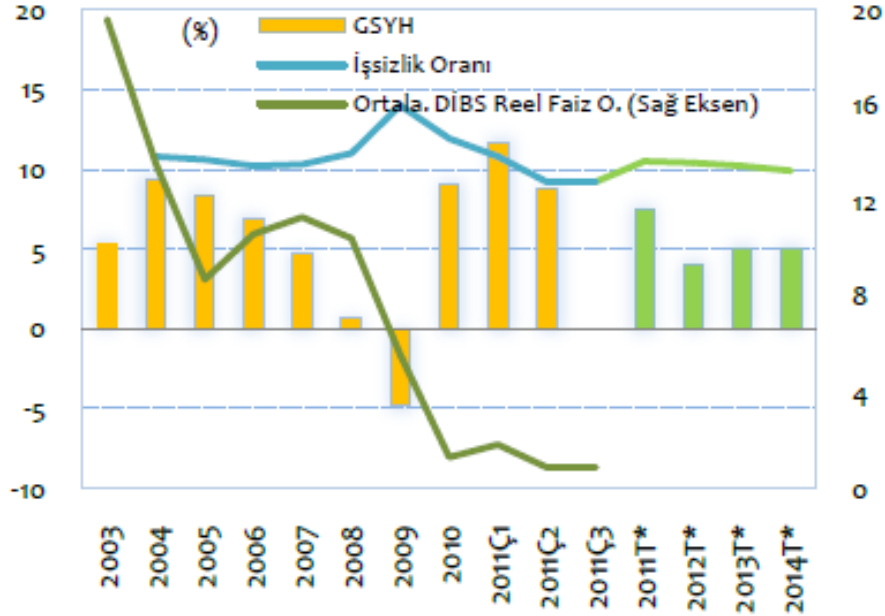
Erişim:http://www.debud.org/Html/dergi/31/d_alantar.pdf.

Grafik 14’te Türkiye’de aylar itibariyle işsizlik oranlarının gelişimi gösterilmiştir. 2008 yılının Haziran ayında başlayan artış eğilimi kısmen krizin etkisi kısmen de önceki yıllarda da yaşanan mevsimsel bir etkidir. Kriz ABD’den Avrupa’ya ve Türkiye’ye doğru geldikçe etkisini ve gücünü yitirmiştir. Ancak bu süreçle birlikte

⁷² BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu**, Eylül 2011, s.12.

Türk bankacılık kesiminin daha temkinli bir davranış içinde olduğu gözlemlenmektedir.⁷³

Grafik 15. Büyüme, İşsizlik Oranları, Reel Faiz (2003-2014)

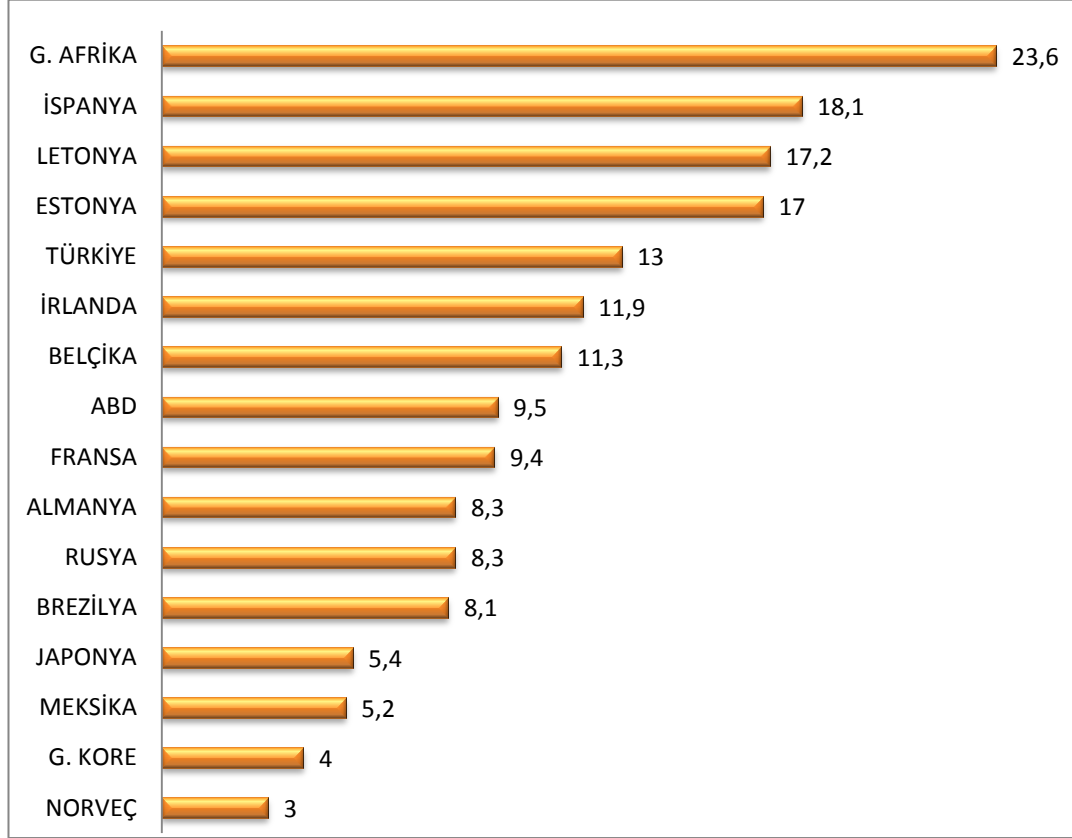

Kaynak: BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu**, Eylül 2011, s.10.

Grafik 15’de krizin hissedilmeye başlandığı 2007 yılından itibaren işsizlik oranlarının arttığı, 2009 yılında ise en yüksek seviyelere ulaştığı ve bu tarihten sonra düşüşe geçtiği görülmektedir. Ayrıca büyüme oranıyla işsizlik oranının ters yönlü ilişkisini de bu grafikten görebiliriz. GSYİH’nın azaldığı dönemlerde işsizlik oranlarının arttığı görülmektedir.

⁷³ ALANTAR, Doğan, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye’nin Makroekonomik Göstergelerine Etkisi”, **Bütçe Dünyası**, Cilt 3, Sayı 31, 2009, s.8, Erişim: http://www.debud.org/Html/dergi/31/d_alantar.pdf.

Grafik 16. Dünyadaki İşsizlik Oranları 2009 (%)

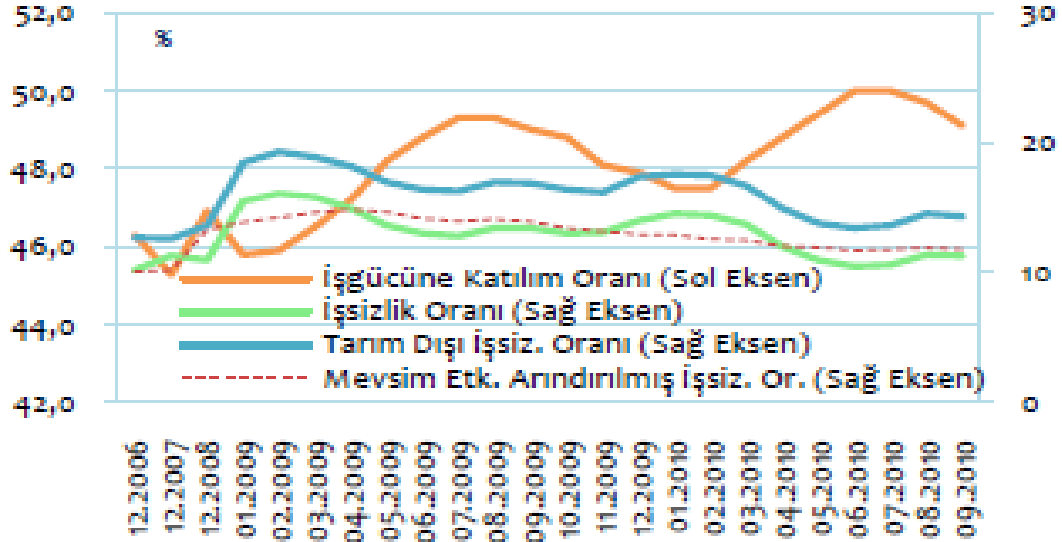
Kaynak: COŞKUN, Alev, **Liberal Ekonominin Çöküşü, Küresel Kriz**, Cumhuriyet Kitap, 1. Baskı, Nisan 2011, s.107.

Grafik 16’da dünyadaki işsizlik oranlarını göstermektedir. Resmi işsizlik rakamı 2009’da yüzde 14,8, 2010 da ise yüzde 11,9 düzeyindedir. Kayıt dışı rakamlar da verilere eklendiğinde gerçek işsizlik rakamlarının yüzde 20’leri aştığı ve sayısal olarak 6,9 milyon kişiye ulaştığı belirtilmektedir. Türkiye küresel krizin en yoğun olarak görüldüğü 2009 yılı verilerine göre işsizlikte dünya beşincisi durumuna geldi. İlk sırada yüzde 23,6 ile Güney Afrika, ikinci %18,1 ile İspanya, üçüncü %17,2 ile Letonya, dördüncü %17 ile Estonya, beşinci %13 ile Türkiye gösteriliyor. Son sırada ise yüzde 3 ile Norveç bulunuyor. Avrupa ortalaması yüzde 9,4’tür.⁷⁴

⁷⁴COŞKUN, Alev, **Liberal Ekonominin Çöküşü, Küresel Kriz**, Cumhuriyet Kitap, 1. Baskı, Nisan 2011, s.106.

2009 yılında işgücüne katılma oranı %46,9'dan %47,9'a çıkarken, istihdam oranı %41,7'den %41,2'ye gerilemiştir. İşsizlik oranı %11'den %14'e yükselmiştir. Tarım dışı işsizlik oranı %13,6'dan %17,4'e çıkarken, genç nüfustaki işsizlik oranı %20,5'ten %25,3'e çıkararak oldukça önemli bir artış göstermiştir. Genç nüfusun dörtte biri işsizdir.⁷⁵

Grafik 17. İşgücü Göstergeleri (2006-2010)

Kaynak: BDDK,Finansal Piyasalar Raporu, Eylül 2010,s.11.

Grafik 17’de işgücü piyasasında son aylarda görülen ılımlı düzelme eğilimi, ekonomik toparlanmaya bağlı olarak devam etmektedir. Tarım dışı istihdamda 2009 yılının ikinci çeyreğinden itibaren gözlenen sürekli iyileşme, 2010 yılının üçüncü çeyreğinde azalmıştır (sağ eksen). İşgücüne katılım oranının (sol eksen) artmasına rağmen Ocak 2010’den itibaren düşme eğiliminde olan işsizlik oranı (sağ eksen), Eylül 2010’da aylık bazda ılımlı bir azalışla %11,3 olarak gerçekleşmiştir. Öte yandan, mevsimsellikten arındırılmış veriler, istihdamdaki toparlanma eğiliminin yavaşlayarak da olsa sürdüğünü göstermektedir.⁷⁶(sağ eksen)

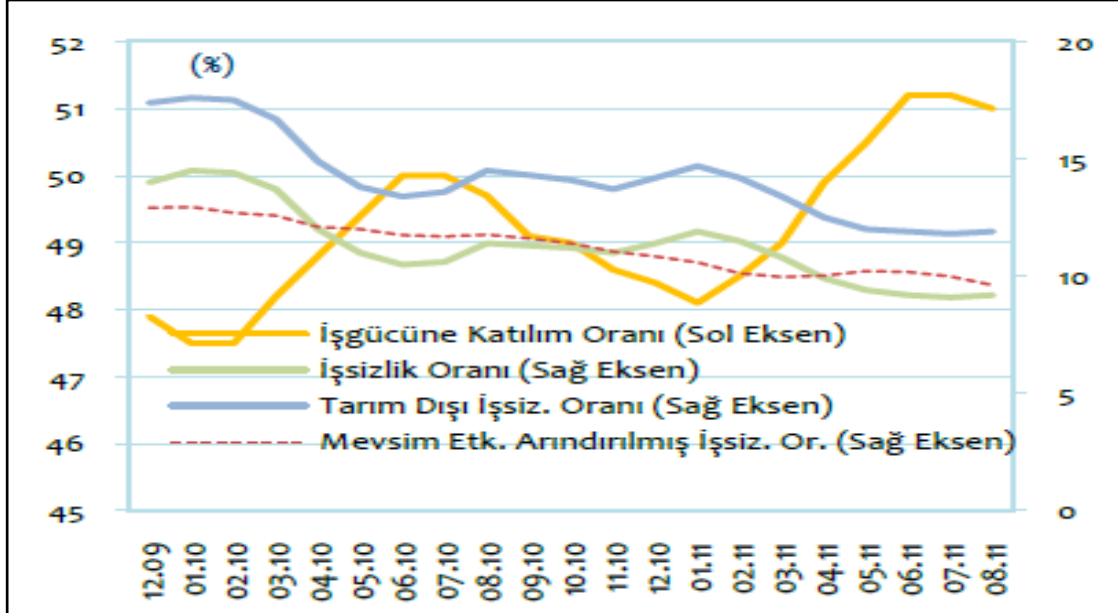
Buna ek olarak ülkemizde yüksek oranda var olan kayıt dışı istihdam nedeniyle krizin iş gücü piyasasında ne ölçüde tahribat yapmış olduğu mevcut ekonomik veriler ile şu anda tam olarak tespit edilememesine rağmen, ihracata dayalı olarak üretim yapan

⁷⁵ İSO, **Türkiye Ekonomisi**, 1. Baskı, Mayıs 2010, s.63.

⁷⁶ BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu**, Sayı 19, Eylül 2010, s.11.

tekstil, beyaz eşya gibi sektörlerde işten çıkarmalar gözlemlenmiş, ayrıca ülkemizin çeşitli illerinde bulunan bazı sanayi tesisleri üretime ara verip bazıları ise kapanmak zorunda kalmıştır.⁷⁷

Grafik 18. İşgücü Göstergeleri (2010-2011)

Kaynak: BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, Eylül 2011, s.13.

Grafik 18’de mevsimsel etkilerden arındırılmış veriler, tarım dışı istihdamın görece iyileştiğini ve işsizlik oranının bir süredir aşağı yönlü olduğunu göstermektedir. Ağustos 2011’de işgücüne katılım oranının düşmesinin de etkisiyle, işsizlik oranı son aylardaki düzeyini korumuş ve %9,2 olarak gerçekleşmiştir.⁷⁸

1.10.7. Dış Kredide Azalma

Uluslararası Finans Enstitüsü’nün (IIF) Haziran 2009 verilerine göre yükselen piyasa ekonomilerine 2007 yılında özel sektör kaynaklı 888 milyar dolar net sermaye girişi olmuştur. Bu rakam 2008’de keskin bir biçimde düşüyor ve 392 milyar dolar oluyor. Peki, bu düşüş neyi ifade ediyor? Bankalar ve şirketlerin dış kaynakları kurumuş oluyor. 1990’lı yıllarda artık dış kaynak akışı özel sektörden özel sektöre yöneliyor. 1970’lerdeki gibi devletten devlete değil. Bizim gibi ülkelerde akan bu kaynağın

⁷⁷ KAYA, Hüseyin; Ali ÜNAL, “Küresel Kriz ve Türkiye”, **Ekonomi ve Politika Araştırma Merkezi**, 2009, s.19.

⁷⁸BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu**, Eylül 2011, s.13.

kuruması, bizim gibi ülkelerde daha az yatırım yapılması anlamına geliyor. Ek olarak, önceki yıllarda alınan borçların vadesi geldiğinde bu borçları ödemek için yeni borçlanmaya gitmenin zor olacağını belirtiyor. Bu durumda şirketlerin kendi olanaklarıyla eski borçlarını kapatmaları gerekiyor. Bu da şirketlerin küçülmesi ve daha az üretim yapılması demek bir anlamda. Ve tabii ki istihdam azaltmaları...⁷⁹

1.11. TÜRKİYE'DE KRİZ YÖNETİMİNDE YAPILAN YANLIŞLAR

Türkiye ekonomi yönetiminin 2008-2009 krizi süresinde dört temel yanlış yaptığı görülmektedir:⁸⁰

- ❖ Birinci yanlış, 2003 sonrası dönemde uluslararası finans piyasalarında gözlenen şişkinliğin kalıcı olduğu inancı ile spekülasyon sermaye girişi ve çıkışlarının iyi yönetilememesidir.
- ❖ ABD konut kredileri piyasasında 2007 yaz aylarında başlayan ve belirli aşamalarla önce finans sektörünün diğer alanlarına, sonradan da reel kesime yayılan bunalım, Türkiye'de bankacılık sektörünün sağlamlığına duyulan güven dolayısıyla azımsanmış, bunalımın yapısal nedenleri ile tetikleyici öğeleri ayırt edilmemiştir. Kırılganlığın esas itibarıyla reel kesimdeki aşırı borçlanmış şirketlerden kaynaklanacağı algılanamamıştır.
- ❖ Krizin dış kaynak girişlerinin canlanmasıyla adeta kendiliğinden sona ereceği umulmuş, bu hayalin peşinde zaman yitirilmiş, alınması gereken önlemlerde gecikmenin yüksek maliyeti anlaşılamamıştır.
- ❖ Son olarak, reel kesimin 2008 ve sonrasındaki bunalımının 2000-2001'deki gibi ani bir çöküş ve hızlı toparlanma yerine orta vadeye yayılan bir durgunluk niteliği kazanabileceği görmezden gelinmiştir.

1.12. TÜRKİYE'DE KRİZE KARŞI ALINAN ÖNLEMLER

Krize karşı dünya genelinde bu tür önlemler alınırken acaba Türkiye'de ne gibi önlemler alınmıştır? Bu sorunun cevabı aşağıdaki Tablo 18'de yer almaktadır.

---

⁷⁹ ÖZATAY, Fatih, **Finansal Krizler ve Türkiye**, Doğan Egmont Yayıncılık, 3. Baskı, Nisan 2011, s.146.

⁸⁰ Bağımsız Sosyal Bilimciler, **Türkiye'de ve Dünya'da Ekonomik Bunalım 2008-2009**, Yordam Kitap, 3. Baskı, Mart 2011, s.184.

Tablo 77. Türkiye’de Krize Karşı Alınan Önlemler

Hükümet Tarafından Alınan Önlemler

- Vadesi geldiği halde ödenmemiş tüm vergi alacaklarının taksitlendirilmesi
- Türklerin yurtdışındaki paralarının Türkiye’ ye getirilmesine yönelik çalışma
- Mevduata güvence verme yetkisinin TMSF’ den alınarak Bakanlar Kurulu’na devredilmesi
- Hisse senedi alım satımlarında uygulanan stopaj oranı %0’ a indirildi.
- KOSGEB⁸¹ kanalı ile KOBİ’lere faizsiz kredi sağlandı.
- Merkez Bankası döviz Mevduat Munzam Karşılıklarını düşünerek bankacılık sistemine kaynak yarattı.
- Halk Bankası kanalıyla Esnaf ve Sanayiciye yeni kredi imkânlarının sağlanması
- SSK işveren primlerinde 5 puanlık indirim yapıldı.
- Eximbank kredilerinin artırılması ve sermayesinin güçlendirilmesi.

Kaynak: ALTUNTEPE, Nihat, “2008 Küresel Krizin Ülkelerin İstihdam Yapısı Üzerine Etkilerinin Dinamik Bir Analizi”, 2009, s.137-138.

Tablo 17’de görülmektedir ki, Türkiye’de krize karşı birtakım önlemler almıştır. Alınan bu önlemler hem ekonomideki talebi canlandırmaya yönelik, hem de bankaların karşı karşıya kalabilecekleri sorunları rahatlıkla aşabilmelerine yöneliktir. Özellikle KOBİ’lere verilen faizsiz krediler, esnaf ve sanayicilere verilen yeni krediler reel sektörün canlandırılmasına yönelik tedbirlerdir. Alınan bu tedbirlerdeki temel amaç bankacılık ve reel sektör arasındaki kredi işlemlerini canlandırmaktır. Ancak hükümetin krize karşı almış olduğu tedbirler az ya da çok ekonomik faaliyetler üzerinde olumlu etkiler ortaya çıkarırken, bu tedbirlerin bir paket halinde değil de, parça parça açıklanması eleştiri konusu haline gelmiştir. Tedbirlerin paket halinde açıklanmaması, her geçen günde yeni tedbirlerin alınması beklentisini kamuoyunda artırmaktadır. Bu da alınan tedbirlerden istenilen sonuçların sağlanamamasına neden olmaktadır.⁸²

⁸¹ Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

⁸²ALTUNTEPE, Nihat, “2008 Küresel Krizin Ülkelerin İstihdam Yapısı Üzerine Etkilerinin Dinamik Bir Analizi”, 2008, s.138.

Okumuş'un (2010) reel sektörü kurtarma paketi önerisi ise şunlardır:⁸³

- ❖ İşsizlik Fonu her bir kamu bankasına (Ziraat Bankası, Halkbank ve Vakıfbank) sermaye artırımını yoluyla 1'er milyar dolar ile ortak olur. (İleride bu bankaların tamamı ya da bir kısmı satılırken veya halka arz edilirken –birincil veya ikincil-fona yaptığı yatırım geri dönecektir.)
- ❖ Her bir kamu bankası sermayelerine enjekte edilen bu kaynağın 2 ile 4 katı kadar kredi verirler. Bu krediler geri ödeme kapasitesi olan şirket ve projeler yatırım ve istihdam yaratma amacıyla kullanılır. Kredi vermede bankacılık kurallarının gerektirdiği önlemler alınır.
- ❖ Önümüzdeki 1 yıl içerisinde yapılacak olan şirket birleşmeleri ve hisse satışları halka açık olan/olmayan veya Anonim/ Limited Şirket ayrımları yapılmaksızın her türlü vergi ve harçtan muaf tutulur. Bu sayede doğrudan sermaye yatırımları canlandırılır.
- ❖ Bankaların önümüzdeki 1 yıl içerisinde yurtdışından alacaklar sendikasyon kredileri 1 yıl süre ile Merkez Bankası (MB) tarafından garanti edilir. MB bu garanti karşılığında 25-50 baz puan arasında sigorta primini ilgili bankadan alır. MB'nin Federal Reserve bünyesinde tuttuğu mevduat gerekiyorsa bu kredilere teminat olarak gösterilir. Böylece bankalar kaynak çıkışı ve maliyet artışı derdi olmaksızın reel sektöre kredi kullanılmakta daha istekli hale gelir. Bankaların toplam faiz yükü ise önceki dönemde kullanıldıklarının bile çok altında olacaktır.
- ❖ Önümüzdeki iki yıl içerisinde yapılacak yatırımlar bölge ayrımı yapılmaksızın her türlü vergiden ve harçtan 5 yıl süre ile muaf tutulmalıdır.
- ❖ Hazine, varlığa dayalı (köprü, baraj vb.) bonolar ihraç edilmeli ve ağırlıklı olarak nakit fazlası olan Körfez ülkelerinin başta kamu fonları olmak üzere finansal kurumlarına pazarlamalıdır.
- ❖ Bu önlemler süratle uygulamaya geçirilmelidir.

---

⁸³ OKUMUŞ, Sinan, **Global Kriz ve Türkiye Ekonomisi**, Siyasal Yayın, Ankara, Ekim 2010, ss.33-34.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNE GENEL BİR BAKIŞ

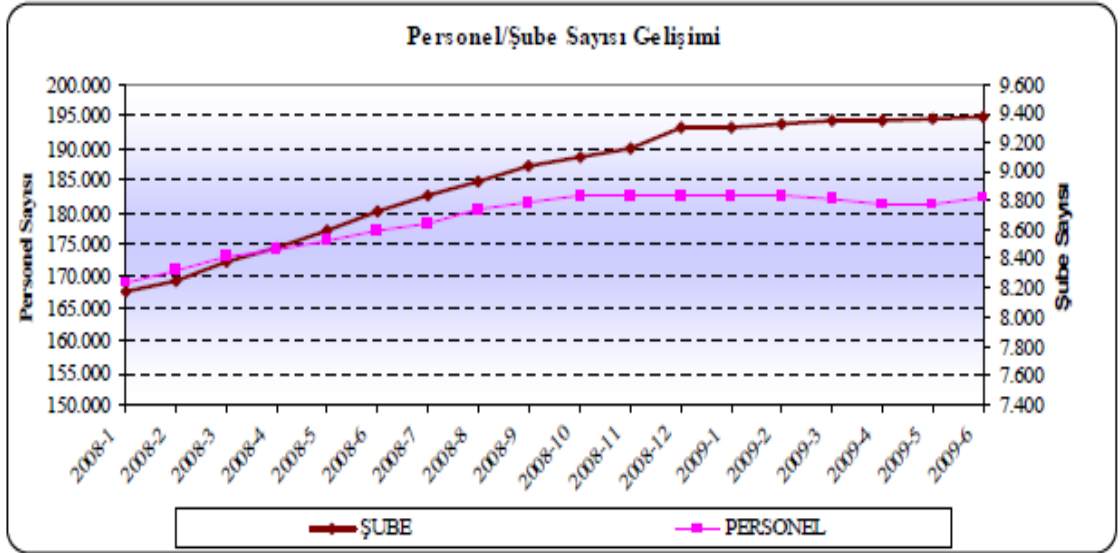
Bu bölümde bankaların temel amaç, görev ve yetkileri ile banka türleri açıklandıktan sonra Türk Bankacılık Sektörünün tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca günümüzde bankacılık sektörünün durumu seçilmiş göstergeler aracılığıyla incelenmiştir ve Türk bankacılık sektörünün temel sorunları belirlenmiştir.

2.1.TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

2.1.1. Banka, Şube ve Personel Yapısındaki Gelişmeler

Bankacılık sektöründe şube sayısı ise 2002 yılından itibaren sürekli artış göstermiştir. Bununla birlikte artış ivmesi 2008 yılsonundan itibaren yavaşlamış, 2009 Haziran itibariyle toplam şube sayısı 9.374 olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılının başından itibaren sektördeki şube ve personel sayısına ilişkin grafik aşağıda sunulmuştur. Grafik 19’da 2008 yılının ilk yarısında 9.415 adet artan personel sayısı, 2009 yılının ilk yarısında 197 kişi azalmıştır. Diğer yandan 2008 yılının ilk yarısında 600 adet artan şube sayısı ise 2009 yılının ilk yarısında 70 adet artmıştır.⁸⁴

Grafik 19. Personel ve Şube Sayısı Gelişimi (2008-2009/6)

Kaynak: BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, Haziran 2009, Sayı 2011/3, s.3.

⁸⁴BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, Haziran 2009, Sayı 2011/3, s.3.

BDDK'nın verilerine göre, bankacılık sektörünün şube sayısı Aralık 2008-Eylül 2009 döneminde 124, 2009'un son çeyreğinde ise 153 adet artmıştır. Sektörün şube sayısı banka grupları bazında incelendiğinde, Aralık 2008–Aralık 2009 döneminde kamu bankalarında 116, özel bankalarda 100, katılım bankalarında 33, yabancı bankalarda 28 adet artarken, kalkınma ve yatırım bankalarının şube sayısı sabit kalmıştır. Yabancı bankaların şube açılışlarının tamamına yakın kısmı 2009 yılının son çeyreğinde gerçekleşmiştir.⁸⁵

Tablo 18. Sektörün Şube Sayısının Banka Grupları Bazında Dağılımı (Adet)

BANKA GRUPLARI	Haziran 2010	Aralık 2010	Mart 2011	Haziran 2011	Haziran'10 Haziran'11(*)	Aralık'10 Haziran'11(*)
Kamu Bankaları	2.626	2.744	2.793	2.855	229	111
Özel Bankalar	4.441	4.580	4.894	4.926	485	346
Yabancı Bankalar	2.038	2.093	1.848	1.884	-154	-209
Katılım Bankaları	578	607	633	643	65	36
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	43	40	40	41	-2	1
TMSF Bankaları	2	2	2	2	0	0
BANKACILIK SEKTÖRÜ	9.728	10.066	10.210	10.351	623	285

Kaynak: BDDK, **Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü**, Haziran 2011, Sayı 2011/3.

(*) Değişim (Adet)

Tablo 18'de şube sayısında 2011 yılının ilk yarısındaki değişim banka grupları itibarıyla değerlendirildiğinde, özel bankalar grubunun şube sayısının 346 adet arttığı, yabancı banka grubunun şube sayısının ise 209 adet azaldığı görülmektedir. Yılın ilk yarısındaki banka gruplarının şube sayısı değişimi Fortisbank'ın devri hariç tutularak değerlendirildiğinde, kamu bankalarının şube sayısının 111 adet, özel bankaların 79 adet, yabancı bankaların 60 adet ve katılım bankalarının 36 adet arttığı görülmektedir. Yılın ilk çeyreğinde en fazla şube artışı, birleşmenin etkisiyle, özel bankalarda olurken yılın ikinci çeyreğinde en fazla şubeyi kamu bankaları açmıştır. Ayrıca, 2011 yılında kamu bankalarınca 3 adet, özel bankalar tarafından 1 adet yeni yurt dışı şube⁸⁶ açılmış, özel bankalarca 2 adet, kamu bankalarınca 1 adet yurtdışı mali iştirak⁸⁷ edinilmiştir. Bu

⁸⁵BDDK, **Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü**, Aralık 2009, Sayı 2011/3, s.4.

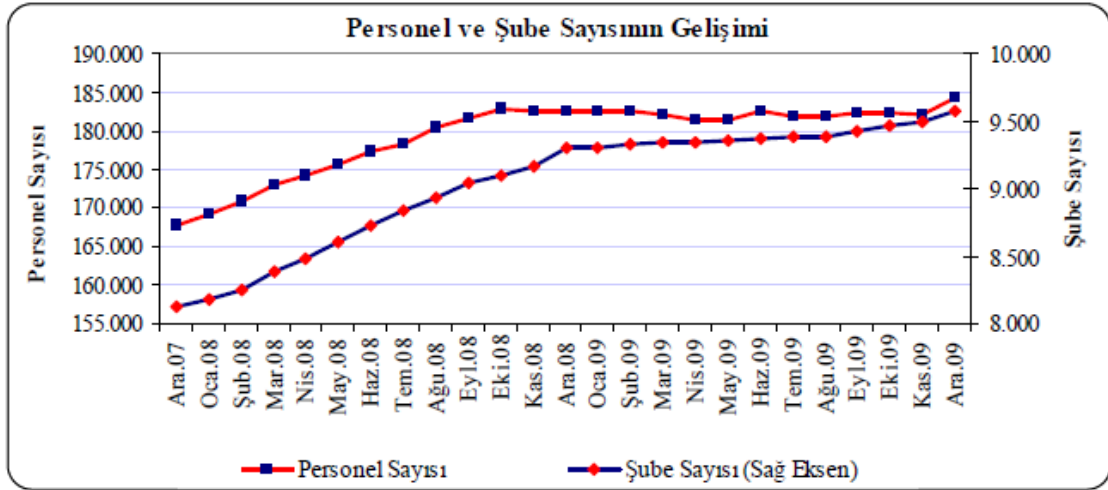
⁸⁶ Irak Erbil'de 3 adet ve Suudi Arabistan Cidde'de 1 adet yeni şube faaliyete geçmiştir.

⁸⁷Rusya, İngiltere ve Makedonya.

çerçevede, 2011 yılında da bankalarımız tarafından yurtdışı büyüme potansiyelinin değerlendirilmeye devam edildiği görülmektedir.⁸⁸

Bankacılık sektöründe 2002 yılından itibaren artış gösteren personel sayısı, 2008 yılının ilk 3 çeyreğinde de artış trendini sürdürmüş, küresel krizin etkisini gösterdiği 2008 Eylül ayında artış ivmesi yavaşlayarak, 2008 Kasım ayından itibaren personel sayısında kademeli bir gerileme başlamıştır. En fazla personel azalışları 2009 Mart (397) ve Nisan aylarında (784) gerçekleşmiştir. Nisan ayı itibariyle personel sayısı 2008 Eylül ayı seviyelerine gerilemiştir. 2009 Mayıs ayından itibaren personel sayısı tekrar artmaya başlamış, Mayıs ayında 39 kişi, Haziran ayında 1093 kişi net personel artışı gözlenmiş ve Haziran sonu itibarıyla personel sayısı 182.468 düzeyinde gerçekleşmiştir. Grup bazında incelendiğinde ise 2008 Eylül- 2009 Haziran döneminde kamu bankaları (2.076) ve katılım bankalarında (347) net personel artışı gözlenirken, özel (460) ve yabancı bankalarda (942) net personel azalışı görülmüştür. Haziran ayında tüm banka gruplarında net personel artışı gerçekleşmesine rağmen, söz konusu artışta kamu bankaları ile özel bankalardaki artış belirleyici olmuştur.⁸⁹(bkz. Grafik 20)

Grafik 20. Personel ve Şube Sayısının Gelişimi (2007/12-2009/12)

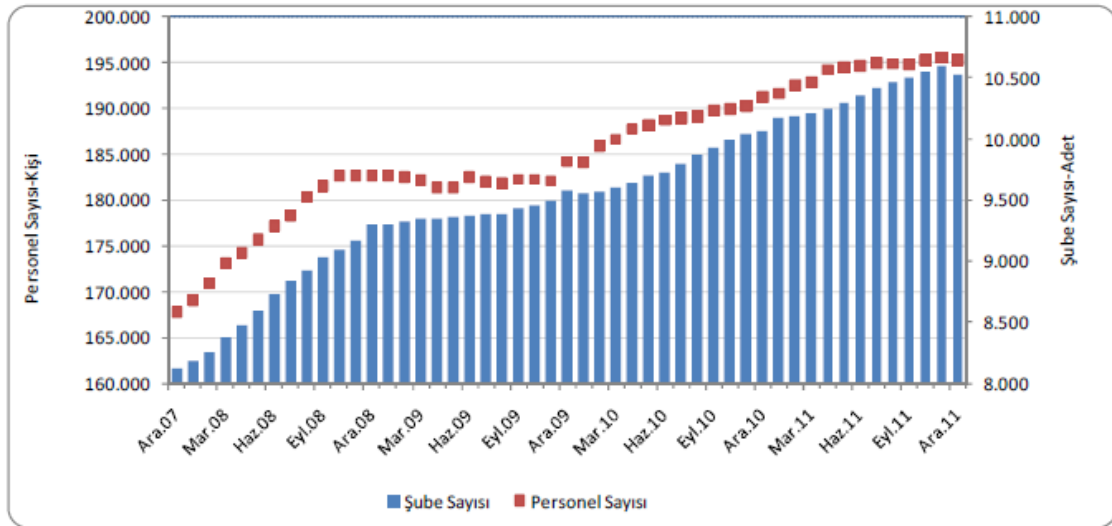
Kaynak: BDDK, **Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü**, Aralık 2009, Sayı 2011/3, s.3.

⁸⁸ BDDK, **Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü**, Haziran 2011, Sayı 2011/3, s.9.

⁸⁹ BDDK, **Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü**, Haziran 2009, Sayı 2011/3, s.3.

Yukarıdaki Grafik 20’de Bankacılık sektöründe önceki yıllarda görülen hızlı personel ve şube sayısı artışları 2008 yılının son çeyreğinden itibaren belirgin olarak yavaşlamaya başlamış ve bu süreç 2009 yılının son çeyreğine kadar devam etmiştir. Sektörün personel sayısı 2009 yılında 1.551 kişi artarak 182.665 kişiden 184.216 kişiye; şube sayısı ise 277 adet artarak 9.304’ten 9.581’e yükselmiştir. Personel sayısındaki artışın tamamına yakın kısmı ve şube sayısındaki artışın önemli kısmı 2009 yılının son çeyreğinde gerçekleşmiştir. Eylül – Aralık 2009 döneminde personel sayısı 1.990 kişi, şube sayısı ise 153 adet artmıştır. Banka grupları bazında personel sayısı incelendiğinde, 2009 yılında kamu bankalarında 1.523, katılım bankalarında 770, özel bankalarda 123, kalkınma ve yatırım bankalarında 33 kişi arttığı, yabancı bankalarda ise 892 kişi azaldığı görülmektedir. Diğer taraftan, 2009 yılının son çeyreğinde özel bankaların personel sayısı değişmezken diğer banka gruplarının personel sayısında artış gerçekleşmiştir. Son çeyrekte kamu bankalarının personel sayısı 1.428, katılım bankalarının 334, kalkınma ve yatırım bankalarının 65, yabancı bankaların personel sayısı ise 167 kişi artmıştır.⁹⁰

Grafik 21. Personel ve Şube Sayısının Gelişimi (3’er Aylık)

Kaynak: BDDK, **Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü**, Aralık 2011, s.9.

Grafik 21’de Aralık 2011 itibarıyla Türk Bankacılık Sektörü 195.292 kişi ve 10.518 adet şube ile faaliyet göstermektedir. Bankacılık sektöründe personel ve şube sayılarının gelişimine bakıldığında 2011 yılında personel sayısındaki artışın daha

⁹⁰BDDK, **Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü**, Aralık 2009, Sayı 2011/3, s.3.

durağan bir seyir izlediği, şube sayısının ise 2011 yılının son ayı hariç artma eğilimini sürdürdüğü görülmektedir. 2011 yılında personel sayısı 4.112 kişi, şube sayısı 452 adet artmıştır. Personel sayısında görülen değişim banka grupları itibarıyla değerlendirildiğinde, Fortisbank'ın Türk Ekonomi Bankası'na (TEB) devri etkisi ile özel bankalar grubunun personel sayısının 5.419 kişi arttığı, yabancı banka grubunun personel sayısının ise 4.944 kişi azaldığı görülmektedir. Söz konusu devrin etkisi hariç tutulduğunda yabancı bankalar grubunun personel sayısı 372 kişi azalmaktadır. 2011 yılında kamu bankalarının personel sayısında meydana gelen 3.004 kişi artışı önemli bir kısmı yılın ikinci çeyreği (1.449 kişi) ve dördüncü çeyreğindeki (1.021 kişi) personel alımlarından kaynaklanmıştır.⁹¹

2.1.2. Seçilmiş Göstergelerde Sektörün Görünümü

2.1.2.1. Büyüme

Türkiye ekonomisinde 2002 yılından sonra yaşanan istikrarlı ve yüksek hızda büyümenin ardından 2008 yılında ekonomik faaliyet hızla bir yavaşlama göstermiştir. 2001 yılının son çeyreğinde başlayan ve sürekli büyüyen reel gayri safi yurtiçi hasıla, son çeyrekte yüksek bir hızda daralmıştır.

Tablo 19. Türkiye'deki Bankalarda Yıllık Büyüme

	2008	2009	2010	2011
Bankaların Ortalama Büyüme Oranı (%)	25,9	13	21	21
Ortalamanın Üzerinde Olan Banka Sayısı	17	10	15	18
Ortalamanın Altında Olan Banka Sayısı	11	9	14	11
Bilançosu Küçülen Banka Sayısı	4	13	3	3

Kaynak: TBB, **Bankalarımız 2008-2011** tarihleri arasındaki verilerden derlenmiştir.

Tablo 19'da mevduat bankalarının bilanço büyüklüğü 2008 yılında ortalama yüzde 25,9 iken 2009 yılında ortalama yüzde 13'lere gerilemiştir. 2009 yılında bilançosu küçülen banka sayısındaki artış ise göze çarpmaktadır.

2.1.2.2. Karlılık

Aşağıdaki Tablo 20'de 2008-2011 yılları arasındaki bankaların öz kaynak karlılığı ile ilgili verileri yer almaktadır. Mevduat bankalarının öz kaynak karlılığı Aralık 2008 itibarıyla ortalama yüzde 16,4 olmuştur. 2009 yılında bu oran artış

⁹¹ BDDK, **Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü**, Aralık 2011, s.9.

gösterirken bu tarihten itibaren düşmeye başlamıştır. Zarar eden banka sayısı ise 2009 yılında artış göstermiştir. Ortalamayı geçen banka sayısı ise 2008-2010 yılları arasında azalırken 2011 yılında artmıştır.

Tablo 20. Öz Kaynak Karlılığı

	2008	2009	2010	2011
Ortalama Öz Kaynak Karlılığı (%)	16,4	19,7	17,8	14,8
Ortalamanın Üzerinde Olan Banka Sayısı	7	6	5	9
Ortalamanın Altında Olan Banka Sayısı	24	24	25	21
Zarar Eden Banka Sayısı	1	2	2	2

Kaynak: TBB, **Bankalarımız 2008-2011** tarihleri arasındaki verilerden derlenmiştir.

2.1.2.3. Sermaye Yeterliliği

Tablo 21'den de görüleceği gibi 2008 yılında mevduat bankalarının sermaye yeterliliği ortalama yüzde 16,5 olarak gerçekleşirken bu oran 2009 yılında arttıktan sonra tekrar düşüş göstermiştir. Bu ortalamayı geçemeyen banka sayısının en fazla 2009 yılında olduğu görülmektedir.

Tablo 21. Bankaların Sermaye Yeterliliği

	2008	2009	2010	2011
Ortalama Sermaye Yeterliliği (%)	16,5	19,3	17,1	15,5
Ortalamanın Üzerinde Olan Banka Sayısı	21	17	18	23
Ortalamanın Altında Olan Banka Sayısı	11	15	14	9

Kaynak: TBB, **Bankalarımız 2008-2011** tarihleri arasındaki verilerden derlenmiştir.

2.1.2.4. Takipteki Alacaklar

Küresel krizin etkisiyle 2009 yılsonunda en yüksek seviyesine ulaşan takipteki alacaklar, takip eden süreçte sürekli bir düşüş eğilimine girmiş ve Haziran 2011 itibarıyla 18,6 milyar TL'ye gerilemiştir. Sektörün takipteki alacaklar için ayırdığı karşılık oranı %84,4 düzeyindedir. Takipteki alacaklarda gözlenen azalışta tahsilât performansının yanı sıra aktiften silinen ve satılan alacaklar da etkili olmuştur. Haziran 2011 itibarıyla takipteki alacaklar içinde en yüksek pay %37,4 ile bireysel kredilerdedir. Anılan dönemde kurumsal/ticari kredilerin payı %34,8, KOBİ kredilerinin payı ise %27,8 seviyesindedir. Takipteki alacaklardaki net değişimlerin dağılımına bakıldığında, özellikle 2010 yılının son çeyreğinden itibaren tüm kredi türlerinde azalışlar olduğu görülmektedir. 2011 yılının ilk yarısında takipteki kurumsal/ticari krediler %2,8, KOBİ

kredileri %11,9, tüketici kredileri %11 ve kredi kartı alacakları %1,4 azalış sergilemiştir.⁹²

Tablo 22. Takipteki Krediler/Toplam Krediler

	2008	2009	2010	2011
Takipteki Krediler/Toplam Krediler (%)	0,7	0,9	0,6	0,5
Ortalamanın Üzerinde Olan Banka Sayısı	18	17	20	18

Kaynak: TBB, **Bankalarımız 2008-2011** tarihleri arasındaki verilerden derlenmiştir.

Karşılık sonrası takipteki alacakların toplam kredilere oranının 2009 yılında ortalama yüzde 0,9'a ulaşarak arttığı görülmektedir ve bu oranı geçen banka sayısında ise bir azalış olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.2.5. Aktiflerin Yapısı

Tablo 23'te toplam aktifler, Aralık 2008 itibariyle, bir önceki yıla göre yüzde 26 artarak 706 milyar TL'ye (464 milyar dolar) yükselmiş, dolar bazında ise yüzde 4 gerilemiştir. Toplam aktiflerde büyüme mevduat bankaları grubunda, kamu bankalarında yüzde 27, özel sermayeli bankalarda yüzde 26 ve yabancı sermayeli bankalar ise yüzde 24 düzeyinde gerçekleşmiştir. Kalkınma ve yatırım bankalarının bilançolarındaki artış hızı yüzde 21 olmuştur. Toplam aktiflerin TL bazında yıllık büyüme hızı yılın ilk üç çeyreğinde hızlanarak, yüzde 16'dan yüzde 25'e çıkmıştır. Bu gelişmede, enflasyonun yükselmesi, kredi talebinin canlı seyretmesi ve yurtdışından kaynak kullanımının sürmesi etkili olmuştur. Yılın son çeyreğinde ekonomik faaliyetin daralması, TL'nin önemli ölçüde değer kaybetmesi ve yurtdışı kaynak kullanımının sınırlı ve daha pahalı hale gelmesine bağlı olarak toplam aktiflerdeki büyüme hızı duraklamış; toplam aktifler dolar bazında gerilemiştir.

Tablo 23. Toplam Aktifler (Aralık 2008)

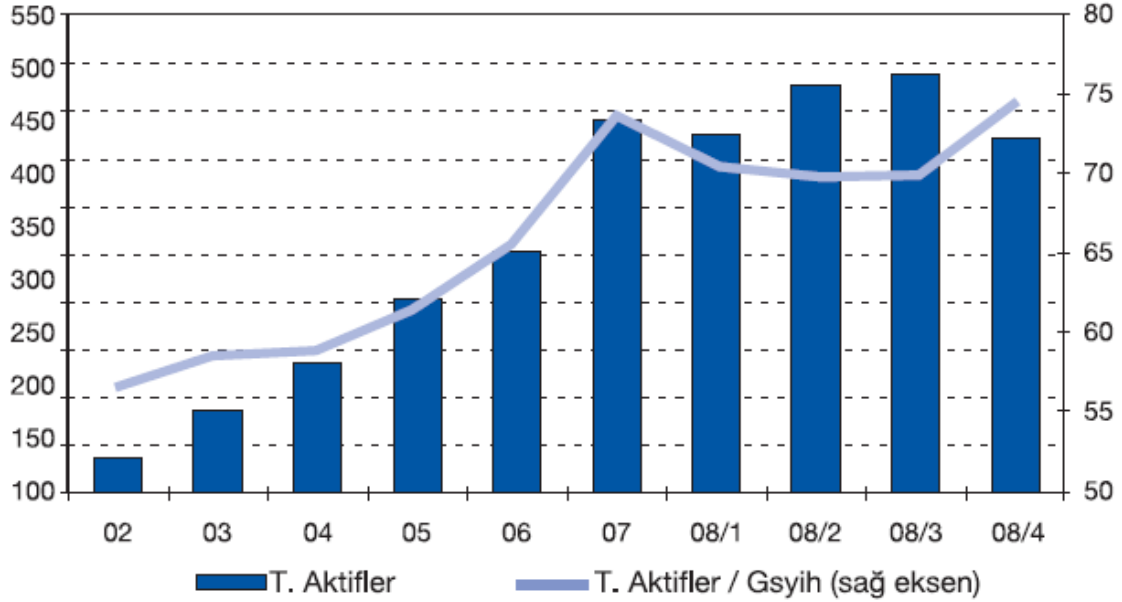
	Milyon TL	Milyon dolar	Yüzde değ. (TL)	Yüzde değ. (dolar)
Mevduat bankaları	682.937	448.769	26	-4
Kamu bankaları	207.702	136.484	27	-3
Özel bankalar	369.603	242.872	26	-4
Fon bankaları	834	548	-1	-25
Yabancı bankalar	104.798	68.864	24	-5
Kalkınma ve yatırım bankaları	22.934	15.070	21	-7
Toplam	705.871	463.839	26	-4

Kaynak: TBB, **Bankalarımız 2008**, Yayın No:264, Mayıs 2009, s.43.

⁹² BDDK, **Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü**, Haziran 2011, Sayı 2011/3, s.20.

Aşağıdaki grafik 22’de 2007 yılı sonunda yüzde 66 olarak gerçekleşen toplam aktiflerin GSYİH’ya oranı 2008 yılı sonunda yüzde 74 olduğu görülmektedir.

Grafik 22. Toplam Aktifler ve GSYİH’ya Oranı

Kaynak: TBB, **Bankalarımız 2008**, Yayın No:264, Mayıs 2009, s.43.

Aşağıdaki Tablo 24’de görülmektedir ki bankacılık sektörünün aktif toplamı 2011 yılının ilk yarısında %13,9 oranında artarak 1.146 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Söz konusu dönemde, TP aktifler %12,5, YP aktifler ise USD bazında %12 oranında artmıştır. Yılın ilk çeyreğinde %3,9 oranında büyüyen sektör ikinci çeyrekte %9,5 oranında büyümüştür. Bankacılık sektörü, 2011 yılının ilk yarısında temel olarak krediler ve Merkez Bankasından alacaklar kalemlerinden kaynaklanan aktif büyümesini, repo işlemlerinden sağlanan fonlar, mevduat, yurtdışı bankalara borçlar, ihraç edilen menkul kıymetlerdeki artış ve menkul değerler portföyündeki azalma ile fonlamıştır. Bu dönemde mevduat artışı sınırlı düzeyde gerçekleşmiş, sektör aktif büyümesini fonlamak için alternatif kaynaklara başvurmuştur.⁹³

⁹³BDDK, **Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü**, Haziran 2011, Sayı 2011/3, s.10.

Tablo 24. Seçilmiş Bilanço Kalemleri (2011)

Milyon TL	Haziran 2011	Değişim (Yıllık)		Değişim (Yılsonu)		Milyon TL	Haziran 2011	Değişim (Yıllık)		Değişim (Yılsonu)	
		Tutar	%	Tutar	%			Tutar	%	Tutar	%
LİKİT AKTİFLER (1)	163.416	56.542	52,9	56.333	52,6	MEVDUAT	659.406	94.898	16,8	42.369	6,9
= TCMB	84.147	50.083	147,0	49.763	144,7	REPO	106.084	50.122	89,6	48.583	84,5
KREDİLER	620.398	165.551	36,4	94.546	18,0	YURTDIŞI BORÇLAR (Milyon TL) (2)	161.449	51.678	47,1	36.002	28,7
TAKİPTEKİ ALACAKLAR (Brüt)	18.646	-2.348	-11,2	-1.347	-6,7	= YURTDIŞI BORÇLAR (Milyon USD)(2)	101.232	31.290	44,7	19.409	23,7
MENKUL DEĞERLER	279.325	990	0,4	-8.529	-3,0	İHRAÇ EDİLEN MENKUL KIYMETLER (Net)	13.695	13.531	8.275,6	10.582	340,0
						ÖZKAYNAKLAR	139.068	19.779	16,6	4.523	3,4
						= Dönem Net Kar/Zararı (3)	10.315	-1.853	-15,2	-	-
TOPLAM AKTİFLER	1.146.099	237.483	26,1	139.428	13,9	TOPLAM PASİFLER	1.146.099	237.483	26,1	139.428	13,9
GAYRİNAKİ KREDİLER	192.505	44.482	30,1	28.936	17,7						
TÜREV ÜRÜNLER (4)	269.271	78.701	41,3	67.439	33,4						

(1) Nakit Değerler, Merkez Bankasından Alacaklar, Para Piyasalarından Alacaklar, Bankalardan Alacaklar ve Zorunlu Karşılıklar toplamından oluşmaktadır.

(2) Yurtdışı bankalar ve yurtdışı merkez şubelerden sağlanan mevduat, kredi, sendikasyon ve seküritizasyon kredileri ile sermaye benzeri kredileri içermektedir.

(3) Karşılaştırma için önceki yılın aynı dönemi kullanılmıştır.

(4) Türev ürünler tek bacaklı olarak alınmıştır.

Kaynak: BDDK, **Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü**, Haziran 2011, Sayı 2011/3, s.10.

Aşağıdaki Tablo 25’de 2007-2008 yıllarında kredilerin ve likit aktiflerin toplam aktifler içindeki payları sırasıyla 2 ve 1 puan artarak yüzde 52 ve yüzde 14’e yükselirken, menkul değerler cüzdanının payı 2 puan azalarak yüzde 29’a düşmüştür.⁹⁴ 2009-2010 yıllarında ise bankacılık sektörünün aktif yapısında 2010 yılında önemli değişiklikler olmuştur. Toplam aktifler içinde kredilerin payı artarken; takipteki krediler azalmıştır. Çok büyük bölümü Devlet iç borçlanma senetlerinden oluşan menkul kıymetler portföyünün payı azalmıştır. Uluslararası piyasalardan borçlanmanın artması, büyümenin hızlanması, risk algısının düşmesine bağlı olarak bankalar likit varlıklarının payını azaltmıştır. Yıllık bazda, kredilerdeki artış hızı ilk yarıda yüzde 23, yılsonunda ise yüzde 34 olmuştur. Toplam aktifler içinde kredilerin payı 5 puan artarak yüzde 52’ye yükselmiş, menkul değerler cüzdanının ve likit aktiflerin payları ise 3’er puan azalarak, sırasıyla yüzde 30 ve yüzde 10’a gerilemiştir.

⁹⁴ TBB, **Bankalarımız 2008**, Yayın No:264, Mayıs 2009, s.44.

Tablo 25. Aktiflerin Gelişimi ve Yapısı

	Yüzde Pay 2007	Yüzde Pay 2008	Yüzde Pay 2009	Yüzde Pay 2010
Likit Aktifler	13	14	13	10
Finansal Varlıklar	31	29	33	30
Alım Satım Amaçlı FV	2	1	1	1
Satılmaya Hazır FV	21	11	18	19
Vad. Kadar elde tut. Yatırım	8	17	14	10
Krediler ve Alacaklar	50	52	47	52
Takip Krediler	2	2	3	2
Özel Karşılıklar	2	2	2	2
Duran Aktifler	4	3	3	3
Diğer Aktifler	2	1	2	3
TOPLAM AKTİFLER	100	100	100	100

Kaynak: TBB, **Bankalarımız 2010**, Yayın No:276, Mayıs 2011, s.35.

Tablo 26’da toplam krediler içinde hane halkına kullanılan kredilerin payındaki artış eğilimi 2008 yılında duraklamıştır. Bireysel krediler içinde, konut kredilerinin payı yüzde 32, kredi kartlarının payı yüzde 30, taşıt kredilerinin payı yüzde 5 ve diğer bireysel kredilerin payı ise yüzde 33 olmuştur.⁹⁵ 2009-2010 yıllarında kredilerin yüzde 72’si TL, yüzde 28’i ise yabancı para kredilerden oluşmuştur. 2010sonu itibariyle, krediler içinde kurumsal kredilerin payı yüzde 68, hane halkının kullandığı kredilerin payı ise yüzde 32 olmuştur. Hane halkı tarafından kullanılan kredilerin toplam krediler içindeki payı yüzde 32 olmuştur. Bireysel krediler içinde, konut kredilerinin payı yüzde 34, tüketici kredilerinin payı ise yüzde 36, kredi kartlarının payı yüzde 27, otomobil kredilerinin payı ise yüzde 3 olmuştur.

Tablo26. Kredilerin Dağılımı (Milyon TL)

	2010	Yüzde Pay 2002	Yüzde Pay 2007	Yüzde Pay 2008	Yüzde Pay 2009	Yüzde Pay 2010
Kurumsal	381.803	86	66	68	67	68
Hane halkı	181.780	14	34	33	33	32
Kredi kartları	49.098	9	10	10	9	9
Tüketici ve Konut	132.682	5	24	23	23	24
Konut	61.660	1	11	10	11	11
Otomobil	6.027	1	2	2	1	1
Tüketici	64.995	3	11	11	11	12
TOPLAM	563.583	100	100	100	100	100

Kaynak: TBB, **Bankalarımız 2010**, Yayın No:276, Mayıs 2011, s.36.

⁹⁵ TBB, **Bankalarımız 2008**, Yayın No:264, Mayıs 2009, s.44.

2.1.2.6. Pasiflerin Yapısı

Tablo 27’de 2007-2008 yıllarında toplam mevduat yüzde 27 oranında büyürken, pasifler içindeki payı yüzde 1 puan artarak yüzde 64 düzeyine yükselmiştir. YP mevduatın TL karşılığı yüzde 30 oranında artarken, dolar karşılığı ise yüzde 1 oranında daralmıştır. YP mevduatın toplam pasifler içindeki payı 1 puan artarak yüzde 23’e yükselmiştir. Buna karşılık, TL mevduat yüzde 25 oranında büyümüş ve toplam pasifler içindeki payı değişmeyerek yüzde 41 düzeyinde kalmıştır. Böylece 453 milyar TL’ye ulaşan toplam mevduatın yüzde 64’ünü TL mevduat, yüzde 36’sini ise YP mevduat oluşturmuştur. TL mevduatın toplam mevduat içindeki oranı kamu bankalarında yüzde 74, özel bankalarda yüzde 59 ve yabancı bankalarda yüzde 58 düzeyindedir. Toplam kaynakların yüzde 18’ini oluşturan mevduat dışı kaynaklar 2008 yılında TL’nin değer kaybetmesinin de etkisiyle yüzde 37 oranında artarak 125 milyar TL’ye ulaşmıştır. Mevduat dışı kaynakların yüzde 62’sini bankalara olan borçlar oluşturmuştur. Yurtdışından sağlanan kredilerin toplam kaynaklar içindeki payı yüzde 11 düzeyindedir. Repo işlemlerinin mevduat dışı kaynaklardaki payı ise 2007 yılına göre 3 puan artarak, yüzde 33’e, toplam kaynaklar içindeki payı ise 1 puan artarak yüzde 6’ya yükselmiştir.⁹⁶ 2010 yılında toplam mevduat yüzde 20 oranında büyüyerek kaynakların yüzde 61’ini oluşturmuştur. YP mevduatın TL karşılığı yüzde 6, dolar karşılığı ise yüzde 2 oranında artmıştır. YP mevduatın toplam pasifler içindeki payı 2 puan azalarak yüzde 18’e gerilemiştir. Buna karşılık, yüzde 27 oranında artan TL mevduatın toplam pasifler içindeki payı 2 puan yükselerek yüzde 43 düzeyinde gerçekleşmiştir. Toplam mevduatın yüzde 70’ini TL mevduat, yüzde 30’unu ise YP mevduat oluşturmuştur. TL mevduatın toplam mevduat içindeki oranı kamu bankalarında yüzde 79, özel bankalarda yüzde 65 ve yabancı bankalarda yüzde 69 düzeyindedir.

⁹⁶ TBB, **Bankalarımız 2008**, Yayın No:264, Mayıs 2009, s.46.

Tablo27. Pasiflerin Gelişimi ve Yapısı

	MİLYON TL (2010)	YÜZDE PAY 2007	YÜZDE PAY 2008	YÜZDE PAY 2009	YÜZDE PAY 2010
Mevduat	583.947	63	64	61	61
TL	411.381	41	41	41	43
YP	172.566	22	23	20	18
Mevduat Dışı	188.258	16	18	19	20
Özkaynaklar	128.831	13	12	13	13
Ödenmiş Sermaye	44.848	5	5	5	5
Sermaye Yedekleri	70.746	3	2	7	7
Geç. Yıl Kar/Zarar	21.170	-3	-2	2	2
Dönem Kar/Zarar	17.644	3	2	2	2
Diğer Pasifler	63.180	6	6	7	6
TOPLAM	964.216	100	100	100	100

Kaynak: TBB, **Bankalarımız 2010**, Yayın No:276, Mayıs 2011, s.38.

Toplam kaynakların yüzde 20'sini oluşturan mevduat dışı kaynaklar 2010 yılında yüzde 23 oranında artarak 188 milyar TL'ye ulaşmıştır. Yurtdışından kullanılan kredilerin payı 1 puan artarak yüzde 12'ye yükselmiştir. Öte yandan repo işlemlerinden sağlanan fonlar yüzde 5 oranında küçülmüş ve toplam kaynakların yüzde 6'sını oluşturmuştur.

2.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEMEL SORUNLARI

2.2.1. Öz kaynak Yetersizliği

Bir bilançonun aktif toplamından yükümlülükler düşüldükten sonraki kısmı öz kaynağı verir. Ödenmiş Sermaye, Yedek Akçe, Dağıtılmayan Kar ve Varlıkların Değer Artışından oluşan öz kaynak ne kadar güçlü olursa bankanın piyasa risklerine karşı direnci de yüksek olur.⁹⁷ Türk bankacılık sektöründe öz kaynak yetersizliği sektörün önemli bir yapısal sorunudur. Türkiye'de bankaların öz kaynaklarının yetersiz olması nedeniyle çok sayıda küçük banka birbiriyle verimsiz ve sağlıklı olmayan bir rekabet içine girmekte bu da bankacılık sisteminin mali yapısını bozmaktadır.⁹⁸

Bazı bankalar banka kurmak, kurulmuş bankalara iştirak etmek veya şube ve temsilcilikler açmak yoluyla yurtdışına açılmıştır. Ancak bunlar yetersizdir ve sektörün

⁹⁷TOPRAK, Metin, Osman DEMİR, "Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2001, s. 3.

⁹⁸ TAKAN, Mehmet; "**Bankacılık Teori, Uygulama ve Yönetim**", 2.Baskı, 2002, s. 108.

bankacılık işlemleri ve işbirliği anlamında uluslararası piyasalara açılmasını, yani uluslararası rekabete hazır hale gelmesini sağlayamamıştır.⁹⁹

2.2.2. Oligopolistik Yapı, Rekabet Yetersizliği

Türkiye’de bankacılık sektörü, rekabetin yetersiz olduğu, yoğunlaşmanın yaşandığı yani az sayıda bankanın hâkim olduğu oligopolistik bir yapıya sahiptir. Bu bankalar mevduat ve kredi pazarının önemli bir bölümünü elinde tutmakta; mevduata verilen faizler ve kredilere uygulanan faiz oranlarında belirleyici rol oynamaktadır.¹⁰⁰

Bu tür piyasada az sayıdaki firmanın fiyatı belirleme ya da kabullenmeden çok, etkileme gücü bulunmaktadır. Bu piyasalarda büyük ve lider konumundaki firmaların yanı sıra küçük ve takipçi olanlarda bulunmaktadır. Türk bankacılık sistemi, göreceli olarak büyük ölçekli bankacıların kontrolü altındadır. Genellikle firmalar, aralarında zımni bir anlaşma ile hizmet farklılaşması gibi fiyat dışı konularda rekabet ederler. Bu piyasada her banka kontrol edebileceği piyasa payını bilmekte, bu payı değiştirebilmekte ve her bankanın kârlılığı rakip bankaların piyasayı etkileyebilme güçleri ile ters orantılıdır. Piyasada bulunan küçük ve takipçi bankalar, bankacılık sisteminin kontrolü ve yönlendirilmesinde doğrudan etki yapabilecek güçten yoksun olduklarından uyguladıkları politikalar yönünden büyük ölçekli bankaları takip etmektedirler.¹⁰¹

2.2.3. Denetimin Yetersizliği ve Etkin Olmaması

Uluslararası kabul görmüş temel bankacılık ilkelerine uyulmaması, muhasebe standartlarının uyumlu hale getirilmesindeki gecikmeler, mali tabloların bağımsız denetiminde yaşanan sorunlar, şeffaflığın yeterince sağlanamaması sistemi etkileyen

---

⁹⁹ YARDIMCI, Nilüfer, “Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi: Türk Bankacılık Sektörü ve Avrupa Birliği’ne Üye Bazı Ülkelerin Bankacılık Sektörlerinin Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Yüksek Lisans Tezi**, 2006, s.51.

¹⁰⁰ AKMAN, Zehra Feryal, “Türk Bankacılık Sektörünün Yapısal Sorunları ve Avrupa Birliği Normlarına Göre Yeniden Yapılandırılmaları”, **Yüksek Lisans Tezi**, 2006, ss.24-25.

¹⁰¹ YARDIMCI, Nilüfer, “Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi: Türk Bankacılık Sektörü ve Avrupa Birliği’ne Üye Bazı Ülkelerin Bankacılık Sektörlerinin Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Yüksek Lisans Tezi**, 2006, s.39.

olumsuz faktörlerdir. Bu nedenle bankaların gözetimi ve denetimi bankacılık sektörünün sağlıklı işlemesi için çok önemlidir.¹⁰²

Bankaların gözetim ve denetimin dört temel amacı vardır:¹⁰³

- ❖ Banka iflaslarının gerçek maliyetlerini sınırlamak ve aynı zamanda bankaların fonksiyonlarını icra etmelerine izin vermek,
- ❖ İlgili kuruluşlara bir güvenlik ağının sağlanması ile ilgili olarak hükümetin kayıplarını sınırlamak,
- ❖ “Moral hazard” problemini sınırlamak, yani güvenlik ağının kötüye kullanılmasını önlemek,
- ❖ Makro ekonomik istikrarı sağlamak.

2.2.4. Devlet Kaynaklı Sorunlar

Türk bankacılık sektöründe kamusal sermayeli ticaret bankaları önemli bir ağırlığa sahiptir. Uygulanan liberal ekonomi politikaları doğrultusunda bankacılıkta özel sektörün ağırlık kazanması hedeflenirken, sayı olarak az olsa bile, aktif toplamı, kredi, mevduat gibi temel bankacılık göstergeleri bakımından kamu bankaları sektörün önemli bir bölümünü elinde tutmaktadır. Bu bankalar üzerinde devletin kontrol yetkisinin bulunması, devletin sektörü istediği şekilde yönlendirmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla günümüz koşullarında özel sektörün ekonomideki ağırlığı ve aynı zamanda özel bankaların ulaştığı rekabet gücü dikkate alındığında, sistemdeki kamu bankalarının piyasadaki serbest rekabeti engelleyerek kaynakların etkin dağılımını engellediği gözlenmektedir.¹⁰⁴

---

¹⁰² AKMAN, Zehra Feryal, “Türk Bankacılık Sektörünün Yapısal Sorunları ve Avrupa Birliği Normlarına Göre Yeniden Yapılandırılmaları”, **Yüksek Lisans Tezi**, 2006, ss.28,29.

¹⁰³ YARDIMCI, Nilüfer, “Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi: Türk Bankacılık Sektörü ve Avrupa Birliği’ne Üye Bazı Ülkelerin Bankacılık Sektörlerinin Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Yüksek Lisans Tezi**, 2006, ss.48,49.

¹⁰⁴ YARDIMCI, Nilüfer, “Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi: Türk Bankacılık Sektörü ve Avrupa Birliği’ne Üye Bazı Ülkelerin Bankacılık Sektörlerinin Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Yüksek Lisans Tezi**, 2006, ss.43-44.

Devlet kaynaklı sorunların belli başlıları;¹⁰⁵

- ❖ Girişimciliği zayıflatan siyasal istikrarsızlıklar ve zayıf koalisyon hükümetleri,
- ❖ Yasal ve kurumsal düzenleme hataları,
- ❖ Tasarruf mevduatına devlet güvencesinin uzun süre devam etmesi,
- ❖ İç borçlanmanın ağırlıklı olarak bankalardan yapılması,
- ❖ Hatalı kur çıpası politikası
- ❖ Hükümetlerin kamu bankalarını popülist politikaların finansman aracı haline getirme eğilimleridir.

2.2.5. Ekonomik İstikrarsızlık

Türk bankacılık sektörü 1980 yılında Türkiye ekonomisinde uygulamaya konulan istikrar politikaları sonrasında, yeni bir döneme girmiş ve günümüze kadar çok önemli gelişmeler göstermiştir. Bununla birlikte, sektördeki yenilenmenin ve hızlı büyümenin getirdiği birçok sorun ile karşılaşmıştır. Bunların basında da, yüksek oranlı enflasyonun neden olduğu ekonomik istikrarsızlık gelmektedir. Türkiye’de kamu açıklarının finansmanı, “crowding-out” etkisi denilen, kamunun özel sektöre kaynak bırakmamasına yol açan “kovma etkisine” yol açmıştır. Yani özel kesimin ihtiyaçlarını karşılayacak kaynakları kamu kesimi kullanmış ve dolayısıyla bankalar da özel kesime kredi açmak yerine kamu kâğıtlarını tercih etmişlerdir. Asli fonksiyonu, ekonomideki tasarruf sahiplerinin tasarruflarını değerlendirerek, kaynak ihtiyacı olan yatırımcılara sunulmasını sağlamak olan bankacılık sektörü Türkiye’de bu fonksiyonunu yerine getirmez hale gelmiştir. Bunun en önemli nedeni ise, kamu kesiminin aşırı kaynak talebidir. Ayrıca yüksek enflasyon bankacılık sektörünü olumsuz olarak etkilemiştir. Enflasyonist ortamda bankaların nominal olarak artış gösteren kârları, reel olarak azalmakta ve sektörün büyük ölçüde nakde dayalı olan öz kaynaklarını reel olarak daraltmaktadır. Hızlı enflasyonist dönemlerin de büyük artış gösteren faiz yükü, bankaların alacaklarının tahsilini sınırlandırmakta ve donuk kredi sorununa yol

---

¹⁰⁵ TOPRAK, Metin; Osman DEMİR, “Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2001, s.11.

açmaktadır. Bu durum kaynakların akışkanlığını azaltmakta ve kaynak maliyetini yükseltmektedir.¹⁰⁶

2.2.6. Grup veya Holding Bankacılığı

Türkiye'deki özel bankaların tamamına yakını yönetim ve sermaye yapısı açısından belli kişiler, gruplar veya holdinglerin kontrolündedir. Bu durum bankaların gerçek bankacılık faaliyetlerinden uzaklaşarak, sadece bağlı olduğu grubun şirket ve iştiraklerine kredi verir hale gelmesine neden olmuştur. Bankaların bu yapısı, son yıllarda birçok bankanın içinin boşaltılmasına da neden olmuştur. Bankaların sermayelerinin geniş tabana yayılmaması, yönetim ve denetim etkinliğini azaltmaktadır. Ülkemizde holding bankacılığının yaygın hale gelmesi, yabancı sermayeli bankaların sektöre girmesini ve sektörde kalmasını sınırlandırmıştır.¹⁰⁷

2.2.7. Teknolojideki Hızlı Gelişmeler

Teknolojideki hızlı gelişmelerle birlikte, dünya finans piyasaları ile entegrasyon sürecine giren Türk bankacılık sektörü, gelişmiş ülkelerin bankacılık sistemlerinde yaygın bir şekilde kullanılan leasing, factoring, forfaiting gibi mali hizmetler; swap, forward, future, option gibi risk yönetim ürünleri ve internet bankacılığı hizmetlerini sunma aşamasına gelmiştir. Bankalar müşterilerine daha iyi hizmet sunabilmek ve 24saat hizmet verebilmek amacıyla “Çağrı Merkezleri”, “İnternet Bankacılığı”, “Müşteri İlişkileri Yönetim” gibi yeni uygulamaları devreye koymaktadırlar.

Teknolojideki gelişmelerin ve bankacılık alanındaki yenileşmelerin sağlamış olduğu tüm olumlu gelişmelere rağmen, finansal tekniklerin ve ürünlerin uygulaması ve kurumsallaşmasında, bu tekniklerin ve yeniliklerin uygulanması ile ilgili devlet organlarının koordineli bir şekilde çalışmaması, konuyla ilgili bir mevzuat alt yapısının

---

¹⁰⁶ YARDIMCI, Nilüfer, “Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi: Türk Bankacılık Sektörü ve Avrupa Birliği'ne Üye Bazı Ülkelerin Bankacılık Sektörlerinin Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Yüksek Lisans Tezi**, 2006,s.47.

¹⁰⁷ YARDIMCI, Nilüfer, “Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi: Türk Bankacılık Sektörü ve Avrupa Birliği'ne Üye Bazı Ülkelerin Bankacılık Sektörlerinin Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Yüksek Lisans Tezi**, 2006, s.48.

henüz tam olarak oluşturulmamış olması ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle, sorunlar ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁸

2.3. BANKALARIN KARŞILAŞTIĞI RİSKLER

Ekonomik istikrarsızlığın bankacılık sektöründeki en önemli unsurlarından birisi de bankaların karşı karşıya oldukları risklerdir. Risk genellikle negatif veya istenmeyen bir durumu ifade eder. Bu riskler ekonomik koşullardan kaynaklanabildiği gibi, sektörün kendi içindeki yapısından da kaynaklanabilmektedir.

2.3.1. Sermaye Yetersizliği Riski

Sermaye yetersizliği riski, bankaların mevcut sermayeleri ile gerçekleşen risklerden oluşan kayıplarını telafi edebilme gücünü ifade eder. Eğer mevcut sermayesi, risklerin sebep olduğu kayıpları karşılamaya yeterliyse, risk düşük demektir. Ters durumda ise risk büyük demektir.¹⁰⁹

Öz varlıkların riskli varlıklara oranı, borçların öz kaynaklara oranı, büyük kredilerin öz kaynaklara oranı, duran varlıkların öz kaynaklara oranı gibi oranlarla ölçülebilmektedir.¹¹⁰

2.3.2. Faiz Riski

Bu risk, gerek nominal gerekse reel faiz oranlarındaki hareketlenmelerden kaynaklanır. Faiz riski, aktif kalemleriyle pasif kalemleri arasında vade ya da faiz bazında bir uyumsuzluk olması veya değişken faizli mali yükümlülüklerin gelecekteki nakit akımları, gelir–gider üzerinde belirsizliğe yol açması halinde ortaya çıkar.¹¹¹

---

¹⁰⁸ YARDIMCI, Nilüfer, “Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi: Türk Bankacılık Sektörü ve Avrupa Birliği’ne Üye Bazı Ülkelerin Bankacılık Sektörlerinin Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Yüksek Lisans Tezi**, 2006, s.51.

¹⁰⁹ YARDIMCI, Nilüfer, “Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi: Türk Bankacılık Sektörü ve Avrupa Birliği’ne Üye Bazı Ülkelerin Bankacılık Sektörlerinin Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Yüksek Lisans Tezi**, 2006,s.52.

¹¹⁰EROĞLU, Neslin, “ Türk Bankacılık Sektörü Temel Sorunları ve Çözümüne Yönelik Düzenlemeler”, **Yüksek Lisans Tezi**, 2006, s.44.

¹¹¹ YARDIMCI, Nilüfer, “Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi: Türk Bankacılık Sektörü ve Avrupa Birliği’ne Üye Bazı Ülkelerin Bankacılık Sektörlerinin Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Yüksek Lisans Tezi**, 2006, s.54.

2.3.3. Kur Riski

Krizin işletmeler üzerinde yaratacağı önemli risklerden biri de kur riskidir. Türkiye gibi ülkelerde uzun yıllara dayalı bir para ikamesi (yabancı para tutma) alışkanlığı olduğu için ekonomik kriz hallerinde yabancı para talebi hızla artar. Bunun sonucunda Türk lirası değer kaybına uğrar ve dolayısıyla yabancı para cinsinden borçların Türk lirası karşılıkları artar. Bu gelişmenin şirketlerin finansman durumu üzerinde ciddi sorunlar yaratması kaçınılmazdır. Herhangi bir şirketin 100 milyon dolar tutarında bir yıl vadeli, yüzde 6 faizli kredi aldığını ve bunun 1,20 paritesiyle TL'ye çevirdiğini, 120 milyon TL'lik bu tutarı işletme sermayesi ihtiyacıyla kullandığını düşünelim. Yılsonunda eğer kur değişmemişse 127 milyon TL'yi yatırıp karşılığında alacağı 106 milyon dolar ile anapara + faiz borcunu kapatacaktır. Bu süre içinde TL'nin dolara karşı değer kaybettiğini ve kurun 1.50'ye çıktığını düşünelim. Bu durumda bu işletmenin 106 milyon doları alabilmek için 159 milyon TL vermesi gerekecektir. Böylece faiz TL cinsinden yüzde 32,5 olarak gerçekleşmiş olacaktır. Eğer içeride faizler yüzde 25 ise bu firma pahalı kaynak kullanmış demektir. Eğer bu tür yabancı paraya dayalı borçlanmalar yani yaratılan açık pozisyon yüksekse, ortaya çıkacak kur değişiklikleri firmanın batışına neden olabilir.¹¹²

Bankalar döviz kuru riskinden korunmak (hedging) için swap ve döviz opsiyonu gibi araçlara başvurmalarına karşın ülkemizde bankacılık sektörünün döviz kuru riskinin belirleyicisi, politika yapıcısının (hükümetin) uyguladığı döviz kuru politikası olmaktadır. Uygulanan kirli döviz kuru politikası (yarı esnek döviz kuru politikası da sabit kur politikası gibi kirli döviz kuru politikası olarak kabul edilebilir.) bankaların fon kaynak-kullanım yapısını belirlediği gibi yurtiçi faiz oranlarının da belirlenmesinde anahtar değişken rolü görmektedir. Ulusal paranın aşırı değerlendirilme sürecine girdiği bir ekonomide bankaların fon kaynaklarının yabancı para cinsinden oluşturmaları, dışsal bir gelişmenin bankaların finansal yapısını belirlemesindeki rolünün açık bir örneği olmaktadır. Böyle bir politikanın sonucunda bankaların fon kullanımları da doğal olarak ulusal para cinsinden olacaktır. Enflasyon oranı (faiz oranı) ile döviz kuru artış oranı arasındaki marjın geniş olması bankaların net genel döviz pozisyonlarının açık vermesine neden olmaktadır. Gerçekte yapılanmanın bu şekilde oluşması bankaları

---

¹¹² EĞİLMEZ, Mahfı, **Küresel Finans Krizi**, Remzi Kitabevi, 7. Basım, Mart 2011, s.154.

kolaycılığa teşvik etmekte ve kabul edilebilir bir kur riskiyle bu oluşumu sürdürmek karlılık açısından anlamlı olmaktadır.¹¹³

2.3.4. Kredi Riski

Kredi riski en basit tanımıyla bir bankanın kredi müşterisinin ya da kendisiyle bir anlaşmaya taraf olanın anlaşma koşullarına uygun bir biçimde yükümlülüklerini karşılayamama olasılığıdır.¹¹⁴

Kredi riski, Basel komitesince, bir bankanın kredi müşterisinin, anlaşma koşullarına uygun olmayacak şekilde, yükümlülüklerini karşılayamama durumunu ifade eder. Kredi riskinin asgariye inmesi için portföy çeşitlemesi yapılmalı, ayrıca kredilerin sağlam teminatlar karşılığında kullanılması gerekmektedir.¹¹⁵

Firmalar kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile bankalardan kredi talep etmektedirler. Aldıkları kredileri vadesinde ve önceden ayarlanmış faiz ile beraber geri ödemek durumundadırlar. Türkiye şartlarında yüksek enflasyon nedeni ile faiz oranları çok yüksek seviyelerde seyretmektedir. Bu durum borçlanma maliyetlerini de yükseltmektedir. Finansman maliyeti artan firmalar ekonomik ilerleme sağlandığı sürece bir sorunla karşılaşmamaktadırlar. Ancak, ekonomi resesyona girdiğinde, firmaların maliyetlerini karşılayan faaliyet karları düşmekte ve uzun vadede iflaslar meydana gelebilmektedir. Bu sonuç, bankaların batık kredilerinin artmasına sebep olmaktadır. Böylece, bankaların karlılıklarında bozulmalar baş göstermekte ve muhtemel zararlara dönüşmektedir. Bireysel kredilerde de aynı etki mevcuttur. Enflasyon yüzünden geliri azalan kişilerin kredi borcunu ödeyememe riski ortaya çıkmakta ve bankaların batık kredi hacmi daha da artmaktadır.¹¹⁶

---

¹¹³ ÇOLAK, Faruk; Aslan YİĞİDİM, **Türk Bankacılık Sektöründe Kriz**, Nobel Yayın Dağıtım, 1. Basım, Ekim 2011, s. 46-47.

¹¹⁴ALOĞLU, Ziya Tunç, “Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri”, **Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, 2005, s.30.

¹¹⁵EROĞLU, Neslin, “ Türk Bankacılık Sektörü Temel Sorunları ve Çözüme Yönelik Düzenlemeler”, **Yüksek Lisans Tezi**,2006, s.45.

¹¹⁶OKAY, Esin, “Türk Bankacılık Sektöründe Risk ve Kriz”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**, ss.104-105.

2.3.5. Likidite Riski

Bankalar, taahhütlerini zamanında yerine getirebilmek amacıyla, mevcutlarında nakit değerler ya da likiditesi yüksek finansal araçlar bulundurmaya durumundadırlar. Eğer bir banka, taahhütlerini karşılayabilecek söz konusu araçlara sahip değilse, likidite riski ile karşı karşıya demektir. Bu risk, özellikle kısa vadeli varlıklarının yine kısa vadeli taahhütlerini karşılayamama durumunda ortaya çıkar.

Bankaların karşılaştıkları likidite riskinin iki önemli nedeni vardır.

- ❖ Bankanın bilançosundaki aktif-pasif arasında ortaya çıkan uyumsuzluklar ve dengesizlikler likidite riskinin birincil nedenlerinden biridir. Bankanın aktif-pasif uyumsuzluğunda esas itibarıyla pasif yapısında meydana gelen olumsuz değişimler (ani mevduat çelişkileri, öngörülme pasif azalışları, vb.) rol oynamakla beraber, aktif kalemlerde yaşanan ani değişimler (aktif kalitesinin bozulması, geri dönmeyen kredilerin artması vb.) gibi hususlar da önemlidir.
- ❖ Bankanın piyasalarda yaşanan değişiklikleri ve gelişmeleri doğru tahmin edememesi veya sağlıklı izleyememesi sonucunda bankanın likiditesinde yaşanan olumsuz gelişmeler bankanın geleceği konusunda önemli riskler oluşturur.¹¹⁷

2.3.6. Piyasa Riski

Firmalar açısından piyasa riski talebin daralmasıdır. Büyüme düşmeye, işsizlik artmaya başladığında talepte de daralma ortaya çıkar. Bunun sonucunda satışlar düşer, firmaların gelirleri azalır. Satışların düşmesi firmaları üretimi düşürmeye yöneltir. Satılmayan miktarda malı üretmek sadece zararı artırmaya yol açar. Üretimin düşmesi bazı işçilere yol verilmesi demektir. Bu da işsizliğin artmasına ve dolayısıyla talebin daha da düşmesine yol açar.¹¹⁸

---

¹¹⁷ALOĞLU, Ziya Tunç, “Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri”, *Uzmanlık Yeterlilik Tezi*,2005, s.24.

¹¹⁸EĞİLMEZ, Mahfi, *Küresel Finans Krizi*, Remzi Kitabevi, 7. Basım, Mart 2011, s.155.

Piyasa likitse ve uzun vadeli beklentiler olumluysa faiz oranları düşebileceğinden, sabit fiyatlı borçlanma araçları tutan bankalar bu faiz düşüşlerinden alacaklı iseler kârlı, borçlu iseler zararlı çıkacaklardır.¹¹⁹

2.3.7. Operasyonel Risk (Faaliyet Riski)

Bankanın faaliyetleri devam ederken karşılaştığı risklerdir. Burada üst yönetimin stratejik bir hatası veya daha alt kademelerin yaptıkları uygulama hatalarından meydana gelebilir. Dolandırıcılık, yetersiz iç denetim ve yetki karmaşası hatalarından ortaya çıkan gecikmelerin yol açacağı zararlar ile mevzuata bilerek veya bilmeyerek ters davranılmış olması da bu riskin içindedir. Bilgisayar sistemlerindeki hataları da bu gruba dâhil edebiliriz.¹²⁰

2.4. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN RİSK DEĞERLENDİRMESİ

BDDK'nin Eylül 2011 tarihli Finansal Piyasalar Raporunda özellikle faiz ve kur riskine ilişkin beklentileri aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Tablo 28'den de görüleceği üzere faiz ve likidite riski konusunda risklerin yukarı yönlü olduğu görüşü devam etmektedir.¹²¹

---

¹¹⁹ EROĞLU, Neslin, “ Türk Bankacılık Sektörü Temel Sorunları ve Çözümüne Yönelik Düzenlemeler”, **Yüksek Lisans Tezi**,2006, s.45.

¹²⁰ EROĞLU, Neslin, “ Türk Bankacılık Sektörü Temel Sorunları ve Çözümüne Yönelik Düzenlemeler”, **Yüksek Lisans Tezi**,2006, s.46.

¹²¹ BABUŞÇU, Şenol. “Türk Bankacılık Sektörünü Neler Bekliyor?” , **Finans Gündem**, Erişim: [http://www.finansgundem.com/yazar/Turk-bankacilik-sektorunu-neler-bekliyor/1084\(30.01.2012\)](http://www.finansgundem.com/yazar/Turk-bankacilik-sektorunu-neler-bekliyor/1084(30.01.2012))

Tablo 28. Bankacılık Sektörünün Risk Değerlendirmesi (2011)

	HAZİRAN'11	EYLÜL'11	Gelecek Döneme İlişkin Beklentiler
Kredi Riski	Aşağı Yönlü	Aşağı Yönlü	Kredi kalitesindeki düzelmenin devam etmesi nedeniyle kredilerin takibe düşme hızının azalması
Piyasa Riski	Durağan	Durağan	Ticari portföydeki DİBS ile Eurobond ağırlığının sürmesi ve kur riskinin kabul edilebilir düzeyde devam etmesi
Türev İşlemler	Durağan	Durağan	Türev işlemlerde tezgâh üstü işlemlerin önemli yoğunluğunun devam etmesi
Yapısal Faiz Oranı Riski	Yukarı Yönlü	Yukarı Yönlü	Kısa vadede faize duyarlı varlık ve yükümlülükler arasındaki açığın devam etmesi ve faizlerin yükselmesi olasılığının güçlenmesi
Likidite Riski	Yukarı Yönlü	Yukarı Yönlü	Sektörün likidite yeterlilik oranlarının mevcut seviyesini koruması
Yoğunlaşma Riski	Durağan	Durağan	Kredilerin yoğunlaşmasında önemli bir değişim gözlenmemesi

Kaynak: BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu**, Eylül 2011, s.4.

BDDK Finansal Piyasalar Raporu'na göre,¹²²

- ❖ Risk faktörlerinde 2011 yılının üçüncü çeyreğinde yaşanan gelişmeler, bankacılık sektörüne ilişkin risk görünümünde piyasa riski, türev işlemlerden kaynaklanan riskler ve yoğunlaşma riskinde mevcut risklilik düzeyinin sürdüğünü ve kredi riskinde risklilik düzeyinin aşağı yönlü hareketinin devam ettiğini göstermektedir. Diğer taraftan, stres testi sonuçlarına göre yapısal faiz oranına ilişkin risklerin yukarı yönlü hareketi sürmekte ve likidite riskine ilişkin yasal oranlardaki düşüş devam etmektedir. Gelecek döneme ilişkin olarak kredi büyümesindeki yavaşlamanın da etkisiyle sektörün likidite göstergelerinde ılımlı bir iyileşme beklenmektedir.
- ❖ Kredi riskine ilişkin en önemli gösterge olma niteliği taşıyan takibe dönüşüm oranında yaşanan düşüş, bu dönemde de devam etmektedir. Haziran 2011 döneminde %2,9 olan bankacılık sektörü takibe dönüşüm oranı, Eylül 2011 döneminde %2,7'ye gerilemiştir. Söz konusu düşüşte aynı dönemde tahsili gecikmiş alacak tutarında gözlenen %1,3'lük düşüşün ve toplam kredi hacminde gözlenen %6,7'lik artışın etkili olduğu görülmektedir.

¹²² BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu**, Eylül 2011, s.4-5.

- ❖ 2011 yılının üçüncü çeyreğinde bankacılık sektörünün, maruz kaldığı piyasa riski için ayırması gereken sermaye miktarı, bir önceki çeyreğe göre %8,6 oranında artış göstererek 3,2 milyar TL'ye yükselmiştir. Bu dönemde, bankacılık sektörünün, emtia riski dışındaki diğer riskler için ayırması gereken sermaye yükümlülüğü tutarlarının arttığı görülmektedir.
- ❖ Bankacılık sektöründe en çok işlem gören türev işlemler olan para swap işlemleri, faiz swap işlemleri, para opsiyon işlemleri ve para forward işlemlerindeki artış yılsonuna göre % 52,73 olarak gerçekleşirken diğer türev işlemlerdeki artış % 28,30 ile sınırlı kalmıştır.
- ❖ Bankacılık sektörünün yapısal faiz oranı riski 2011 yılı üçüncü çeyreği itibarıyla incelendiğinde, bir önceki çeyreğe göre 1 aylık TL, 1 aylık YP ve 1-3 aylık TL açık pozisyonlarında artış olurken, 1-3 aylık YP açık pozisyonunda ise azalış yaşandığı görülmektedir. Söz konusu açık pozisyonların devam etmesi, kriz sonrası dönemde faizlerin düşmesi nedeniyle bankaların kârlılığında olumlu yansımış olsa da, küresel piyasalardaki belirsizlik ve Euro alanındaki sorunlar da göz önünde bulundurulduğunda kısa vadede faiz artışları olması halinde kârlılığın bu durumdan olumsuz etkilenebileceği değerlendirilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL KRİZİN BANKACILIK SEKTÖRÜNE

ETKİSİNİN ANALİZİ

Bu son bölümde ise küresel krizin bankacılık sektörü üzerine etkisini araştırmak için yurtiçi kredi hacmi, TCMB'nın bankalara kullandırdığı kredi miktarı, para miktarı ve TL üzerinden açılan kredilere uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranı arasındaki ilişkilerin zaman içinde birbirlerinden nasıl etkilendikleri gösterilmiştir. Bu konuyla ilgili daha önce yapılan çalışmalar araştırılmıştır. Uygulanacak yöntem ve model tanıtılıp kullanılan veriler hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak uygulamanın sonuçlarına yer verilmiştir.

3.1. KÜRESEL KRİZİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE

ETKİSİNİ İNCELEYEN ÇALIŞMALAR

Kutunis, Öncü vd. , küresel ekonomik krizin bankacılık sektöründeki işgörenlere ve örgütlerin performansına etkisini konu almış ve Erzurum ilinde faaliyet gösteren banka şubeleri üzerinde bir inceleme yapmıştır. Bu çalışmanın amacı, 2008 ve 2009 küresel ekonomik krizin bankacılık sektöründeki iş görenlerin iş tatminine ve işletmelerin performanslarına etkilerini belirlemektir. Araştırmanın amacına ulaşabilmek için nicel araştırma yöntemi kullanılacaktır. Araştırmanın evreni, Erzurum ilinde faaliyet gösteren banka şubelerindeki iş görenler olarak belirlenmiştir. Araştırma evreninin büyük olmasından dolayı örnekleme yöntemine başvurulmuş ve araştırmanın verileri basit tesadüfî örnekleme yöntemi ile elde edilmiştir. Araştırmanın verilerinde standardize anket tekniği kullanılmış ve elde edilen veriler tanımlayıcı istatistik teknikleri yardımı ile analiz edilmiştir. Araştırma Erzurum ili ile sınırlıdır. Diğer bir sınırlılığı ise İller Bankası ve TCMB'sı çalışmanın kapsamı dışında tutulmasıdır. Çalışma sonucunda, 2008 ve 2009 küresel ekonomik krizin bankacılık sektöründeki iş görenlerin iş tatmini ve işletme performansı üzerinde önemli ölçüde etkide bulunduğu belirlenmiştir. Çalışmanın sonuçları incelendiğinde, 2008–2009 küresel ekonomik krizin, bankacılık sektörünün faiz oranları, kredi ve mevduat hacimleri ile sektörel gelişim boyutları üzerinde önemli ölçüde etkili olduğu anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra bankacılık sektörünün faiz oranları, kredi ve mevduat hacimleri ile sektörel gelişim boyutlarının da, işletme performansının boyutları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Krizin, işletme performansına olan etkileri incelendiğinde,

finansal boyutun en etkili faktör olduğu gözlemlenmiştir. İşletme performansına etki eden önemli faktörlerden biri de, müşteri memnuniyeti boyutudur. İşletme performansına etki eden diğer önemli faktörler ise çalışanlar ve çevre boyutlarıdır. Krizin, iş görenlerin iş tatmini üzerindeki etkileri incelendiğinde, kriz dönemlerinde iş görenlerin içsel iş tatmininin, dışsal iş tatmininden daha önemli olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, kredi - mevduat hacimleri, faiz oranları ve sektörel gelişim boyutlarının, iş görenlerin iş tatminine yönelik içsel iş tatmini ve dışsal iş tatmini boyutları üzerinde doğrudan bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹²³

Afşar, küresel krizin Türk Bankacılık Sektörüne yansımalarını incelemiştir ancak deneysel bir çalışma yapmamıştır. Sonuç olarak gelişmiş ülkelerdeki birçok büyükve küçük bankanın milyarlarca dolar zararla ve iflaslarla etkilendiği 2008 krizinden, Türk bankacılığının etkilenmediği ortaya çıkmıştır. Türk Bankacılık Sektörünün 2000-2001 krizinde çok büyük olumsuzluklar yaşadığını ve buna bağlı olarak da yapısal reformlarını tamamladığını, güçlü altyapısı ile küresel ekonomik krize karşı sağlam kalarak özgüvenini tazelediğini belirtmiştir. Global krizin temelini oluşturan “subprime mortgage” olarak da adlandırılan kredi türev ürünlerine yatırım yapılmaması, ayrıca güçlü aktif kalitesi, likidite yapısı, sermaye yeterliliği, risk yönetimi ve iç kontrol sistemlerine sahip olmaları, Türk bankacılık sisteminde krizden etkilenmeyi önlediği sonucuna ulaşılmıştır.¹²⁴

Erdem, İlgün ve Dumrul, finansal istikrarın bankacılık sisteminin borç verme politikaları üzerindeki etkisini 2008 küresel krizi çerçevesinde bir araştırma yapmıştır. Bu çalışmada söz konusu ilişki Türkiye açısından ele alınmış, çalışmanın uygulama bölümünde finansal istikrarsızlıklar ile bankaların kamuya borç verme tercihleri arasındaki ilişki Türkiye açısından ARDL (Autoregressive Distributed Lag Model - Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model) yöntemiyle araştırılmıştır. Analiz sonuçları Türk ekonomisinde finansal istikrarsızlıkların, bankacılık sisteminin borç verme yapısını kamu sektörü lehine değiştirdiğini göstermektedir. Yani, Türkiye’de bankacılık

---

¹²³ KUTANİS, Rana; Mehmet Akif ÖNCÜ vd. “2008 – 2009 Küresel Ekonomik Krizin Bankacılık Sektöründeki İşgörenlere ve Örgütlerin Performansına Etkisi: Erzurum İlinde Faaliyet Gösteren Banka Şubelerinde Bir Araştırma”, s.623,644.

¹²⁴ AFŞAR, Muharrem. “Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları”, s.143,169.

sisteminin finansal baskının arttığı dönemlerde kamu kesimine daha fazla borç vermeyi tercih ettiğini göstermektedir.¹²⁵

Akın ve Ece (2009), küresel finansal krizin bankacılık sektörü istihdamı üzerine etkisini incelemiştir. Bu çalışmada, küresel finansal kriz ile küresel işsizlik trendi incelendikten sonra küresel finansal krizin ABD, AB ve Türkiye’de bankacılık sektörü istihdamında yarattığı değişiklikler ele alınmıştır ancak ampirik çalışma yapılmamıştır. Krizin ortaya çıktığı ABD ile daha sonra sirayet ettiği AB’de bankacılık sektörü istihdamında düşüşler yaşanırken, Türkiye’de bankacılık sektörü istihdamındaki düşüşün daha sınırlı olduğunu hatta büyük bankaların krizin başladığı Temmuz 2007 ile Haziran 2009 arasında çalışan sayılarını arttırdıkları sonucuna ulaşılmıştır.¹²⁶

Kurul (2010), ülkemizde küresel krizin özel ve kamu bankalarının kredi büyümelerine katkısı incelenmiştir. Küresel kriz gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bankaların kredi davranışını etkilemiştir. Krizle beraber birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de kamu bankalarının kredi büyümesini destekleyici yönde rol oynadıkları gözlenmiştir. Küresel krizin etkilerinin yoğun olarak hissedildiği 2009 yılında kamu ve özel bankaların kredi büyümesine olan net etkileri incelendiğinde, firmalara verilen kredilerde kamu bankalarının etkisinin öne çıktığı görülmektedir. Bu dönemde kamu bankalarının özellikle imalat sektörüne ilişkin kredi büyümesini artırıcı yönde etkiledikleri, özel bankaların ise hizmet sektörünün kredi büyümesinde rol oynadıkları gözlenmektedir. Bu çalışmada model tahmini yapılmamıştır.¹²⁷

Çağıl (2011), 2008 küresel kriz sürecinde Türk Bankacılık Sektörünün finansal performansının electre yöntemiyle analizini yapmıştır. Çalışmada Türk Bankacılık Sektöründe,2006 – 2010 dönemlerine ait kamu ve özel sermayeli mevduat bankaları ile Türkiye’de kurulan yabancı sermayeli bankalarda electre yöntemi kullanılarak finansal

---

¹²⁵ERDEM, Ekrem; Fatih İLGÜN; Cüneyt DUMRUL. “Finansal İstikrarın Bankacılık Sisteminin BorçVerme Politikaları Üzerindeki Etkisi: 2008 Küresel Krizi Çerçevesinde Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, **BDDK Bankacılık ve Finansal PiyasalarDergisi**,Cilt:5, Sayı:1, 2011, s.9,29.

¹²⁶ AKIN, Faruk; Nalan ECE. “Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörü İstihdamı Üzerindeki Etkileri”, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, 2009, Cilt 27, Sayı 2, s.153,165.

¹²⁷ KURUL, Defne. “Küresel Kriz Sürecinde Kamu Bankalarının ve Özel Bankaların Kredi Büyümesine Katkıları”, TCMB Ekonomi Notları, Sayı: 2010/9, s.7.

performans analizinin yapılması amaçlanmıştır. Türk bankacılık sektöründe kamu bankalarının genel olarak 2010 yıllarına doğru toparlanarak üst sıralarda yer almaya başladığı gözlenmiştir. Sektörde özel sermayeli mevduat bankalarının genel olarak üst ve orta seviyelerde yer aldığı ve alt sıralarda yer alan ve/veya istikrarsız bir yapı sergileyen bankalardan bazılarının ise 2010 yılında daha üst sıralara yerleştiği görülmektedir. Türkiye’de kurulan yabancı sermayeli bankaların ise genel olarak diğer banka gruplarına göre sıralama açısından daha alt sıralarda olduğu gözlenmektedir. Banka performans sıralamaları incelendiğinde kriz dönemlerinde bazı bankalarda sıralama sapması yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır.¹²⁸

Coşkun ve Balatan (2009), küresel mali krizin dünya bankacılık sektörü üzerindeki etkilerinden yola çıkılarak krizin Türk bankacılık sektörüne etkileri incelenmektedir. Ayrıca sektörün veri zarflama analizi ile bilançoya dayalı mali etkinlik ve verimlilik analizi yapılmıştır. Analiz kapsamına dahil edilen 25 adet ticaret bankasının kamu- özel ayırımına göre dağılımına bakıldığında da yoğunlaşma gözlenebilir. 25 bankanın 3’ü kamu, 10 tanesi özel sermayeli mevduat bankası ve 12 tanesi yabancı bankalardır. Özel sektöre ait üç bankanın seçilen dönemlerde genel olarak etkin oldukları saptanmıştır. Bununla beraber özel sektörde değişmez etkin bankaların (Garanti Bankası, Akbank, İş Bankası) yanında her yıl değişen 5- 6 adet farklı özel sektöre ait bankaların (Yapı Kredi Bankası, Finans Bank, Alternatif Banka, Tekstil Bankası) yer aldığı görülmüştür. Analiz, Garanti Bankası dışında hiçbir özel sektör bankasının seçilen dönemlerde tam etkin duruma gelemediğini göstermektedir. Bu gösterge, özel sektör bankalarındaki dinamik sürecin kanıtı sayılabilir. 2003-2009 yılları arasında, seçilen bankaların etkinlik farkının ölçek etkinliğindeki büyük farklardan kaynaklandığını ortaya koymuştur. Büyük ölçekli özel sermayeli mevduat bankalarının etkinliğe ulaşmakta kolaylık sağladığı fakat özellikle kamusal sermayeli bankaların ölçek büyüklüğünün etkisizlik kaynağını oluşturduğu açıkça görülmektedir.¹²⁹

---

¹²⁸ÇAĞIL, Gülcan. “2008 Küresel Kriz Sürecinde Türk Bankacılık Sektörünün Finansal Performansının Electre Yöntemi ile Analizi”, Ekim 2011, s.82-83.

¹²⁹COŞKUN, Sevil; Zeynep BALATAN. “Küresel Mali Krizin Bankacılık Sektörüne Etkileri ve Türk Bankacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi İle Bilançoya Dayalı Mali Etkinlik Analizi”, 2009, s.37-38.

Güler (2006), Türk Bankacılık Sektöründe krizleri belirleyen faktörler üzerine bir çalışma yapmıştır. Çalışmanın amacı, Türk bankacılık sektöründe krizleri belirleyen faktörlerin tespit edilmesi ve bu faktörlerin etkilerinin ortaya çıkarılmasıdır. Bu amaca yönelik olarak Logit Model kullanılmıştır. 1994, 1998 ve 2001 krizlerinin yüksek bir yüzde ile tespit edildiği, (sırasıyla %99, %76 ve %87 olduğu) görülmüştür. Döviz kurundaki değişimler, faiz oranları ve kredi artışlarındaki azalma kriz ihtimalini azaltmakla beraber, gittikçe açılmaya başlayan cari denge kriz ihtimalini artırmaktadır. Uygulanan model yardımıyla geçmiş krizler doğru bir şekilde tahmin edilirken, 2002'nin ikinci çeyreğinden, 2005'in üçüncü çeyreği arasındaki zaman diliminde, kriz olma olasılığı %12'nin altında hesaplanmıştır. Bu durum ekonomimiz açısından gayet olumlu imaj sergilemektedir.¹³⁰

Ersoy, küresel finansal krizin Türkiye'deki yabancı bankaların verimliliği üzerine bir araştırma yapmıştır. 2002-2008 yılları arasındaki skolastik sınırı (*Stochastic Frontier*) ve banka düzeyindeki etkileri tahmin etmek için Cobb-Douglas Üretim Fonksiyonunu (*Cobb-Douglas Stochastic Frontier Production Function*) kullanılmıştır. Bu çalışmada, Battese ve Coelli tarafından önerilen sınır modelinin tek bir denklem kullanılarak Türkiye'deki ticari bankaların teknik yetersizliklerini belirlemeye çalışılmıştır. Bu ampirik çalışmanın sonuçlarına göre teknik verimlilik açısından ticari bankaların sıralaması kriz süresince değişmediği (Kamu Bankaları, Yerli Özel Bankalar, Yabancı Bankalar) belirtilmiştir. Yabancı banka iştiraklerinin teknik etkinliklerinin 2007 yılında azalmasına rağmen yerli ticari bankalarla bu farkın kapatıldığı vurgulanmıştır. Kamu bankalarının teknik etkinlikleri yerli ve yabancı özel bankaların aksine 2007 ve 2008 yılları boyunca artmıştır. Yabancı banka iştiraklerinin yabancı banka şubelerine göre teknik etkinliklerinin daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ticari bankaların verimliliği ile aktif büyüklüğü arasında yüksek, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu belirtilmiştir.¹³¹

Aras (2010), global ekonomik krizin Türk bankacılık sektörü üzerine etkisini incelemiştir. Türk bankacılık sektörünün Kasım 2000 – Şubat 2001 krizlerinden sonra güçlü sermaye yapısına kavuşmasından dolayı küresel krizden daha az etkilendiğini

¹³⁰ GÜLER, Nazlı. "Türk Bankacılık Sektöründe Krizleri Belirleyen Faktörler", 2006, s.96-99.

¹³¹ ERSOY, İmre. "The Impact of The Global Financial Crisis on The Efficiency of Foreign Banks in Turkey", s.148.

belirtmiştir. Küresel ekonomik kriz sürecinde alınan yapısal tedbirler ve iyileştirmeler, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun düzenlenmesi ve etkin denetimi, Amerika'daki gibi işleyen bir mortgage sisteminin olmaması, sektörün yapısal ve temel özellikleri, TCMB'nın makroekonomik politikaları ve bankalar tarafından alınan ek önlemler sonucunda Türk bankacılık sektörünün küresel krizden daha az etkilendiği vurgulanmıştır. Bu çalışmada model tahmini yapılmamıştır.¹³²

Atmaca ve Kurt (2011), 2008 küresel finans krizinin finansal oranlar üzerine etkisini IMKB gıda şirketleri çerçevesinde panel veri yöntemi kullanılarak araştırmıştır. Finansal oranlar 2005-2009 bilanço ve gelir tablosu verileri esas alınarak hesaplanmıştır. Krizin finansal oranlar üzerindeki etkisi En Küçük Kareler Yöntemi (EKK) ile incelenmiş ve otokolerasyon ile varyans sorunlarının etkileri White Correction ile ortadan kaldırılmıştır. Özellikle bu kriz dönemlerinde gıda işletmelerinin likidite yapılarının ve kalitelerinin düştüğü tespit edilmiştir. Bunun sebebi ise gıda işletmelerinin çoğunlukla borçlanma yoluyla mali yapılarını korumaya çalışması olarak gösterilmektedir. Bu likidite, mali yapı ve kârlılık sorunları işletmelerin karlılık ve performans seviyelerini etkilediği belirtilmiştir. İşletmelerin çoğunun aktivite dönemlerini zararlar veya düşük kar seviyelerinde kapattığı görülmüştür. 2005-2009 yılları arasında işletmelerin likidite yapısının özellikle 2008-2009 yıllarında düşüş eğilimi gösterdiği tespit edilmiştir. İşletmelerin kriz döneminde kendi likidite yapısını korumaya çalıştığı ancak likidite güçlüğü ile karşı karşıya kaldıkları gözlenmiştir. Kriz zamanında borçlanma işletmelerin likidite ve performans seviyelerini kötü etkiler. Satış karlılık oranlarına bakıldığında 2008-2009 yıllarında sermaye ve karlılıkta önemli düşüşler yaşandığı ve işletmelerin çoğunun kapandığı görülmektedir. Özellikle karlılık düzeylerinde istikrar sağlanmadığından işletmelerin mali yapısını dengelemenin mümkün olmadığını vurgulamıştır.¹³³

Pomerleano (2009), küresel krizin Doğu Asya bankacılık sistemine etkisini incelemiştir. Asya finansal krize ekonomik ve finansal durumu iyi olarak girmiştir. Bankacılık sisteminin diğer bölgelerdekine göre daha güçlü olduğunu ve devlet bütçesinin katı olduğunu belirtmiştir. Bu durum yüksek rezervlerle birleştiğinde Asya'ya

¹³² ARAS, Osman Nuri. "Effects of The Global Economic Crisis on Turkish Banking Sector", 2010, s.113.

¹³³ ATMACA, Metin; Serdar KURT. "The Effect of 2008 Global Financial Crisis on Financial Ratios Of Istanbul Stock Exchange Food Enterprises: Panel Data Analysis", 2011, s.59,67.

mali açıdan çabuk iyileşebilir bir konuma getirmektir. Bunun sonucu olarak Asya uzun vadede küresel ekonomide en hızlı büyüyen bölge olmaya devam edeceğini söylemiştir. Bununla beraber Asya bankacılık sisteminin kısa vadeli görünümü negatiftir. Önümüzdeki 12-18 ay içinde bankaların geleneksel kredi riskiyle karşı karşıya geleceğini belirtmiş ve bu bağlamda kredi kayıpları ve sermaye düzeyleri için geçerli ödeneklerin kredi sorunları ile başa çıkmak için yeterli olmadığını vurgulamıştır.¹³⁴

Atasoy ve Yörükoğlu, küresel krizin Türk bankacılık sektörü üzerine etkisini incelemiştir ancak model tahmini yapmamıştır. Global finansal krizin etki alanlarını dört ana başlıkta incelemiştir. Bunlar: Ticaret, beklentiler, yabancı sermaye ve kredilerdir. Bankaların Türkiye'deki pazar finansmanına güvenmeyerek müşterin mevduatları yoluyla bilanço finanse etmeye devam ettiklerini belirtilmiştir. Buna ek olarak kriz döneminde dolaylı kredi riskine neden olabilecek yabancı para kredilerinin payının özellikle hane halkı içinde sınırlı kaldığını vurgulamıştır. Kriz boyunca diğer bankalardan dış borç oluşturan borçlanmalar kilitlendiği ve mevduat büyüme oranı yavaşladığı kaydedilmiştir. Türk bankacılık sektöründeki yabancı bankaların sayısı gelişmekte olan ekonomilerle karşılaştırıldığında görece daha azdır. Özel ve yabancı sermayeli bankalardaki kredi büyümesinin kriz döneminde yavaşladığı gözlemlenmiştir.¹³⁵

Kartal (2012), "2008 küresel kriz sonrasındaki üçüncü yılda Türk bankacılık sektörü" adlı çalışmasında mali tablolarındaki değişikliklerle Türk bankacılık sektörünün performansı analiz edilmiştir. Bu çalışma Kasım 2007 – Haziran 2011 tarihlerini kapsamaktadır. Bu sonuçlara göre, bankacılık sektörü sağlam bilanço, yüksek sermaye yeterlilik oranı ve güçlü karlılığa sahiptir. Teknik ve temel analiz sonuçlarına göre bankacılık sektörünün karlılık ve sağlamlığı küresel kriz sırasında devam etmiştir. Bu başarının arkasında yatan nedenler yüksek aktif kalitesi, düşük kur ve likidite riskleri, risklerin etkin yönetimi ve güçlü sermaye yapısı olarak belirtilmiştir. Bankacılık

---

¹³⁴POMERLEANO, Michael. "What is The Impact of The Global Financial Crisis on TheBankingSystem in East Asia?", 2009, s.21.

¹³⁵YÖRÜKOĞLU, Mehmet; Hakan ATASOY. "TheEffects of The Global Financial CrisisonTheTurkish Financial Sector", s.404.

sektöründeki büyüme küresel kriz sırasında da artış eğilimi göstermiştir. Karlılık performansı kriz döneminde güçlü bir görünüm sergilemiştir.¹³⁶

3.2. KÜRESEL KRİZİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE ETKİSİNİN VEKTÖR OTOREGRESİF MODEL (VAR) YARDIMIYLA İNCELENMESİ

Çalışmanın uygulama bölümünde 2002-2012/3 yılları arasında para miktarı, yurt içi kredi hacmi, toplam banka mevduatı, bankacılık sektörüne kullandırılan krediler ve bankalarca TL üzerinden açılan kredilere uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranı arasındaki ilişki araştırılacaktır. Bu amaçla, uygulamada kullanılan çözümleme yöntemleri açıklanıp, veriler tanıtılarak, elde edilen sonuçlar sunulup yorumlanacaktır.

3.2.1. Uygulamanın Amacı, Kapsamı ve Önemi

Bu bölümde 2002-2012/3 yılları arasında para miktarı, yurtiçi kredi hacmi, bankacılık sektörüne kullandırılan krediler ve bankalarca TL üzerinden açılan kredilere uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranı arasındaki ilişki araştırılacaktır. Bu amaçla ekonometrik yöntem olarak zaman serisi çözümlemesi kullanılmıştır. Bu çalışmada uygulanan ekonometrik çözümleme beş aşamadan oluşmaktadır: İlk aşamada; kullanılan değişkenlerin durağanlığı Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin (KPSS) Birim Kök İstatistikleri kullanılarak test edilmiştir. İkinci aşamada; değişkenler arasındaki ilişkinin büyüklüğü Vektör Otoregresif (VAR) Model uygulanarak araştırılmıştır. Üçüncü aşamada VAR Granger Nedensellik Testi ile değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Dördüncü aşamada, Varyans Ayırıştırma Analizi, beşinci ve son aşamada Etki-Tepki Analizi uygulanmıştır.

Çalışmamızda incelenen değişkenler üzerinde en etkili değişken, uygulanan varyans ayırıştırma analiziyle, etkili bulunan söz konusu değişkenin politika aracı olarak kullanılabilir olup olmadığı da etki-tepki fonksiyonları ile belirlenmektedir.

---

¹³⁶KARTAL, Fikret. “The Turkish Banking Sector in The Third After The 2008 Global Crisis”, 2012, s.2015.

3.2.2. Uygulamada Kullanılan Yöntem ve Model

Çalışmanın bu bölümünde uygulamada kullanılan Birim Kök Testleri, Vektör Otoregresif (VAR) Model, VAR Granger Nedensellik Testi, Varyans Ayırıştırma Analizi ve Etki-Tepki Analizi tanıtılacaktır.

3.2.2.1. Birim Kök Test İstatistikleri

Makro ekonomik zaman serileri genellikle durağan değildir. Bu özelliğe sahip olan seriler birince ve ikinci farkları ya da logaritmaları alınarak durağan hale getirilmektedir.

Eğer bir zaman serisi durağansa, ortalaması, varyansı ve kovaryansı zaman içinde değişmektedir. Bir zaman serisinin ortalamasının, varyansının ve kovaryansının zaman içinde sabit kalması zayıf durağanlık olarak tanımlanmakta olup, kovaryans durağanlık veya ikinci mertebeden durağanlık olarak ifade edilmektedir. Bu aynı zamanda geniş anlamda durağanlık olarak da bilinmektedir. Bir skolastik sürecin ortak koşullu olasılık dağılımı zaman içinde değişmiyorsa bu seri güçlü anlamda durağan olarak isimlendirilir.

Granger ve Newbold (1974) durağan olmayan zaman serileriyle çalışılması halinde sahte regresyon problemiyle karşılaşılabilirliğini göstermiştir. Zira durağan serilerin kullanıldığı serilerden elde edilen sonuçlarda bir sorun gözlenmez iken, durağan olmayan serilerin kullanılması güvenilir olmayan ve yorumlanması ekonomik olarak zor olan sonuçların elde edilmesine yol açabilecektir. Bu nedenle zaman serileriyle yapılan regresyon analizlerinde değişkenler arasındaki ilişkinin varlığını araştırmadan önce mutlaka analizlerde kullanılan değişkenlerin zaman serisi özelliklerinin incelenmesi gerekmektedir.¹³⁷

Bu nedenle, zaman serileri ile çalışırken, öncelikle serilerin durağanlığının test edilmesi gerekmektedir. Zaman serilerinin durağanlıklarının sınanmasında çeşitli testler kullanılmaktadır. Uygulamadan en çok kullanılan testlerden biri, Dickey Fuller tarafından geliştirilen “Geliştirilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey-Fuller-ADF)” testidir. Bu test (3.1) numaralı denklemde uygulanmaktadır.

---

¹³⁷ ALTINTAŞ, Halil. “Türkiye’de Döviz Kurunun Enflasyon Üzerine Geçiş Etkisinin Ekonometrik Analizi: 1989–2007”, 2009, s.18.

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + \alpha_i \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.1)$$

ΔY_t , durağanlığı test edilen değişkenin birinci farkı; t , trend değişkeni ve ΔY_{t-i} , gecikmeli fark denklemdir. Modele, hata teriminin serinin korelasyonsuz olmasını sağlayacak kadar gecikmeli fark terimi ilave edilmektedir. Denklemdaki “m” gecikme sayısı, Akaike ve Schwarz bilgi kriterleri kullanılarak seçilebilir.

ADF testi, (3.1) numaralı denklemdaki δ katsayısının istatistiksel olarak sıfıra eşit olup olmadığını test etmektedir. Sıfır hipotezi, farkları alınmamış serilerin birim kök taşıdığı, başka bir ifadeyle durağan olmadığı şeklindedir. δ katsayısının istatistiksel olarak anlamlı olması, bu hipotezin reddedileceği anlamına gelmektedir. Bu da serinin durağan olduğunu göstermektedir. δ katsayısının istatistiksel olarak anlamlı olmaması ise serinin birim kök taşıdığı, başka bir ifadeyle durağan olmadığı anlamına gelmektedir. Bu durumda, durağan hale gelinceye kadar farkının alınması gerekmektedir.¹³⁸

Zaman serilerinin durağanlığının çözümlenmesinde kullanılan Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testinin sonuçları, gecikmelere karşı duyarlı olduğundan, bu eksik yönü dikkate alarak Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin (KPSS) testinin uygulanması gerekmektedir.

KPSS testinin yapılmasındaki amaç, deterministik trendden kaynaklanan etkinin birim kök varlığı üzerinde ortaya çıkarmış olduğu sorunu, deterministik trendin arındırılması yoluyla ortadan kaldırılmasıdır. KPSS testi boş hipotezinin, serinin durağan olduğunu belirtir. Bu açıdan, diğer klasik birim kök testlerinden farklılık gösterir. KPSS testinin diğer önemli bir yanı, H_0 hipotezinin trend duyarlılığı belirtilmesinden dolayı, rassal yürüyüş hipotezinin varyansının sıfır olmasıdır. KPSS testi, Lagrange Multiplier (LM) testi ile benzerlik göstermektedir. Bunun sonucu olarak da, LM istatistiğinin elde edilmesindeki süreç önemlidir. Çünkü LM testinde boş hipotez, bir serinin rassal yürüyüşünün sıfır varyansa sahip olmasına dayalıdır. Böylece

¹³⁸ KIZILGÖL, Ö. “ Türkiye’de İhracata ve Turizme Dayalı Büyüme Hipotezinin Analizi: Eşbütünlük ve Nedensellik İlişkisi”, **Türk Dünyası Celalabad İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Akademik Bakış Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi Akademik Bakış**, 2006, Sayı:10, s.4.

LM testi, bir serinin deterministik trendinin ve rassal yürüyüşü ile bileşenlerin dışında kalan hataların toplamı ile açıklanmaktadır. KPSS testinde, hata teriminin (e_t), toplamı alınır. Eğer analizi yapılan serilerde trend yoksa rassal yürüyüş üzerine analiz yapılır. Burada LM istatistiği, hataların toplamının karesini, varyansa oranlanmasıyla bulunacak değerlerin toplamı alınarak hesaplanmaktadır. KPSS testinin test istatistiği, LM test istatistiğinin normalize edilmiş halidir.¹³⁹

3.2.2.2. Vektör Otoregresif (VAR) Model

Çalışmada kullanılacak olan yöntem Vektör Otoregresif (VAR) Model'dir. VAR Model zaman serisi modelleri içinde son dönemlerde en fazla kullanılanıdır. VAR Model, seçilen bütün değişkenleri birlikte ele alır ve bir sistem bütünlüğü içinde inceler. Kesin bir biçimde içsel ve dışsal değişken ayrımı söz konusu değildir. Ekonometrik modelin şekillendirilmesi aşamasında, belirli ve modelin oluşumuna etki eden katı bir ekonomik kuramın varlığı kabul edilmez. Ekonomi kuramının öne sürdüğü kısıtlamaların, varsayımların, model tanımı bozmasına izin verilmez. Değişkenler arası ilişkiler hakkında bir ön kısıt konulmaz. Böylelikle ekonometristlerin model kurma aşamasında yapmak zorunda oldukları ön varsayımların, olumsuz etkileri büyük ölçüde ortadan kalkmaktadır. Ekonomi kuramının öne sürdüğü çeşitli hipotezlerin istatistik ve ekonometrik testleri, daha sonra sayısal ekonomik veriler kullanılarak yapılır.

VAR Model, öncelikle makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesinde ve rassal şokların değişkenler sistemine olan dinamik etkisinin çözümlenmesinde kullanılır. Hatta birçok ekonomiste göre kısıtsız VAR, öngörü için klasik yapısal modellemeden daha iyi sonuç verir. İçsel değişkenlerin, modele ait denklemlerin hem sağ, hem de sol tarafında yer alması, incelenen ilişkinin öngörüsünü ve oradan bir sonuç çıkarılmasını zorlaştırdığından, değişkenler arası ilişkileri yapısal olmayan tekniklerle belirlemek, bazen daha iyi sonuç vermektedir.

İki değişkenli VAR Model, standart şekilde şöyle ifade edilebilir:

$$Y_t = a_1 + \sum_{i=1}^p b_{1i}Y_{t-i} + \sum_{i=1}^p b_{2i}X_{t-i} + v_{1t} \quad (3.2)$$

¹³⁹ HEPHAKTAN, Erdem. "Türkiye'nin Marshall-Lerner Koşuluna İlişkin Parçalı Eşbünleşme Analizi", *Yönetim ve Ekonomi*, 2009, Cilt:16, Sayı:1, s.46.

$$X_t = c_1 + \sum_{i=1}^p d_{1i}y_{t-i} + \sum_{i=1}^p d_{2i}X_{t-i} + v_{2t} \quad (3.3)$$

Yukarıdaki modelde p gecikmelerin uzunluğunu, v ortalaması sıfır, kendi gecikmeli değerleriyle olan kovaryansları sıfır ve varyansları sabit, normal dağılımına sahip, rassal hata terimlerini göstermektedir. VAR modelinde hataların kendi gecikmeli değerleriyle ilişkisiz olması varsayımı, modele herhangi bir kısıt getirmez. Çünkü değişkenlerin gecikme uzunluğunun artırılmasıyla otokolerasyon sorununun üstesinden gelinir. Hatalar zamanın belli bir noktasında birbirleriyle ilişkiliyse, başka bir ifadeyle aralarındaki korelasyon sıfırdan farklı ise, hatalardan birindeki değişim, zamanın belli bir noktasında ötekini etkileyecektir. Ayrıca hata terimleri modelin sağındaki tüm değişkenlerle ilişkisizdir.

Modelin sağ tarafında, yalnızca içsel değişkenlerin gecikmeli değerleri yer aldığı için, eşanlılık sorunuyla karşılaşılmaz. Bu durumda, modeldeki her bir denklem Klasik En Küçük Kareler Yöntemi ile öngörülebilir. VAR modelinde optimal gecikme uzunlukları, Akaike, Schwartz, Hannan-Quinn vb. kriterlerle saptanabilir.

VAR modelleri, kısıtlanmış ve kısıtlanmamış VAR modelleri olarak iki türlü uygulanabilir ve VAR çözümlemesinden üç yolla sonuç alınabilir. “Granger nedenselliğini” ve “etki-tepki fonksiyonları”, VAR’da sonuç almada kullanılan yollardır.¹⁴⁰ Çalışmamızda Kısıtlanmamış Vektör Otoregresif (VAR) model kullanılmıştır.

3.2.2.3. VAR Granger Nedensellik Testi

1969 yılında Granger, nedensellik ve dışsallık kavramlarını ortaya atmıştır.¹⁴¹ Buna göre eğer x değişkenine ait bilgilerin modele eklenmesi, y değişkeninin öngörüsüne katkı sağlıyorsa, x değişkeni y ’nin nedenidir. Yukarıda sunulan model için Granger Nedensellik Testi sınaması şu şekilde gerçekleştirilir:

Aşağıdaki H_0 hipotezinin kabulü halinde x , y ’nin nedeni değildir.

$$H_0: b_{21} = b_{22} = \dots b_{2p} = 0 \quad (3.4)$$

¹⁴⁰ ÖZEN, F. B.; B. GÜLOĞLU. “Türkiye’de İç Borçların İktisadi Etkilerinin VAR Tekniği ile Analizi”, **ODTÜ Geliştirme Dergisi**, s.98-99.

¹⁴¹ GRANGER C.W. J. “Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods”, *Econometrica*, 1969, s.553-560.

H_1 hipotezinin kabulü halinde y , x 'in nedeni değildir.

$$H_1: d_{11} = d_{12} = \dots d_{1p} = 0 \quad (3.5)$$

Eğer H_0 ve H_1 hipotezlerinin her ikisi de reddedilirse, x ve y arasındaki iki taraflı nedensellik olduğu anlaşılır. Bu durumda geri besleme etkisinden bahsedilebilir. Yukarıdaki hipotez testleri, Wald testiyle sınanabilir:

$$F = \frac{(HKTS-HKT) / r}{HKT(n-k)} \quad (3.6)$$

Burada HKTS kısıtlanmış modelin hata kareler toplamını, HKT kısıtlanmamış modelin hata kareler toplamını, r kısıt sayısını, n gözlem sayısını ve k modeldeki parametre sayısını göstermektedir. Eğer hesaplanan F değeri, F tablo değerinden büyükse, H_0 ve H_1 hipotezi reddedilir.¹⁴²

3.2.2.4. Varyans Ayırıştırma Analizi

Değişkenler arasındaki doğrudan ve dolaylı etkinin belirlenmesinde kullanılan varyans ayırıştırması, değişkenlerin kendilerinde ve öteki değişkenlerin birinde meydana gelen şokların kaynaklarını yüzde olarak ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle, değişkenlerden meydana gelecek bir değişimin yüzde kaçının kendisinden ve öteki değişkenlerden kaynaklandığını göstermektedir. Bir değişkende meydana gelen değişimlerin tamamı kendisinde meydana gelen şoktan kaynaklanıyorsa, bu durum değişkenin dışsal olarak hareket ettiğini, modeldeki öteki değişkenlerde meydana gelen şoktan kaynaklanıyorsa değişkenin içsel olduğunu göstermektedir.¹⁴³

Modelde yer alan değişkenlerde meydana gelecek bir değişimin yüzde kaçının kendisinden ve öteki değişkenlerden kaynaklandığını varyans ayırıştırma analizi sonuçları göstermektedir.

3.2.2.5. Etki-Tepki (Impulse-Response) Analizi

Etki – Tepki fonksiyonları, rassal hata terimlerinden birindeki bir standart sapmalı şokun, içsel değişkenlerin şimdiki ve gelecekteki değerlerine olan etkisini

¹⁴² ÖZEN, F. B.; B. GÜLOĞLU. “Türkiye’de İç Borçların İktisadi Etkilerinin VAR Tekniği ile Analizi”, **ODTÜ Geliştirme Dergisi**, s.98-99.

¹⁴³ ÖZEN, F. B.; B. GÜLOĞLU. “Türkiye’de İç Borçların İktisadi Etkilerinin VAR Tekniği ile Analizi”, **ODTÜ Geliştirme Dergisi**, s.101.

yansıtmaktadır. VAR çözümlemesinde, incelenen değişkenler arasındaki dinamik etkileşimi belirlemede, simetrik ilişkileri (Örneğin x , y 'yi etkiliyorsa ve aynı zamanda y 'de x 'i etkiliyorsa, “iki değişken arasında simetrik ilişki vardır” denir.) tespit etmede, etki – tepki fonksiyonlarının büyük payı vardır. Bir makroekonomik büyüklüğün üzerinde en etkili değişkenin hangisi olduğu varyans ayrıştırması analiziyle, etkili bulunan bu değişkenin politika aracı kullanılabilir olup olmadığı ise, etki – tepki fonksiyonları ile belirlenir.

Standard VAR modelinden etki – tepki katsayılarını elde etmede en çok kullanılan yöntemlerden birisi, hataların Cholesky ayrıştırması kullanılarak dikeyleştirilmesi (orthogonalize edilmesi) ve elde edilen varyans – kovaryans matrisinin diagonal hale getirilmesidir. Bu yüzden değişkenlerin sırasının değiştirilmesi, etki-tepki fonksiyonlarında çok büyük değişmelere yol açabileceğinden, bu noktaya dikkat edilmelidir. Ayrıca etki – tepkiler, VAR modelinin katsayılarının doğrusal olmayan bir fonksiyonu olmalarından dolayı, bunların gerçek değerleri hesaplanamaz. Ancak etki – tepki fonksiyonlarının gerçek değerleri belirli bir olasılıkla güven aralıklarının hesaplanmasında kullanılan analitik yöntemler, son zamanlarda eleştiri konusu olmuştur.¹⁴⁴Bu konuda Monte Carlo ve bootstrap yöntemleri sıkça kullanılmaya başlanmıştır.¹⁴⁵

Modelde yer alan değişkenlere ilişkin etki – tepki fonksiyonları hesaplanırken bu fonksiyon için gerekli olan güven aralıkları +2, -2 standart hata için Monte Carlo simülasyonları yardımıyla türetilmiştir. Bu grafiklerdeki kesikli çizgiler +2, -2 standart hata için güven aralıklarını, düz çizgiler ise modelin hata terimlerinde meydana gelen bir standart hatalık şoka karşı bağımlı değişkenin zaman içinde verdiği tepkiyi göstermektedir.

---

¹⁴⁴ KILIAN, L; P.L. CHANG. “How Accurate are Confidence Intervals for Impulse Responses in Large VAR Models”, **Economics Letters**, 2000, s.299-307.

¹⁴⁵ ÖZEN, F. B.; B. GÜLOĞLU. “Türkiye’de İç Borçların İktisadi Etkilerinin VAR Tekniği ile Analizi”, **ODTÜ Geliştirme Dergisi**, 2004, s.99-100.

3.2.3. Uygulamada Kullanılan Veriler Tanımı

Veriler aşağıdaki notasyonlarla uygulama içinde yer alacaklardır. Bu çalışmada kullanılan veriler Ek 1’de gösterilmiştir.

para: Logaritması alınmış para miktarı değişkeni. Bu değişken TCMB’nin EVDS veri sisteminden elde edilmiştir.

yikh: Logaritması alınmış yurtiçi kredi hacmi değişkeni. Bu değişken TCMB’nin EVDS veri sisteminden elde edilmiştir.

kredi: Logaritması alınmış bankacılık sektörüne kullandırılan krediler değişkeni. Bu değişken TCMB’nin EVDS veri sisteminden elde edilmiştir.

kfaizo: Logaritması alınmış bankalarca TL üzerinden açılan kredilere uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranı değişkeni. Bu değişken TCMB’nin EVDS veri sisteminden elde edilmiştir.

kriz1: Egzojen değişken olarak modele dahil edilmiştir.

Tablo 29. Çalışmada Kullanılan Veriler

yıllar	para	yikh	kredi	kfaizo	kriz
01-2002	9300485000	33918723000	11744000	71,05	0
02-2002	10906196000	34746363000	11109900	67,09	0
03-2002	10552110000	33988125000	11236100	65,37	0
04-2002	10482150000	34150582000	13251700	55,6	0
05-2002	10736723000	32763048000	13307500	52,66	0
06-2002	12135375000	32813702000	13637400	54,91	0
07-2002	11986667000	33997196000	13879000	56,45	0
08-2002	12265244000	33374743000	15182000	54,27	0
09-2002	12988479000	34766601000	15575700	53,44	0
10-2002	13159678000	35165611000	15861100	54,11	0
11-2002	13880734000	33775832000	11624600	50,77	0
12-2002	14814331000	36630250000	12804400	48,52	0
01-2003	13248797000	37375069000	16011400	49,76	0
02-2003	13902115700	37372526800	14968200	47,62	0
03-2003	13888625100	41134849900	7318700	55,04	1
04-2003	13748849600	40980436000	11843900	55,44	0
05-2003	14557914000	39999779000	10621100	48,35	0
06-2003	16069295200	41972407000	8587900	46,56	0
07-2003	16642903100	42699608000	14634100	47,78	0
08-2003	17305232600	42746351000	14445000	45,67	0
09-2003	18173024700	45623787000	10871200	39,61	0
10-2003	18842280100	48852019000	14999700	35,49	0
11-2003	20809144600	50823033000	8248800	33,73	0
12-2003	21193561100	54046123000	6556100	33,86	0
01-2004	22317223300	53516177000	6292400	30,97	0
02-2004	21086679800	55485817700	8484800	30,61	0
03-2004	21214716500	58728222000	10860400	29,35	0
04-2004	22574830000	63481599000	11044700	27,79	0
05-2004	22715100700	68431458000	9163700	33,04	1
06-2004	24101776800	71851447000	13158800	34,1	0
07-2004	24893870100	71509652000	16017100	32,89	0
08-2004	25366637700	75280894000	15857200	33,18	0
09-2004	25841500000	76878399000	14370300	32,57	0
10-2004	26746241600	78688128000	9347300	30,6	0
11-2004	25051586400	81010799000	8119300	31,33	0
12-2004	26781941000	83380036000	7677700	31,45	0
01-2005	25128363300	83800455700	6767000	28,12	0
02-2005	26594399200	86669124700	10085200	27,15	0
03-2005	27467163100	90924707800	9420900	25,35	0

yillar	para	yikh	kredi	kfaizo	kriz
04-2005	30005542100	94147684800	12677200	25,03	0
05-2005	29056782000	98079719000	13471900	24,99	0
06-2005	31593289700	1,02513E+11	7974700	25,17	0
07-2005	33068592700	1,04354E+11	7721500	24,33	0
08-2005	32753704500	1,09102E+11	9286800	23,68	0
09-2005	34644147800	1,12718E+11	5489900	23,56	0
10-2005	36677863900	1,16455E+11	4828000	21,26	0
11-2005	34959128700	1,19978E+11	3759300	22,26	0
12-2005	43469408400	1,33231E+11	1371900	21,19	0
01-2006	38940950600	1,31902E+11	1930900	21,38	0
02-2006	39764432000	1,37084E+11	1879300	21,08	0
03-2006	41833069800	1,44115E+11	2119700	20,65	0
04-2006	42897598100	1,49102E+11	2134500	20,62	0
05-2006	45686526600	1,63022E+11	1905500	20,17	0
06-2006	47251590600	1,69026E+11	1636900	25,58	1
07-2006	44911989100	1,70247E+11	963300	27,99	0
08-2006	45614095800	1,71629E+11	551500	27,44	0
09-2006	46475782500	1,75407E+11	431300	26,94	0
10-2006	45222060400	1,77598E+11	439100	26,61	0
11-2006	43652502100	1,82029E+11	579700	24,09	0
12-2006	48961506100	1,86525E+11	755400	25,16	0
01-2007	42200422300	1,8718E+11	795000	25,21	0
02-2007	42478369600	1,91469E+11	676800	24,8	0
03-2007	42643093000	1,944E+11	341900	24,19	0
04-2007	44729052700	1,99508E+11	312600	23,1	0
05-2007	45755287400	2,01961E+11	594700	23,33	0
06-2007	48215792400	2,07579E+11	730300	22,88	0
07-2007	48375370900	2,14094E+11	823600	22,37	0
08-2007	50103482900	2,18579E+11	1042700	21,94	0
09-2007	49789690300	2,20826E+11	456000	21,11	0
10-2007	49691002000	2,25933E+11	395100	22,38	0
11-2007	51293894000	2,32557E+11	266000	20,15	0
12-2007	54733703800	2,39696E+11	374200	19,66	0
01-2008	50999925900	2,42294E+11	346000	19,98	0
02-2008	52746580100	2,50443E+11	592900	20,32	0
03-2008	56039969000	2,63415E+11	632500	21,09	0
04-2008	56313764000	2,69214E+11	407700	20,6	0
05-2008	55069212500	2,72288E+11	319000	20,83	0
06-2008	58168860800	2,85543E+11	312400	21,57	0
07-2008	57698310900	2,86611E+11	561900	22,64	0

yillar	para	yikh	kredi	kfaizo	kriz
08-2008	57143505400	2,90269E+11	479700	22,03	0
09-2008	65314785300	3,01542E+11	437900	21,19	0
10-2008	62246364200	3,02815E+11	477000	23,72	1
11-2008	61410167400	2,9817E+11	423700	24,78	1
12-2008	62334575400	2,96076E+11	388900	26,26	0
01-2009	59087714700	2,91909E+11	82674800	20,84	0
02-2009	63987646100	2,91164E+11	465338900	22,66	0
03-2009	63851753300	2,92717E+11	681903100	18,57	0
04-2009	64568378250	2,91382E+11	876318000	19,18	0
05-2009	64942598100	2,95047E+11	879716100	20,55	0
06-2009	66322714900	3,01699E+11	708882200	19,92	0
07-2009	66763011900	3,01577E+11	700144600	19,47	0
08-2009	66604768000	3,05707E+11	703688700	16,74	0
09-2009	72294166200	3,14009E+11	657775200	16,52	0
10-2009	71159717100	3,15227E+11	641324200	16,36	0
11-2009	78392987400	3,23281E+11	574964500	14,83	0
12-2009	78925149400	3,32399E+11	485835600	14,89	0
01-2010	73880220200	3,35521E+11	522640200	14,72	0
02-2010	78263758900	3,46664E+11	493020000	14,87	0
03-2010	79389138400	3,59664E+11	504137100	13,99	0
04-2010	79702286500	3,67478E+11	503521400	13,86	0
05-2010	82600672100	3,8337E+11	482309200	14,2	0
06-2010	88113617300	4,02298E+11	519146900	13,92	0
07-2010	86309036000	4,06694E+11	526728500	13,5	0
08-2010	88413724600	4,13459E+11	642472200	12,43	0
09-2010	91250616800	4,26237E+11	622086800	12,39	0
10-2010	92715284700	4,33932E+11	602288400	12,35	0
11-2010	92969467800	4,49125E+11	632323900	12,12	0
12-2010	10390532700	4,75109E+11	689345200	11,79	0
01-2011	98744222300	4,83648E+11	708163800	11,85	0
02-2011	10066490200	4,99543E+11	813930800	11,95	0
03-2011	1,02948E+11	5,12898E+11	840342900	12,05	0
04-2011	1,0557E+11	5,23346E+11	919011200	12,49	0
05-2011	1,08247E+11	5,46531E+11	1041591700	12,94	0
06-2011	1,14114E+11	5,68073E+11	1008859700	15,63	1
07-2011	1,13921E+11	5,74216E+11	1242640700	17,308	1
08-2011	1,20171E+11	5,9225E+11	1517956100	17,22	0
09-2011	1,14743E+11	6,06068E+11	1671312100	17,18	0
10-2011	1,12591E+11	6,11067E+11	1849588600	19,04	1
11-2011	1,11081E+11	6,21312E+11	2348547000	19,55	0

yıllar	para	yikh	kredi	kfaizo	kriz
12-2011	1,14875E+11	6,28833E+11	3023163000	20,12	1
01-2012	1,06068E+11	6,26871E+11	3206547700	19,64	0
02-2012	1,05841E+11	6,34595E+11	3767931900	19,2	0
03-2012	1,0673E+11	6,498E+11	4544678900	18,9	0

İncelenen dönem içerisinde yaşanan kriz dönemlerinin belirlenmesi için, finansal piyasalardaki baskının derecesini ölçmek amacıyla Eichengreen tarafından ileri sürülen “Spekülatif Baskı Endeksi (SBE) (Speculative Pressure Index-SPI)” oluşturulmalıdır. SBE, nominal döviz kuru (K), faiz oranı (F) ve rezervlerdeki (R) ağırlıklı ortalama değişmelere göre oluşturulmaktadır. Rezerv değişmesi, endekse negatif işaretli olarak girmektedir. Ancak söz konusu endeksin oluşturulmasında belirlenecek ağırlıklar kesin olmadığından eleştirilmektedir. Bu nedenle serilerin standartlaştırması bir çözüm olarak görülmektedir. Standartlaştırma, her bir gözlemden, serinin ortalaması (μ) çıkarılıp standart sapmasına (σ) bölünerek sağlanmaktadır. Standartlaştırılmış seri sıfır ortalama, birim varyansa sahip olmaktadır. Her değişken standartlaştırıldıktan sonra endeks genellikle ağırlıksız olarak hesaplanmaktadır. Söz konusu endeks ayrıca, Döviz Piyasası Baskı Endeksi (Exchange Market Pressure Index-EMP) ya da Finansal Baskı Endeksi (FBE) olarak da adlandırılmaktadır.¹⁴⁶ Çalışmamızda kullanılan FBE'nin hesaplanmasına yardımcı olan değişkenler Ek 2'de gösterilmiştir.

Finansal Baskı Endeksi (3.7) numaralı formül yardımıyla hesaplanabilmektedir:

$$\text{FBE} = \text{Döviz Kuru \% Değişmesi} + \text{Faiz Oranı \% Değişmesi} - \text{Döviz Rezervi \% Değişmesi} \quad (3.7)$$

Finansal piyasalardaki baskının derecesini ölçmek amacıyla oluşturulan Finansal Baskı Endeksinin belli bir eşik değerini aşıp aşmadığına bakmak gerekmektedir. Eşik değer hesaplanması için FBE'nin standart sapması kullanılmaktadır. İncelenen dönem için FBE'nin ortalaması (μ), standart sapması (σ) ise,

$$\text{FBE} \geq \mu + 1,5 \sigma \quad (3.8)$$

¹⁴⁶ URAL, M.; Acar BALAYLAR, N, “Bankacılık Sektöründe Yüksek Risk Alımı ve Baskı İndeksleri”, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 2007, Cilt: 44, Sayı: 549, s.47-57

olduğu durumda finansal kriz olduğu kabul edilmektedir (Uygur, 2001: 7-8).

$$FBE < \mu + 1,5 \sigma \quad (3.9)$$

olduğu durumda ise finansal kriz söz konusu değildir.

Eşitlik (3.8) ve (3.9)'da görülen μ (ortalama), varsayım gereği sıfıra eşittir. Bu durumda eşik değer, FBE'nin standart sapmasının 1.5 katı olarak belirlenmektedir¹⁴⁷. Endeksin eşik değerden büyük olduğu dönemler krize işaret etmekte; tersi durumda ise kriz saptanmamaktadır.

---

¹⁴⁷ Söz konusu 1,5 rakamı, kriz öngörü literatüründe eşik değer oluşturmak amacıyla yaygın olarak kullanılan, 1. ve 2. tip hatayı optimize etmeye yönelik sabit bir değerdir.

Tablo 30. FBE'nin Hesaplanmasında Kullanılan Veriler

YILLAR	Nominal Döviz Kuru Yüzde Değişim	Standartlaştırılmış Nominal Döviz Kuru	Faiz Oranları Yüzde Değişimi	Standartlaştırılmış Faiz	Merkez Bankası Brüt Döviz Rezervleri Yüzde Değişimi	Standartlaştırılmış Rezerv	FBE	EŞİK DEĞER	kriz
01-2002	-5,72	-1,536	1,77	0,391082724	0,16	-0,288531082	-0,86	3,25	0
02-2002	-1,4	-0,431	-5,58	-0,710997438	7,42	1,651915411	-2,79	3,25	0
03-2002	0,52	0,0607	-2,55	-0,256670514	0,94	-0,080053359	-0,12	3,25	0
04-2002	-2,89	-0,812	-14,95	-2,115962216	9,14	2,111635517	-5,04	3,25	0
05-2002	5,45	1,3222	-5,28	-0,666014574	-1,79	-0,809725388	1,47	3,25	0
06-2002	9,67	2,4021	4,27	0,765939922	5,21	1,061228531	2,11	3,25	0
07-2002	8,48	2,0976	2,8	0,54552389	1,23	-0,002542411	2,65	3,25	0
08-2002	-0,83	-0,285	-3,87	-0,454595114	6,95	1,526294219	-2,27	3,25	0
09-2002	0,46	0,0453	-1,53	-0,103728777	0,48	-0,20300176	0,14	3,25	0
10-2002	0,24	-0,011	1,25	0,313112427	1,6	0,096350867	0,21	3,25	0
11-2002	2,61	0,5955	-6,16	-0,797964308	2,06	0,219299268	-0,42	3,25	0
12-2002	-1,26	-0,395	-4,45	-0,541561984	3,47	0,596162843	-1,53	3,25	0
01-2003	4,56	1,0945	2,57	0,511037027	8,15	1,847029177	-0,24	3,25	0
02-2003	-1,97	-0,576	-4,3	-0,519070552	-5,17	-1,713128851	0,62	3,25	0
03-2003	1,98	0,4343	15,58	2,461793886	-4,73	-1,595526033	4,49	3,25	1
04-2003	-1,7	-0,507	0,72	0,233642701	2,61	0,36630279	-0,64	3,25	0
05-2003	-8,41	-2,224	-12,8	-1,793585025	2,06	0,219299268	-4,24	3,25	0
06-2003	-4,78	-1,296	-3,69	-0,427605396	3,62	0,636254712	-2,36	3,25	0

YILLAR	Nominal Döviz Kuru Yüzde Değişim	Standartlaştırılmış Nominal Döviz Kuru	Faiz Oranları Yüzde Değişimi	Standartlaştırılmış Faiz	Merkez Bankası Brüt Döviz Rezervleri Yüzde Değişimi	Standartlaştırılmış Rezerv	FBE	EŞİK DEĞER	kriz
07-2003	-1,55	-0,469	2,61	0,517034743	1,66	0,112387615	-0,06	3,25	0
08-2003	0	-0,072	-4,41	-0,535564269	2,32	0,288791842	-0,90	3,25	0
09-2003	-1,77	-0,525	-13,26	-1,86255875	14,65	3,58434353	-5,97	3,25	0
10-2003	3,57	0,8412	-10,42	-1,436720973	-3,58	-1,288155032	0,69	3,25	0
11-2003	3,6	0,8488	-4,96	-0,618032853	-4,88	-1,635617903	1,87	3,25	0
12-2003	-2,94	-0,825	0,39	0,184161551	7,67	1,718735194	-2,36	3,25	0
01-2004	-6	-1,608	-8,54	-1,15482836	-0,62	-0,497008804	-2,27	3,25	0
02-2004	-1,46	-0,446	-1,16	-0,048249912	-2,14	-0,903273083	0,41	3,25	0
03-2004	-0,6	-0,226	-4,1	-0,489081977	1,06	-0,047979864	-0,67	3,25	0
04-2004	2,7	0,6185	-5,31	-0,67051286	1,72	0,128424363	-0,18	3,25	0
05-2004	11,1	2,768	18,88	2,956605387	-3,05	-1,146497093	6,87	3,25	1
06-2004	-0,84	-0,287	3,21	0,60700047	1,3	0,016167128	0,30	3,25	0
07-2004	-2,72	-0,768	-3,53	-0,403614535	-2,17	-0,911291457	-0,26	3,25	0
08-2004	1,32	0,2654	0,85	0,253135275	2,87	0,435795364	0,08	3,25	0
09-2004	2,11	0,4676	-1,84	-0,15021107	2,61	0,36630279	-0,05	3,25	0
10-2004	-0,91	-0,305	-6,03	-0,778471733	1,47	0,06160458	-1,15	3,25	0
11-2004	-2,65	-0,75	2,37	0,481048452	1,74	0,133769946	-0,40	3,25	0
12-2004	-3,6	-0,994	0,38	0,182662122	2	0,20326252	-1,01	3,25	0
01-2005	-3,11	-0,868	-10,59	-1,462211262	-1,37	-0,697468152	-1,63	3,25	0

YILLAR	Nominal Döviz Kuru Yüzde Değişim	Standartlaştırılmış Nominal Döviz Kuru	Faiz Oranları Yüzde Değişimi	Standartlaştırılmış Faiz	Merkez Bankası Brüt Döviz Rezervleri Yüzde Değişimi	Standartlaştırılmış Rezerv	FBE	EŞİK DEĞER	kriz
02-2005	-2,95	-0,827	-3,43	-0,388620248	2,55	0,350266042	-1,57	3,25	0
03-2005	-0,4	-0,175	-6,66	-0,872935747	4,16	0,780585443	-1,83	3,25	0
04-2005	3,72	0,8795	-1,23	-0,058745913	-7,36	-2,298470148	3,12	3,25	0
05-2005	0,85	0,1451	-0,17	0,100193539	5,62	1,170812975	-0,93	3,25	0
06-2005	-0,76	-0,267	0,51	0,202154696	6,55	1,419382567	-1,48	3,25	0
07-2005	-1,62	-0,487	-3,13	-0,343637384	5,69	1,189522514	-2,02	3,25	0
08-2005	0,29	0,0018	-2,68	-0,276163088	-2,37	-0,964747284	0,69	3,25	0
09-2005	-0,18	-0,118	-0,52	0,047713531	2,36	0,299483007	-0,37	3,25	0
10-2005	1,27	0,2526	-9,76	-1,337758673	3,05	0,483905608	-1,57	3,25	0
11-2005	0,18	-0,026	4,71	0,831914789	10,77	2,547300501	-1,74	3,25	0
12-2005	-0,59	-0,223	-4,81	-0,595541421	1,35	0,029531084	-0,85	3,25	0
01-2006	-1,32	-0,41	0,93	0,265130706	9,42	2,186473673	-2,33	3,25	0
02-2006	-0,59	-0,223	-1,4	-0,084236203	8,84	2,031451777	-2,34	3,25	0
03-2006	0,65	0,094	-2,06	-0,183198503	1,28	0,010821545	-0,10	3,25	0
04-2006	0,17	-0,029	-0,15	0,103192396	-0,16	-0,374060404	0,45	3,25	0
05-2006	6,23	1,5218	-2,15	-0,196693362	1,47	0,06160458	1,26	3,25	0
06-2006	12,66	3,1672	26,77	4,139654703	-3,92	-1,379029937	8,69	3,25	1
07-2006	-2,64	-0,748	9,44	1,541144607	1,17	-0,018579159	0,81	3,25	0
08-2006	-5,71	-1,534	-1,98	-0,171203073	-0,38	-0,432861813	-1,27	3,25	0

YILLAR	Nominal Döviz Kuru Yüzde Değişim	Standartlaştırılmış Nominal Döviz Kuru	Faiz Oranları Yüzde Değişimi	Standartlaştırılmış Faiz	Merkez Bankası Brüt Döviz Rezervleri Yüzde Değişimi	Standartlaştırılmış Rezerv	FBE	EŞİK DEĞER	kriz
09-2006	0,68	0,1016	-1,81	-0,145712783	-0,95	-0,585210917	0,54	3,25	0
10-2006	0,28	-7E-04	-1,23	-0,058745913	1,84	0,160497859	-0,22	3,25	0
11-2006	-1,71	-0,51	-9,45	-1,29127638	1,4	0,042895041	-1,84	3,25	0
12-2006	-1,7	-0,507	4,44	0,791430212	-0,26	-0,400788317	0,68	3,25	0
01-2007	-0,46	-0,19	0,2	0,155672404	9,87	2,306749282	-2,34	3,25	0
02-2007	-2,08	-0,605	-1,63	-0,118723065	-1,52	-0,737560022	0,01	3,25	0
03-2007	0,91	0,1605	-2,46	-0,243175655	3,98	0,7324752	-0,82	3,25	0
04-2007	-3,39	-0,94	-4,5	-0,549059128	0,71	-0,141527559	-1,35	3,25	0
05-2007	-1,73	-0,515	0,99	0,274127278	1,1	-0,037288698	-0,20	3,25	0
06-2007	-1,25	-0,392	-1,95	-0,166704786	1,43	0,050913415	-0,61	3,25	0
07-2007	-2,98	-0,835	-2,22	-0,207189364	2,88	0,438468155	-1,48	3,25	0
08-2007	2,53	0,575	-1,94	-0,165205358	3,07	0,48925119	-0,08	3,25	0
09-2007	-3,59	-0,991	-3,78	-0,441100255	-0,44	-0,44889856	-0,98	3,25	0
10-2007	-5,13	-1,385	6,01	1,026840532	-1,24	-0,662721865	0,30	3,25	0
11-2007	-0,99	-0,326	-9,97	-1,369246677	2,47	0,328883711	-2,02	3,25	0
12-2007	-0,99	-0,326	-2,42	-0,23717794	-1,17	-0,644012326	0,08	3,25	0
01-2008	-0,22	-0,129	1,61	0,367091863	1,43	0,050913415	0,19	3,25	0
02-2008	1,52	0,3166	1,75	0,388083867	3,19	0,521324686	0,18	3,25	0
03-2008	3,72	0,8795	3,78	0,692467911	-0,52	-0,470280891	2,04	3,25	0

YILLAR	Nominal Döviz Kuru Yüzde Değişim	Standartlaştırılmış Nominal Döviz Kuru	Faiz Oranları Yüzde Değişimi	Standartlaştırılmış Faiz	Merkez Bankası Brüt Döviz Rezervleri Yüzde Değişimi	Standartlaştırılmış Rezerv	FBE	EŞİK DEĞER	kriz
04-2008	5,22	1,2634	-2,34	-0,225182509	-0,68	-0,513045552	1,55	3,25	0
05-2008	-3,83	-1,052	1,13	0,295119281	-1,03	-0,606593248	-0,15	3,25	0
06-2008	-1,54	-0,466	3,53	0,654982191	3,63	0,638927504	-0,45	3,25	0
07-2008	-1,45	-0,443	4,98	0,872399366	-0,64	-0,502354387	0,93	3,25	0
08-2008	-3,08	-0,861	-2,68	-0,276163088	-0,54	-0,475626474	-0,66	3,25	0
09-2008	4,86	1,1713	-3,85	-0,451596257	2,39	0,307501381	0,41	3,25	0
10-2008	19,81	4,9969	11,96	1,919000663	-6,25	-2,001790313	8,92	3,25	1
11-2008	7,78	1,9185	4,45	0,79292964	-3,15	-1,173225006	3,88	3,25	1
12-2008	-3,09	-0,863	6	1,025341103	-0,03	-0,339314117	0,50	3,25	0
01-2009	3,26	0,7618	-20,63	-2,967637769	-4,54	-1,544742998	-0,66	3,25	0
02-2009	3,98	0,9461	8,72	1,433185734	-1,45	-0,718850483	3,10	3,25	0
03-2009	3,16	0,7362	-18,07	-2,583783999	-2,71	-1,055622188	-0,79	3,25	0
04-2009	-5,89	-1,58	3,32	0,623494187	0,99	-0,066689403	-0,89	3,25	0
05-2009	-3,27	-0,909	7,13	1,194776556	5,17	1,050537366	-0,76	3,25	0
06-2009	-0,77	-0,269	-3,07	-0,334640811	-4,08	-1,421794598	0,82	3,25	0
07-2009	-1,69	-0,505	-2,27	-0,214686508	3,01	0,473214442	-1,19	3,25	0
08-2009	-2,28	-0,656	-13,98	-1,970517623	4,58	0,892842678	-3,52	3,25	0
09-2009	0,41	0,0325	-1,32	-0,072240773	0,08	-0,309913412	0,27	3,25	0
10-2009	-1,55	-0,469	-0,97	-0,019760765	1,7	0,12307878	-0,61	3,25	0

YILLAR	Nominal Döviz Kuru Yüzde Değişim	Standartlaştırılmış Nominal Döviz Kuru	Faiz Oranları Yüzde Değişimi	Standartlaştırılmış Faiz	Merkez Bankası Brüt Döviz Rezervleri Yüzde Değişimi	Standartlaştırılmış Rezerv	FBE	EŞİK DEĞER	kriz
11-2009	1,22	0,2398	-9,34	-1,274782663	0,04	-0,320604577	-0,71	3,25	0
12-2009	1,32	0,2654	0,39	0,184161551	-0,88	-0,566501378	1,02	3,25	0
01-2010	-2,21	-0,638	-1,14	-0,045251054	-0,74	-0,5290823	-0,15	3,25	0
02-2010	2,68	0,6134	1,02	0,278625565	-2,97	-1,125114762	2,02	3,25	0
03-2010	1,51	0,314	-5,96	-0,767975732	1,75	0,136442737	-0,59	3,25	0
04-2010	-2,65	-0,75	-0,89	-0,007765334	5,32	1,090629235	-1,85	3,25	0
05-2010	3,15	0,7337	2,46	0,494543311	-1,6	-0,758942353	1,99	3,25	0
06-2010	2,31	0,5187	-2,02	-0,177200788	-1,39	-0,702813735	1,04	3,25	0
07-2010	-2,16	-0,625	-2,97	-0,319646523	6,72	1,464820019	-2,41	3,25	0
08-2010	-2,26	-0,651	-7,96	-1,06786149	1,72	0,128424363	-1,85	3,25	0
09-2010	-0,85	-0,29	-0,28	0,083699822	0,26	-0,261803169	0,06	3,25	0
10-2010	-4,73	-1,283	-0,38	0,068705534	4,22	0,796622191	-2,01	3,25	0
11-2010	0,78	0,1272	-1,82	-0,147212212	-1,33	-0,686776987	0,67	3,25	0
12-2010	5,85	1,4246	-2,75	-0,28665909	1,86	0,165843441	0,97	3,25	0
01-2011	2,69	0,616	0,5	0,200655268	2,33	0,291464633	0,53	3,25	0
02-2011	1,87	0,4061	0,87	0,256134133	0,97	-0,072034985	0,73	3,25	0
03-2011	-0,52	-0,205	0,82	0,248636989	4,1	0,764548695	-0,72	3,25	0
04-2011	-3,75	-1,032	3,7	0,680472481	3,62	0,636254712	-0,99	3,25	0
05-2011	3,2	0,7465	3,55	0,657981049	2,52	0,342247668	1,06	3,25	0

YILLAR	Nominal Döviz Kuru Yüzde Değişim	Standartlaştırılmış Nominal Döviz Kuru	Faiz Oranları Yüzde Değişimi	Standartlaştırılmış Faiz	Merkez Bankası Brüt Döviz Rezervleri Yüzde Değişimi	Standartlaştırılmış Rezerv	FBE	EŞİK DEĞER	kriz
06-2011	1,91	0,4164	20,82	3,247494572	1,79	0,147133902	3,52	3,25	1
07-2011	3,31	0,7746	10,75	1,737569779	-2	-0,865854005	3,38	3,25	1
08-2011	5,92	1,4425	-0,49	0,052211817	-3,61	-1,296173406	2,79	3,25	0
09-2011	2,42	0,5469	-0,27	0,085199251	-1,25	-0,665394657	1,30	3,25	0
10-2011	2,27	0,5085	10,85	1,752564067	-4,32	-1,48594159	3,75	3,25	1
11-2011	-1,28	-0,4	2,65	0,523032458	2,08	0,22464485	-0,10	3,25	0
12-2011	3,05	0,7081	2,93	0,565016464	-9,05	-2,75017188	4,02	3,25	1
01-2012	-1,07	-0,346	-2,37	-0,229680796	-0,99	-0,595902083	0,02	3,25	0
02-2012	-4,78	-1,296	-2,27	-0,214686508	2,91	0,446486529	-1,96	3,25	0
03-2012	1,61	0,3396	-1,53	-0,103728777	-0,1	-0,358023656	0,59	3,25	0
TOPLAM	34,79	-0	-103,1	1,38778E-15	152,46	5,60663E-15	0,00		
ORTALAMA	0,282845528	-0	-0,838211382	1,12828E-17	1,239512195	4,55823E-17	0,00		
STAND. SAPMA	3,907880546		6,669206337		3,741406953		2,17		
EŞİK DEĞER							3,25		

3.2.4. Uygulama Sonuçları

3.2.4.1. Birim Kök Test İstatistikleri

Bu çalışmada değişkenlere ait verilerin doğal logaritmaları alınarak, durağanlıkları ADF ve KPSS Birim Kök Testleri uygulanarak incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 31’de gösterilmiştir.

Tablo 31. Birim Kök Test İstatistikleri

DEĞİŞKENLER		ADF		KPSS	
		SABİTLİ	TREND+SABİTLİ	SABİTLİ	TREND+SABİTLİ
DÜZEY	yikh	-1.93 (6)	-2.00 (6)	1.31(9)	0.28 (9)
	para	-1.39 (5)	-4.72 (3)*	1.27 (9)	0.25 (7)
	kredi	-0.74 (1)	-1.52 (1)	0.57 (9)*	0.27 (9)
	kfaizo	-2.54 (0)	-1.84 (0)	1.14 (9)	0.16 (9)*
I. FARK	yikh	-2.64 (5)	-2.94 (5)	0.22 (5)*	0.15 (5)*
	para	-8.09 (4)*	-8.08 (4)*	0.50 (121)*	0.50 (121)*
	kredi	-8.57 (0)*	-8.64 (0)*	0.32 (0)*	0.07 (1)*
	kfaizo	-10.55 (0)*	-10.79 (0)*	0.33 (3)*	0.06 (1)*
II. FARK	yikh	-9.82 (4)*	-9.86 (4)*	0.11 (25)*	0.11 (25)*

Not: Kullanılan değişkenlerin doğal logaritması alınmıştır. ADF test istatistiği kritik değerleri sabitli olarak düzeyde %1 -3,49, %5 -2,89, %10 -2,58; birinci farkta %1 -3,49, %5 -2,89, %10 -2,58; ikinci farkta %1 -3,49, %5 -2,89, %10 -2,59; sabitli ve trendli olarak düzeyde %1 -4,04, %5 -3,45, %10 -3,15; birinci farkta %1 -4,04, %5 -3,45, %10 -3,15; ikinci farkta %1 -4,04, %5 -3,45, %10 -3,15. KPSS testi kritik değerleri sabitli %1 0,74, %5 0,46, %10 0,35; sabitli ve trendli olarak %1 0,22, %5 0,15, %10 0,12’dir.

Tablo 31 incelendiğinde ADF ve KPSS test sonuçlarına göre tüm serilerin düzey verisi halinde birim kök içerdiği, yani durağan olmadığı anlaşılmaktadır. Bu özelliğe sahip olan seriler birinci veya ikinci farkları alınarak durağan hale getirilmektedir. Yurtiçi kredi hacmi verisi serisinin ikinci farkında I(2), diğer değişkenlerin ise birinci farkları alındığında ise I(1), durağan olduğu görülmektedir.

3.2.4.2. Vektör Otoregresif (VAR) Model

Çalışmamızda bir VAR modeli oluşturularak modelin optimum gecikme uzunluğu, Tablo 32’de gösterilmiştir.

Tablo 32. VAR Gecikme Uzunluğu Seçme Kriteri

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-422.4057	NA	0.016281	7.233708	7.420540	7.309575
1	325.3836	1420.171	7.42e-08	-5.065270	-4.504774*	-4.837670
2	356.6477	57.27384*	5.75e-08*	-5.321810*	-4.387651	-4.942478*

* Kriter tarafından seçilen gecikme uzunluğunu göstermektedir.

LR: Ardışık Modifiye Edilmiş LikelihoodRatio (LR) Test İstatistiği.

FPE: Son Kestirim Hatası (Final Prediction Error).

AIC: Akaike Bilgi Kriteri (Akaike Information Criterion).

SC: Schwarz Bilgi Kriteri (Schwarz Information Criterion).

HQ: Hannan-Quinn Bilgi Kriteri (Hannan-Quinn Information Criterion).

Tablo 32 incelendiğinde LR, FPE, AIC ve HQ değerlerinin aynı yönde olduğu ve 2 gecikme için ortalama hata karenin minimum değer verdiği, SC kriterinin 1 gecikme için minimum değer sağladığı gözlenmektedir.

AIC kriteri, ortalama hata karenin minimizasyonunu baz alan ve ileriye yönelik öngörülerde daha ziyade gözetilecek bir değer olup, HQ kriteri de tutarlı gecikme düzeyinin belirlenmesinde göz önünde bulundurulmuş bir kriterdir.¹⁴⁸

Bu nedenle, yani tutarlı bir gecikme düzeyinin belirlenmesi gerekliliği nedeniyle optimum gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir.

Belirlenen optimum gecikme uzunluğuna göre tahmin edilen VAR modelinin istikrarlı olup olmadığını Tablo 33'deki modülüs değerlerinin referans aralıklarının dışında olmamasından anlaşılmıştır.

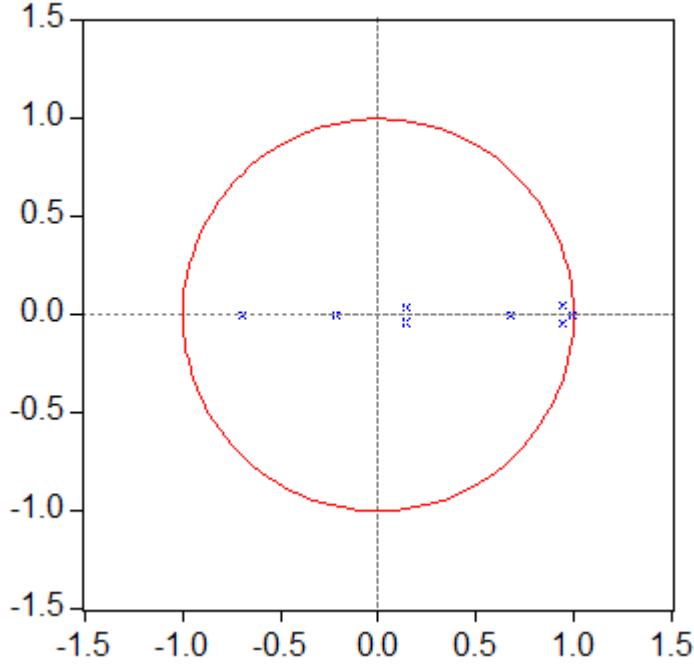
Tablo 83. AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri

Kök	Modulus
0.993856	0.993856
0.943884 - 0.045836i	0.944996
0.943884 + 0.045836i	0.944996
-0.695194	0.695194
0.682484	0.682484
-0.222527	0.222527
0.146784 - 0.037684i	0.151544
0.146784 + 0.037684i	0.151544

¹⁴⁸ LÜKTEPOHL, H. "Introduction to Multiple Time Series Analysis", Berlin: Springer-Verlag, 1993, s.130-133.

Aynı analizi grafiklerle yorumlama imkanını, AR karakteristik polinomunun ters köklerinin hepsinin birim çemberin içinde yer aldığını gösteren Grafik 27'den anlaşılmaktadır.

Grafik 25. AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri

Bu modelin matematiksel olarak ifade edilişi ise aşağıda formüle edilmiştir.

$$\begin{aligned} \text{LNYIKH2} = & 0.03550016208 * \text{LNKFAIZO1}(-1) - 0.1189986506 * \text{LNKFAIZO1}(-2) - \\ & 0.004187889549 * \text{LNKREDI1}(-1) + 0.003295497027 * \text{LNKREDI1}(-2) + \\ & 0.002889274408 * \text{LNPARA1}(-1) + 0.007630162065 * \text{LNPARA1}(-2) + \\ & 0.773252636 * \text{LNYIKH2}(-1) + 0.1807915186 * \text{LNYIKH2}(-2) + 1.23777893 + \\ & 0.008209107299 * \text{KRIZ1} \end{aligned} \quad (3.10)$$

Öngörülen (3.10) numaralı model sonucuna göre, para ve kredi miktarı ile kredi faiz oranı yurtiçi kredi hacmini olumlu olarak etkilediği ortaya çıkmaktadır.

3.2.4.3. VAR Granger Nedensellik Testi

Durağan olduğu belirlenen VAR modelinde, sistemde yer alan değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini incelemek amacıyla Blok Dışsallık Wald Testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar içinde anlamlı olanlar Tablo 34'de gösterilmiştir.

Tablo 34. VAR Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Dışlanan Değişken	χ^2	Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri
Bağımlı Değişken: lnkredi1			
lnyikh2	7.396342	2	0.0248**
Bağımlı Değişken: lnpara1			
lnyikh2	8.778227	2	0.0124*
Bağımlı Değişken: lnyikh2			
lnkfaizo1	42.57855	2	0.0000*

(*) Sıfır hipotezi (H_0) $\alpha = 0.01$ düzeyinde reddedilmektedir.

(**) Sıfır hipotezi (H_0) $\alpha = 0.05$ düzeyinde reddedilmektedir.

(***) Sıfır hipotezi (H_0) $\alpha = 0.10$ düzeyinde reddedilmektedir.

Elde edilen VAR Granger Nedensellik Test sonuçlarına göre, yurtiçi kredi hacminin gecikmeli değeri kredi ve para miktarını; kredi faiz oranının gecikmeli değeri ise yurtiçi kredi hacmini etkilediği görülmektedir. Elde edilen bulgular, yurtiçi kredi hacminden kredi ve para miktarına; kredi faiz oranından yurtiçi kredi hacmine doğru bir nedenselliğin olduğu yönündedir.

3.2.4.4. Varyans Ayırıştırma Analizi

Çalışmamızda incelenen değişkenler üzerinde en etkili değişken, uygulanan Varyans Ayırıştırma Analizi kullanılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Modelde yer alan değişkenlerde meydana gelecek bir değişimin yüzde kaçının kendisinden ve diğer değişkenlerden kaynaklandığını gösteren Varyans Ayırıştırma Analizi sonuçlarından yurtiçi kredi hacmi değişkenine ait olanlar Tablo 35’de gösterilmiştir.

Tablo 35. Yurtiçi Kredi Hacmi Değişkeninin Varyans Ayırıştırma Analizi Sonuçları

Dönem	yikh	kfaizo	para	kredi
1	93.77619	5.107890	0.303062	0.812859
2	89.80416	9.067021	0.554370	0.574446
3	91.17604	6.641524	1.641530	0.540910
4	90.81968	6.334671	2.146621	0.699027
5	87.17061	9.042331	2.861167	0.925887
6	81.35463	14.32552	3.165924	1.153925
7	74.17729	21.07528	3.412328	1.335099
8	66.75344	28.35958	3.437021	1.449950
9	59.65362	35.44122	3.404579	1.500588
10	53.24000	41.97479	3.287322	1.497884
11	47.60355	47.78757	3.153084	1.455790
12	42.73939	52.87547	2.998354	1.386795

Sıra: yikhkfaizo para kredi

Yurtiçi kredi hacmi değişkeninin Varyans Ayırıştırma Analizi sonuçlarına göre, yurtiçi kredi hacmi değişkeninin kısa dönemde yaklaşık %94 oranında kendi, yaklaşık %5 oranında kredi faiz oranının ve yaklaşık %1 oranında ise kredi miktarının şoklarınca ifade edildiği anlaşılmaktadır. Uzun dönemde ise yaklaşık %43 oranında kendi, yaklaşık %53 oranında kredi faiz oranının, yaklaşık %3 oranında para miktarının ve yaklaşık %1 oranında kredi miktarının şoklarınca ifade edildiği anlaşılmaktadır.

3.2.4.5. Etki-Tepki (Impulse-Response) Analizi

Bir değişkende meydana gelecek rastgele bir şokun sistemdeki öteki değişkenler üzerindeki etkisini çözümlenmekte ve bu bakımdan ekonomi politikalarına yön vermede önemli bir işlev gören Etki-Tepki Analizi sonuçlarından yurtiçi kredi hacmi değişkenine ait olanlar Tablo 36'da gösterilmiştir.

Tablo 36. Yurtiçi Kredi Hacmi Değişkeninin Etki-Tepki Analizi Sonuçları

Dönem	yikh	kfaizo	para	kredi
1	0.020673	0.004825	0.001175	0.001925
2	0.015985	0.006758	0.001684	-0.000815
3	0.016434	0.000686	0.003597	-0.001134
4	0.015862	-0.003821	0.003364	-0.001902
5	0.015538	-0.008123	0.004358	-0.002467
6	0.015186	-0.012051	0.004217	-0.002902
7	0.014836	-0.015610	0.004691	-0.003218
8	0.014498	-0.018873	0.004607	-0.003410
9	0.014157	-0.021811	0.004817	-0.003504
10	0.013825	-0.024474	0.004752	-0.003500
11	0.013495	-0.026854	0.004825	-0.003418
12	0.013173	-0.028984	0.004762	-0.003261

Sıra: yikhkfaizo para kredi

Yurtiçi kredi hacmi değişkeninin Etki-Tepki Analizi sonuçları incelendiğinde, yurtiçi kredi hacminde oluşan bir standart sapmalılık şok karşısında yurtiçi kredi hacminin üçüncü döneme kadar azaldığı, üçüncü dönemde artış gösterdiği ve bu dönemden sonra tekrar azaldığı görülmektedir. Kredi faiz oranında oluşan bir standart sapmalılık şoka yurtiçi kredi hacminin ilk iki dönem arttığı, üçüncü dönem ve sonrasında azaldığı görülmektedir. Para miktarında oluşan bir standart sapmalılık şok karşısında yurtiçi kredi hacminin tepkisi dalgalı bir seyir izlemiştir. Kredi miktarında oluşan bir standart sapmalılık şok karşısında yurtiçi kredi hacminin tepkisi onuncu döneme kadar azalmış, onuncu dönemde bir artış olduktan sonra tekrar azalışa geçtiği yönünde olmaktadır.

SONUÇ

Uluslararası piyasalarda bir yıldan fazla bir süredir meydana gelen gelişmelerin en önemli sebepleri ABD konut kredisine ilişkin konjonktürün tersine dönmesi, buna bağlı olarak yüksek riskli ipotek kredilerinin ödenmesinde büyük güçlükler yaşanması, bu durumun birçok finansal kuruluşun büyük zararlara uğramasına neden olması, yatırımcıların kredi piyasalarına olan güvenlerini kaybetmelerine yol açmasıdır. Ancak kriz sadece Amerika'da konut balonunun patlamasından veya yüksek riskli ipotek kredilerinin çökmesinden kaynaklanmamıştır.

Bu gelişmelere yol açan en önemli nedenlerden birisi birçok ülkede konut kredileri yanında kredi kartları, otomobil ve öğrenci kredilerinde balonun oluşmasıdır. Bu kredileri menkul kıymetleştiren ürünlerde de balon oluşmuş, bu ürünler finansal kuruluşlar için toksik, yıkıcı etkilere sahip aktiflere dönüşmüştür. Söz konusu gelişmeler karşısında acil önlem olarak birçok ülkede faiz oranları indirilmiş, kurtarma paketleri açıklanmıştır. Ancak IMF tarafından yapılan son açıklamalarda bu önlemlerin yeterli olmadığı, piyasalarda yaşanan sorunların ivedikle çözüme kavuşturulması için daha agresif politikaların uygulanması gerektiği belirtilmiştir. Şubat 2000 – Kasım 2001 krizlerini atlatan Türkiye'nin bu krize diğer ülkelere göre daha temkinli girdiği görülmektedir. Ayrıca Türk bankacılık sektörünün, denetleyici kuruluş tarafından denetim altında tutulması küresel krizin olumsuz etkilerinin daha az hissedilmesini sağlamıştır. Bu çalışmanın da gösterdiği gibi Türk Bankacılık Sektörü bu krizden en çok kredi alanında etkilenmiştir.

İlk aşamada; kullanılan değişkenlerin durağanlığı Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin (KPSS) Birim Kök İstatistikleri kullanılarak test edilmiştir. ADF ve KPSS test sonuçlarına göre tüm serilerin düzey verisi halinde birim kök içerdiği, yani durağan olmadığı anlaşılmaktadır. Bu özelliğe sahip olan seriler birinci veya ikinci farkları alınarak durağan hale getirilmektedir. Yurtiçi kredi hacmi verisi serisinin ikinci farkında $I(2)$, diğer değişkenlerin ise birinci farkları alındığında ise $I(1)$, durağan olduğu görülmektedir.

İkinci aşamada; değişkenler arasındaki ilişkinin büyüklüğü Vektör Otoregresif (VAR) Model uygulanarak araştırılmıştır. Bir Vektör Otoregresif (VAR) Model oluşturularak, modelin optimum gecikme uzunluğu LR, FPE, SIC, AIC ve HQ

kriterlerine göre 2 olarak belirlenmiştir. Model sonucuna göre, para ve kredi miktarı ile kredi faiz oranı yurtiçi kredi hacmini olumlu olarak etkilediği ortaya çıkmaktadır.

Üçüncü aşamada VAR Granger Nedensellik Testi ile değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi incelendiğinde yurtiçi kredi hacminin gecikmeli değeri kredi ve para miktarını; kredi faiz oranının gecikmeli değeri ise yurtiçi kredi hacmini etkilediği görülmektedir. Elde edilen bulgular, yurtiçi kredi hacminden kredi ve para miktarına; kredi faiz oranından yurtiçi kredi hacmine doğru bir nedenselliğin olduğu yönündedir. Bu da küresel krizin en çok kredi kanalını etkilediğini göstermektedir.

Dördüncü aşamada, çalışmada incelenen değişkenler üzerinde en etkili değişken, uygulanan Varyans Ayırıştırma Analizi kullanılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Yurtiçi kredi hacmi değişkeninin Varyans Ayırıştırma Analizi sonuçlarına göre, yurtiçi kredi hacmi değişkeninin kısa dönemde yaklaşık %94 oranında kendinden, %5 oranında kredi faiz oranından ve yaklaşık %1 oranında ise bankalara kullanılan kredi miktarından etkilendiği anlaşılmaktadır. Uzun dönemde ise yurtiçi kredi hacmi yaklaşık %43 oranında kendinden, yaklaşık %53 oranında kredi faiz oranından, %3 oranında para miktarından ve %1 oranında bankalara kullanılan kredi miktarından etkilendiği görülmektedir. Yurtiçi kredi hacmi kısa dönemde en çok kendinden, uzun dönemde ise en çok kredi faiz oranından etkilenmektedir. Bu ise uzun dönemde küresel krizin etkilerinin daha yoğun hissedildiğinin göstergesidir.

Beşinci ve son aşamada ise, varyans ayırıştırma analiziyle etkili bulunan söz konusu değişkenin politika aracı olarak kullanılabilir olup olmadığı da etki-tepki fonksiyonları ile belirlenmeye çalışılmıştır. Etki-Tepki Analizi sonuçları incelendiğinde, yurtiçi kredi hacminde oluşan bir standart sapmalılık şok karşısında yurtiçi kredi hacminin üçüncü döneme kadar azaldığı, üçüncü dönemde artış gösterdiği ve bu dönemden sonra tekrar azaldığı görülmektedir. Kredi faiz oranında oluşan bir standart sapmalılık şoka yurtiçi kredi hacminin ilk iki dönem arttığı, üçüncü dönem ve sonrasında azaldığı görülmektedir. Para miktarında oluşan bir standart sapmalılık şok karşısında yurtiçi kredi hacminin tepkisi dalgalı bir seyir izlemiştir. Bankalara kullanılan kredi miktarında oluşan bir standart sapmalılık şok karşısında yurtiçi kredi hacminin tepkisi onuncu döneme kadar azalmış, onuncu dönemde bir artış olduktan sonra tekrar azalışa geçtiği yönünde olmaktadır. Para miktarındaki değişiklik durumunda yurtiçi kredi

hacmi istikrarlı bir tepki vermemektedir. Kredi faiz oranında oluşan değişikliğe karşı yurtiçi kredi hacminin ilk iki dönem artış ve sonrasında azalış göstermesi piyasada oluşan olumsuz duruma karşı hemen tepki gösterilmediğini ifade etmektedir. Bankalara kullandırılan kredi miktarındaki şoka karşı yurtiçi kredi hacminin tepkisinin hızlı olduğunun göstergesidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

AFŞAR, Muharrem. “Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları”.

AKIN, Faruk; Nalan ECE. “Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörü İstihdamı Üzerindeki Etkileri”, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, 2009, Cilt 27, Sayı 2.

AKMAN, Zehra Feryal, “Türk Bankacılık Sektörünün Yapısal Sorunları ve Avrupa Birliği Normlarına Göre Yeniden Yapılandırılmaları”, **Yüksek Lisans Tezi**, 2006.

AKTAN, C., Can; Hüseyin ŞEN, “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri”, **Yeni Türkiye Dergisi**,2002/1,s.7, Erişim: <http://www.canaktan.org/yonetim/kriz-yonetim/genel-olarak.htm>.

ALANTAR, Doğan, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye'nin Makroekonomik Göstergelerine Etkisi”, **Bütçe Dünyası**, Cilt 3, Sayı 31, 2009.

Erişim: http://www.debud.org/Html/dergi/31/d_alantar.pdf

ALANTAR, Doğan, “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”.

ALOĞLU, Ziya Tunç, “Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri”, **Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, 2005.

ALTINTAŞ, Halil. “Türkiye’de Döviz Kurunun Enflasyon Üzerine Geçiş Etkisinin Ekonometrik Analizi: 1989–2007”, 2009.

ALTUNTEPE, Nihat, “2008 Küresel Krizinin Ülkelerin İstihdam Yapısı Üzerine Etkilerinin Dinamik Bir Analizi”, 2008.

ARAS, Osman Nuri. “Effects of The Global Economic Crisis on Turkish Banking Sector”, 2010.

ASLAN, Süleyman (2008), “Türk Finans ve Bankacılık Sisteminde Küresel Dalgalanma Karşısında Risklerin Yönetimi”, **Yeni Yüzyılda Bankacılık – Küresel Riskler ve Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar**, Bankacılık Araştırma

Merkezi Küresel Riskler ve Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar Sempozyumu, Derin yayınları, Yayın No: 142, Haziran 2009.

ATMACA, Metin; Serdar KURT. “The Effect of 2008 Global Financial Crisis on Financial Ratios Of Istanbul Stock Exchange Food Enterprises: Panel Data Analysis”, 2011.

AY Hakkı M; Nazan ŞAHBAZ, “ Küresel Krizin Türkiye’de Vergi Gelirlerine Yansımaları”, Erişim: <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/74.pdf>.

BABUŞÇU, Şenol. “Türk Bankacılık Sektörünü Neler Bekliyor?” , **Finans Gündem**, Erişim:<http://www.finansgundem.com/yazar/Turk-bankacilik-sektorunu-neler-bekliyor/1084>. (30.01.2012)

BACNİ, Zeynep, “Global Mali Kriz Sürecinde Kriz Yönetimi ve Yeniden Yapılandırmalar” **Yüksek Lisans Tezi**, 2010.

Bağımsız Sosyal Bilimciler, **Türkiye’de ve Dünya’da Ekonomik Bunalım 2008-2009**, Yordam Kitap, 3. Baskı, Mart 2011.

BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu**, Sayı 19, Eylül 2010.

BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu**, Eylül 2011.

BDDK, **Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü**, Haziran 2009, Sayı 2011/3.

BDDK, **Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü**, Aralık 2009, Sayı 2011/3.

BDDK, **Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü**, Haziran 2011, Sayı 2011/3.

COŞKUN, Alev, **Liberal Ekonominin Çöküşü, Küresel Kriz**, Cumhuriyet Kitap, 1. Baskı, Nisan 2011.

COŞKUN, Y. Sevil; Zeynep BALATAN, “Küresel Mali Krizin Bankacılık Sektörüne Etkileri ve Türk Bankacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi ile Bilançoya Dayalı Mali Etkinlik Analizi”.

ÇAĞIL, Gülcan. “2008 Küresel Kriz Sürecinde Türk Bankacılık Sektörünün Finansal Performansının Electre Yöntemi ile Analizi”, Ekim 2011.

ÇİNKO, Levent, “Finansal Kriz Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme”.

ÇOLAK, Faruk; Aslan YİĞİDİM, **Türk Bankacılık Sektöründe Kriz**, Nobel Yayın Dağıtım, 1. Basım, Ekim 2011.

DANACI M. Cem, Mehtap CEYHAN, “Küresel Finansal Krizin Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelere Etkileri ve Krizden Çıkış Politikaları”, Erişim:<http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/80.pdf>.

EĞİLMEZ, Mahfi, **Küresel Finans Krizi**, Remzi Kitabevi, 7. Basım, Mart 2011.

ERDEM, Ekrem; Fatih İLGÜN; Cüneyt DUMRUL. “Finansal İstikrarın Bankacılık Sisteminin Borç Verme Politikaları Üzerindeki Etkisi: 2008 Küresel Krizi Çerçevesinde Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, **BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2011.

ERDÖNMEZ, Pelin Ataman, “Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı:68, Mart 2009.

EROĞLU, Neslin, “ Türk Bankacılık Sektörü Temel Sorunları ve Çözümüne Yönelik Düzenlemeler”, **Yüksek Lisans Tezi**, 2006.

ERSOY, İmre. “The Impact of The Global Financial Crisis on The Efficiency of Foreign Banks in Turkey”.

GÜLER, Nazlı. “Türk Bankacılık Sektöründe Krizleri Belirleyen Faktörler”, 2006.

GRANGER C.W. J. “Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods”, *Ekonometrika*”, 1969.

GÜNGÖR, Kamil, **Küresel Kriz, Mali Kural ve Türkiye**, Nobel Yayın Dağıtım, 1. Basım, Nisan 2011.

GÜRSES, Uğur, “Küresel Dalgalanma Karşısında Dünya Bankacılık Sistemi”, **Yeni Yüzyılda Bankacılık – Küresel Riskler ve Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar**, Bankacılık Araştırma Merkezi Küresel Riskler ve Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar Sempozyumu, Derin yayınları, Yayın No: 142, Haziran 2009.

Hazine Kontrolleri Derneği, “Türkiye Ekonomisi Temel Makro Ekonomik Göstergeler, Türkiye Ekonomisi Resesyondan Çıkış Yolunda”, Nisan 2010.

HEPHAKTAN, Erdem. “Türkiye’nin Marshall-Lerner Koşuluna İlişkin Parçalı Eşbünleşme Analizi”, **Yönetim ve Ekonomi**, 2009, Cilt:16, Sayı:1.

İSO, **Ekonomi Bülteni**, Mart 2011,

Erişim: <http://www.iso.org.tr/tr/documents/arastirma/ekonomibulteni.pdf>.

İSO, **AB Ülkeleri ve Aday Ülkelerin Temel Ekonomik Göstergeleri** , 2010.

KARAGÖL, Erdal Tanas, “Cari Açık Artışları Gölgesinde Küresel Ekonomik Kriz ve Türkiye Ekonomisi”, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırma Vakfı**, Sayı: 45, Kasım 2011.

KARTAL, Fikret. “The Turkish Banking Sector in The Third After The 2008 Global Crisis”, 2012.

KANBUROĞLU, Ahmet, “Küresel Krizin Oluşumu, Etkileri, İnşaat Sektörüne Yansımaları ve Laminat Parke Sektörünün Alması Gereken Tedbirler,
Erişim:http://www.parkeci.net/haber_detay.asp?haberID=175.

KAYA, Hüseyin; Ali ÜNAL, “Küresel Kriz ve Türkiye”, **Ekonomi ve Politika Araştırma Merkezi**, 2009.

KILIAN, L; P.L. CHANG. “How Accurate are Confidence Intervals for Impulse Responses in Large VAR Models”, **Economics Letters**, 2000.

KIZILGÖL, Ö. “ Türkiye’de İhracata ve Turizme Dayalı Büyüme Hipotezinin Analizi: Eşbütünleşme ve Nedensellik İlişkisi”, **Türk Dünyası Celalabad İktisat ve**

Girişimcilik Üniversitesi Akademik Bakış Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi Akademik Bakış, 2006, Sayı:10.

KOZANOĞLU, Hayri, **Küresel Krizin Anatomisi**, Agora Kitaplığı, 1. Basım, Eylül 2009.

KURUL, Defne. “Küresel Kriz Sürecinde Kamu Bankalarının ve Özel Bankaların Kredi Büyümesine Katkıları”, TCMB Ekonomi Notları, Sayı: 2010/9.

KUTANİS, Rana; Mehmet Akif ÖNCÜ vd. “2008 – 2009 Küresel Ekonomik Krizin Bankacılık Sektöründeki İş görenlere ve Örgütlerin Performansına Etkisi: Erzurum İlinde Faaliyet Gösteren Banka Şubelerinde Bir Araştırma”.

KRUGMAN, Paul, **Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü ve Küresel Kriz**, Literatür Yayınları, 6. Basım, Şubat 2010.

OKAY, Esin, “Türk Bankacılık Sektöründe Risk ve Kriz”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**.

OKUMUŞ, Sinan, **Global Kriz ve Türkiye Ekonomisi**, Siyasal Yayın, Ankara, Ekim 2010.

ÖZATAY, Fatih, **Finansal Krizler ve Türkiye**, Doğan Egmont Yayıncılık, 3. Baskı, Nisan 2011.

ÖZEN, F. B.; B. GÜLOĞLU. “Türkiye’de İç Borçların İktisadi Etkilerinin VAR Tekniği ile Analizi”, **ODTÜ Geliştirme Dergisi**.

ÖZKAN, Gökhan, **Küresel Finansal Kriz, Uluslararası Finans Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Uluslararası Güç Dengesine Etkileri**, Dora Yayıncılık, 1. Baskı, Nisan 2009.

ÖZSOYLU, A. Fazıl; İter ÜNLÜKAPAN; Melek GEDİK, **Küresel Kriz ve Türkiye**, Karahan Yayınları, 1. Baskı, Mart 2010.

PARASIZ, İlker, **Finans Krizinin Güven Krizine Dönüşmesi-Küresel Kriz**, Ezgi Kitabevi, 1. Baskı, Nisan 2009.

PEKKAYA, Semra, “Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar ve Alternatif Modeller”, **Yeni Yüzyılda Bankacılık – Küresel Riskler ve Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar**, Bankacılık Araştırma Merkezi Küresel Riskler ve Bankalarda Sermaye Yönetiminde Yeni Arayışlar Sempozyumu, Derin yayınları, Yayın No: 142, Haziran 2009.

POMERLEANO, Michael. “What is The Impact of The Global Financial Crisis on The Banking System in East Asia?”, 2009.

ROUBINI, Nouriel, “ABD Ekonomisinde Yaşanan Gelişmeler, Bu Gelişmelerin Global Piyasalar ile Türkiye’ye Yansıması”, 2008, Erişim:<http://finans.ekibi.net/forum/abd-ekonomisinde-yasanan-gelismeler-bu-gelismelerin-global-piyasalar-t-738.html>.

SELÇUK, Bora; Naci YILMAZ, “Küresel Finansal Sistemde Değişim ve Türkiye’ye Etkileri”.

SOYSAL, Bartu, **Türkiye’de Bitmeyen Ekonomik Kriz – Belgeleriyle Üretimden Finans Oyunlarına Geçiş**, Kaynak Yayınları, 1. Basım, Ekim 2009.

SÖNMEZ, Cahit; Seyhun DOĞAN ve Diğerleri, **Güncel Ekonomik Sorunlar: Global Kriz**, Literatür Yayınları, 1. Basım, Nisan 2009.

SÖNMEZ, Mustafa, **100 Soruda Küresel Kriz ve Türkiye**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 2009.

ŞAHİN, Begüm Erdil, “Türkiye’nin Cari Açık Sorunu”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, Cilt:3, No:2, 2011.

TAKAN, Mehmet; “**Bankacılık Teori, Uygulama ve Yönetim**”, 2.Baskı, 2002.

TARI, Recep; Cemil ERARSLAN; Yüksel BAYRAKTAR, “Küresel Ekonomik Kriz ve Belirleyicileri zerine Bir Değerlendirme”, **Küresel Ekonomik ve Finansal Kriz**, Nobel Yayın, 1. Baskı, Nisan 2011.

TBB, **Bankalarımız 2008**, Yayın No:264.

TBB, **Bankalarımız 2009**, Yayın No:267.

TBB, **Bankalarımız 2010**, Yayın No:276.

TBB, **Bankalarımız 2011**, Yayın No:284.

TCMB, **Finansal İstikrar Raporu**, Sayı: 7, Kasım 2008.

TOPRAK, Metin, Osman DEMİR, “Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2001.

TUİK Veri Tabanı.

VARDARERİ, Azize Demet ;Gülten DURSUN, “Finansal Kriz, Yansımaları ve Değişimin Zorunluluğu”, 2009.

YARDIMCI, Nilüfer, “Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi: Türk Bankacılık Sektörü ve Avrupa Birliği’ne Üye Bazı Ülkelerin Bankacılık Sektörlerinin Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Yüksek Lisans Tezi**, 2006.

YILMAZ, Derya; Filiz GAYĞUSUZ, “2008 Krizinin Yeni Global Ekonomik Yapı Üzerine Etkileri”, Erişim:<http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma39.pdf>.

YÖRÜKOĞLU, Mehmet; Hakan ATASOY. “The Effects of The Global Financial CrisisonThe Turkish Financial Sector”.

“Küresel Ekonomik Kriz: Nedenleri, Ülkemizdeki etkileri, Yaşananlar ve Bugünkü Durum”,

Erişim:<http://epsikoloji.com/forum/showthread.php?5838-K%FCresel-Ekonomik-Kriz-Nedenleri%DClkemizdeki-etkileri-Ya%FEananlar-ve-Bug%FCnki-durum>.

“Küresel Mali Kriz Üzerine Bir Araştırma”, Erişim:
<http://emrecirak.blogcu.com/kuresel-mali-kriz-uzerine-bir-arastirma/5167862>.